

קובץ
אורי
וישעני

אוצר לימים הנזראים

קובץ

אורי וישעי

אוצר לימים הנוראים

הוצאה מיוחדת
למתפללי המנין המרכזי
לתפילות הימים הנוראים
שע"י קהילות קודש תימן – שאמי

ער"ה תשע"ה
עיה"ת בני ברק

כל הזכויות שמורות
למוסדות "אור תורת שלום"

ת.ד. 96 נס ציונה

דברים אחדים

איתא בזוה"ק (ח"א רמב) דפתח ואמר (תהלים כו ב) לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא, ה' מעוז חיי ממי אפחד, כמה חביבין אינן מלין דאורייתא, כמה חביבין אינן דמשתדלי באורייתא קמי קב"ה, דכל מאן דאשתדל באורייתא לא דחיל מפגעי עלמא, נטיר הוא לעילא, נטיר הוא לתתא, ולא עוד אלא דכפית לכל פגעי דעלמא, ואחית לון לעומקי דתהומא רבא, עכ"ל.

בשבח והודיה להשי"ת זכינן להוציא לאור עולם קובץ "אורי וישעי" אשר תוכו רצוף אהבה, בענייני הימים הנוראים הבעל"ט, בהלכה ובאגדה, ודברי התעוררות וחיזוק, ופי' המילות לפיוטים הנא' בר"ה בשפה ברורה ונעימה, היו"ל בסייעתא דשמיא ובזכות הרבים ע"י מוסדות התורה והחסד "אור תורת שלום" בעיר נס ציונה תובב"א.

רחש לבנו דבר טוב לצרף לקובץ זה את אחת משיחותיו העמוקות בענייני אמונה ובטחון בהשי"ת, ממורנו הגה"צ רבי סעדיה בן יוסף זצ"ל אשר הקים עולה של תורה, מייסד הכולל והמוסדות הק' בעיר נס ציונה, לקיים מאמר חז"ל (וישילמי שקלים יא.) "דבריהם הן הן זכרונם", ויהא רעוא דזכות רבינו תעמוד לנו, ולכל המסייעים והתומכים בביהמ"ד.

נביע את תודתנו למפעל ארחות ההלכה אשר טרחו ועמלו בכירור ההלכות והמנהגים השלם לפי מנהג קהילות קודש תימן, וכן בביאור הי"ג מדות. וכן למכון משנת רבותינו אשר ערכו דברי חיזוק וחיידו"ת מרבתינו הק' זצוקלה"ה, כמו"כ יזכרו לטובה מו"ל הפיוט המבואר שבזכותם רואים אור ביאור הפיוטים לר"ה, יה"ר שימשיכו להגדיל תורה ולהאדירה, וזכות התורה תעמוד לזכותם לנחת ושמחה כל הימים ויזכו לכתובה וחתומה טובה אכי"ר.

התודה והברכה לעומד בראש המוסדות הק' ה"ה הרב יהורם יפת שליט"א אשר מוסר נפשו ללא לאות בהחזקת ביהמ"ד, יה"ר שיראה ברכה בעמלו ויראה רוב נחת מכל יוצ"ח, מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא ויקוים בו הכתוב "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד" אכי"ר.

המערכת

תוכן הענינים

ו	דרך התשובה שיחתו של מורנו הגה"צ רבי סעדיה בן יוסף זצ"ל
יא	הלכות ומנהגים השלם
יב	ערב ר"ה
יג	עירובי תבשילין
טו	ראש השנה ועשי"ת
כב	יום הכיפורים
לד	דרכי תשובה
לו	דרשת הרש"ש הקדוש זיע"א
לט	מאמר א
מב	מאמר ב
מה	מאמר ג
מט	מאמר ד
נט	מאמר ה
סא	מאמר ו
סג	טעם
סד	מאמר ז
סח	חידושי מארי חיים כסאר
פו	מעשה רב
צא	הגיון לבי ביאורי התפילה והפיוטים לראש השנה
צב	ערבית לראש השנה
צד	אחות קטנה
צו	חון תחון

אדון עולם..... צז

האדרת והאמונה..... צט

פיוטים ליום ראשון..... קא

אלהי אל תדנני..... קא

שואף כמו עבד..... קה

שופט כל הארץ..... קו

ידי רשים..... קח

פיוטים ליום שני..... קיב

שפל רוח..... קיב

בקשה..... קיג

יה שמך ארוממך..... קטו

פיוטים לתקיעת שופר..... קיט

עת שערי רצון..... קיט

פירוש י"ג מדות..... קכז

מורנו הגה"צ רבי סעדיה בן יוסף זצ"ל

דרך התשובה

דוד המלך אומר (תהלים עג, כח) "וְאַנִי קִרְבַּת אֱלֹהִים לִי טוֹב". ועל כך כתב המסילת ישרים (פ"ח) כי השלמות האמתית היא רק הדבקות בו יתברך, ואומר (סס כו, ד), "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי". פי רק זה הוא הטוב, וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב אינו אלא הקל ושוא נתעה. אמנם לכשיזכה האדם לטובה הזאת, ראוי שיעמל ראשונה וישתדל ביגיעו לקנותה, והינו, שישתדל לדבק בו יתברך בכל מעשים שתולדותם זה הענין, והם הם המצוות, ע"כ:

הנה, נמצאים אנו כעת בזמן של תשובה, והעולם מדבר על תשובה, אבל נראה שלא כולם יורדים להבנת העומק של המושג תשובה. ובמובן הפשוט והמילולי, 'תשובה' זהו כפשוטו, שהאדם שב, וכאשר האדם שב הוא חוזר להיכן שהוא היה בתחילה, וממילא מן ההכרח שהיתה לו תחנת יציאה אשר משם הוא יצא, ולשם כעת הוא חוזר, לנקודת המוצא הראשונה שלו.

וכאשר אומרים על האדם שהוא שב בתשובה, מאין יצא האדם, ואיה אם כך מקומו האמיתי והטבעי של האדם אשר משם הוא יצא ולשם כעת הוא שב. ובדרכים הגשמיות ישנה אפשרות ללכת כברת דרך ארוכה, וישנם מרחקים שונים, אשר הם נאמדים בקילומטרים.

אמנם, בדרך הרוחנית של האדם לא יתכן כלל לאמוד מרחקים בקילומטרים, וכידוע לנו, שהאדם ביכולתו להיות קרוב לקב"ה, ומאיך גיסא באם יבחר בכך, יהיה הוא רחוק מבורא העולם, וכרחוק מזרח ממערב. והדבר עומד ותלוי בכל אדם ואדם באשר הוא שם, ובמה הוא בוחר, בחיים או ח"ו במוות.

ובכדי להגיע לידי תכלית ושלמות התשובה חובה עלינו לידע באופן ברור מה ההתחלה ומהו הסוף. ויחד בע"ה נצליח להגיע להתעוררות, ולהגיע להכרה להרגשה ולתחושה של הזמן הנפלא שנמצאים אנו בו.

והנה, הקב"ה ברא את האדם בעולם, ובשבילו ברא את כל העולם כולו¹. ומפני מה ולא יזו תכלית ברא הקב"ה את האדם, ועל שום מה ראה הקב"ה לנכון לברוא את העולם.

והדבר ידוע ומפורסם בקבלה ההולכת ומשתלשלת מדורי דורות אצל כלל ישראל, שהעולם נברא אך ורק בשביל לעבוד את הקב"ה בכל לבבינו ובכל נפשינו. יוצר האדם ברא את האדם שהוא יהיה עבדו ית"ש, ועל ידי כך להביא לקירוב השכינה לעולמנו, והכל בכוח מעשי האדם ובכוח התנהגותו.

ונמצא אם כן, שכאשר האדם חוטא, הלא הוא גורם להרחקת השכינה ח"ו, וממילא מאליו נוצר מרחק בין האדם ובין הקב"ה, וכאשר האדם שב בתשובה פירוש הדבר, שהאדם חותר בכל כוחו ומאודו להוריד ולהשיב את השכינה לארץ. ומצינו בנביאים ג' פסוקים אשר דברו ועוררו מענין התשובה, וכשנתכונן בדברים, ונשיבם אל לבנו נוכל לזכות לתשובה אמיתית בסייעתא דשמיא.

בהושע (פ"ד פ"ב) נאמר: **"שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד הִ' אֶלְקֵיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֹנֶךָ"** ובתרגום יונתן בן עוזיאל פירש, **"תוב ישראל לדחלתא דיי אלהך ארי אתקלתא בחובך"**.

שוב ישראל לראות את הקב"ה, וממילא שוב ליראת הקב"ה, להיות קרוב אל הקב"ה, להרגיש ולחוש אותו, ועל ידי כך להיות חרד מלפניו.

עוד נאמר שם (פ"ד פ"ג) בענין התשובה: **"קחו עמכם דברים ושובו אל ה'"**.

ובתרגום יונתן בן עוזיאל שם, **"קריבו עמכון פתגמין דאתודאה ותובו לפולחנא דיי"**.

אלו הדברים אשר צריכים אנו לקחת וע"י כך לשוב אל השי"ת: התוודו על עוונותיכם, וחזרו לעבודה מעשית של הקב"ה ומצוותיו.

ובישעיה (פ"א פס' ט"ז) נאמר: **"רְחֹצוּ הַזְּבֹהָהּ הַפִּירוּ רֵעַ מֵעֲלֵיכֶם מִנְּגִד עֵינֵי חֲדָלוּ הַרְעוּ"**.

ובתרגום יונתן בן עוזיאל, **"תובו לאוריתא ואדכו מחוביכון ואעדו בישות עובדיכון מקביל מימרי אתמניעו מלאבאשא"**.

(1) והוא כדברי הגמ' (סנהדרין לז:) שהקב"ה טבע בכל אדם את חותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהן דומה לחבירו, "לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם".

שובו אל התורה הקדושה, התורה הקדושה היא אשר רוחצת את טומאת וחלאת העוונות, והיא אשר תרחץ לכם את זוהמת החטאים.

אלו שלוש ההוראות להתקרב אל השם יתברך, לירא מפניו... להתוודות על החטאים... ולחזור לעסק התורה... ובקיום שלוש הוראות אלו הרי מובטחת ומצפה לנו חזרה נכונה ומועילה ומבטיחה בדרך התשובה אל השי"ת.

במשך השנה לבנו סתום, לבנו חתום, צריך להתעורר, ואני אומר, שהרצון שבלב הוא המפתח להצלחה. מוטל עלינו להשתדל יותר שהתפילות בימים אלו יהיו יותר באיטיות, במחשבה ובהתבוננות יותר, ובהרגשים יותר. ליצור קשר חי עם הקב"ה, ולהישאר עם הקשר הזה כאן בעולם.

הלכות
ומנהגים
השלם

כל הזכויות שמורות
למפעל ארחות ההלכה

הערות והארות בטל.
052-7156287

ערב ר"ה

א. נופלים על פניהם בסליחות הנאמרים באשמורת, ואין נופלים על פניהם בתפלת שחרית².

ב. נהגו לעשות היתר נדרים אחר תפלת שחרית וסדר אמירתו שמתחלקים הציבור לשנים ועומד גדול שבציבור הראשון ואומר סדר ההיתר והציבור השני מתירים הכל וכו', ג"פ, וחוזר ואומר יהי רצון וכו' והם מקבלים מסירת המודעה ואומרים הכל וכו', ואח"כ עומד גדול שבציבור השני ואומר סדר ההיתר והציבור הראשון מתירים כסדר הראשון.

ג. לא נהגו הכל להתענות בערב ראש השנה אלא יחידים ואנשי מעשה³.

ד. נהגו רבים לילך לקברי קרוביהם או לקברי צדיקים ולהרבות שם בתחנונים⁴, ואל ישים מגמתו נגדם אלא יבקש מהשי"ת שיתן אליו רחמים בזכותם⁵.

ה. יש שנהגו לטבול בערב ר"ה במקוה⁶.

ו. צריך כל אדם לפשפש במעשיו בערב ר"ה, ולהתוודות עליהם. והוא מדברי המהרי"ץ (ע"ה ח"ג דף נח ע"א).

ז. טוב ויפה ומצוה על כל אדם להרבות יותר בצדקה בערב ר"ה, שסגולתה לכפר עוונות וזדונות (ע"ה, ס).

ח. מצוה על כל אדם להסתפר ולהתרחץ בערב ר"ה, ואחר כך ילך להתפלל תפילת מנחה בבית הכנסת באימה וביראה, בקדושה ובטהרה, ותהיה דמעתו על לחיו (ע"ה, ס).

(2) שו"ע תקפ"א ס"ג, ומג"א ס"ק י"ג. ואפי' נמשכה אמירת הסליחות עד היום נופלים על פניהם, כ"כ בשתילי זיתים ס"ק י"ב, ומשנ"ב ס"ק כ"ג.

(3) שתילי זיתים תקפ"א ס"ק י"ז, ולשון מהרי"ץ בע"ח הרבה פרושים נהגו להתענות בער"ה וזכות הוא להם, מהרש"י הלוי זצ"ל דש"ח עמ' רס"א.

(4) רמ"א תקפ"א ס"ד והעלהו בשתילי זיתים, וכן הביא מהרי"ץ בע"ח ח"ג נ"ח א' מנהג זה, מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"א.

(5) שתילי זיתים ס"ק ט"ז בשם אליה זוטא, משנ"ב ס"ק כ"ז, [אמנם לשון מהרי"ץ בע"ח שם שיש שנהגו לילך על קברי הצדיקים כדי שייבקשו המה רחמים עלינו וגם הוא יבקש עליהם רחמים שמה, וכ"ה במשנ"ב תקנ"ט ס"ק מ"א, וצ"ע].

(6) עי' ע"ח ח"ג נ"ח א'.

עירובי תבשילין

במה מערבין

ז. המנהג בקהילות תימן לערב בפת ותבשיל⁷. ולא יניח התבשיל על גבי הפת משום מיאוס⁸.

סדר העירוב

י. נוטל העירוב בידו הימנית או בשתי ידיו ואומר: [שאמי- זכור לאברהם] 'בהדין עירובא יהא שרא לנא לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולתקוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת, לנא ולכל (בני העיר הזאת) בני ביתנא'.

יא. [שאמי- כנסת הגדולה] — 'בהדין עירובא יהא שרי לן לאפויי ולבשולי [ולתקוני] ולאטמוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא לנא ולכל ישראל שבעיר הזאת'.

יב. המנהג שגם באופן שאין מזכה עירובו לאחרים ע"י אחר אומר לנא ולכל ישראל שבעיר הזאת⁹.

לסמוך על גדול העיר לכתחלה

יג. מנהגינו לסמוך על עירוב גדול העיר או הש"צ לכתחילה¹⁰, ולכן נהגו שהחזן מכריז בסתם [כל] מי שלא הניח עירובי תבשילין יסמוך על עירובי, וכיון שכך נהגו קדמונינו אין לשנות הנוסח¹¹.

יד. זמן ההכרזה קודם הקריאה בספר שני שבאותה שעה מצויים כל הקהל בביהכ"ס וקודם מכירת המפטיר אומר הנוסח הנ"ל והצבור עונים ברוך תהיה¹². ויש נוהגים להכריז בליל יו"ט קודם התפלה או לאחריה.

(7) כדברי מרן בשו"ע סי' תקכ"ז ס"ב, שתילי זיתים שם ע"ח ח"ב פעולת צדיק ח"ב סי' קכ"ה, ויצבור יוסף בר ח"ג פרק י', אע"פ שברמב"ם והתכאליל לא נזכר אלא תבשיל בלבד. כל המקורות בענין זה עי' בהרחבה ב'ויצבור יוסף בר' שם.

(8) שתילי זיתים תקכ"ז סק"ז.

(9) ויצבור יוסף בר ח"ג פ"א, עפ"י המבואר להלן מדברי רבותינו השתילי זיתים ועץ חיים שסומכין בשעת הדחק אף על עירוב היחיד.

(10) שתילי זיתים תקכ"ז ס"ק כ"ב, עץ חיים ח"ב שכן נהגו רוב העם לסמוך על ש"צ לכתחילה.

(11) שתילי זיתים שם, והוסיף כיון שיש להם על מה שיסמוכו ואם אינם נביאים בני נביאים הם.

(12) עי' עץ חיים ח"ב כנה"ג שם.

מז. המזכה עירובו לאחרים צריך לזכות להם ע"י אחר ואומר לו: זכה בזה [העירוב] לכל בני העיר הזאת, [או לפלוני ופלוני שמזכה עבורם], והזוכה נוטלו ומגביהו מן הקרקע טפח ואומר: זכיתי.

מז. מי שרגיל כל שנה לערב עבור הקהל והם רגילים לסמוך עליו, ושכח לזכות להם על ידי אחר, כיון שהוא רגיל תמיד לערב עבורם חשוב כאילו זיכה להם¹³.

פת העירוב ללחם משנה

יז. יניח הפת של העירוב ללחם משנה בערבית ושחרית, ובמנחה יבצע עליה¹⁴.
יח. מי שלא הניח עירובי תבשילין מותר להדליק נר של שבת, והכי נהוג עלמא¹⁵.

(13) גן המלך סי' ק"כ, הובא בשתילי זיתים ס"ק כ"ו, ע"ח שם.

(14) שתילי זיתים ס"ק ל"ג.

(15) שר"ע סי"ט בדעת הסתם, וכתב רבינו בשתילי זיתים ס"ק ל"ה בשם כנה"ג דהכי נהוג עלמא, ועיי"ש גם בס"ק מ"ו.

ראש השנה ועשי"ת

הדלקת הנר

יז. בהדלקת הנר בימים טובים נחלקו המנהגים בקהילותינו, יש מקומות שלא נהגו להדליק כלל¹⁶, יש שנהגו להדליקו בלא ברכה¹⁷, ויש שנהגו (שרעב, ועוד מקומות) כד' מרן השו"ע להדליק את הנר בברכה¹⁸, וכל אחד יחזיק במנהג אבותיו, כי כל המנהגים יסודותם בהררי קודש.

ליל ר"ה

כ. בתפילות ר"ה יכול האדם לתקן כל התפילות של כל השנה, ומי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתו טובה ושלימה, וכל מי שבוכה אז מעצמו ומתעורר בבכיה גדולה מאליה, אות היא שבאותה השעה דנים אותו בבית דין של מעלה ונפשו מרגשת בזה, ולכך באה לו הבכיה מאליה. (עפ"י שתילי זיתים סי' תקפ"ד סק"ו, וע"ח ח"ג דף נח ע"א,

דף סט ע"א)

כא. בליל יו"ט ראשון פותח הרב בפיוט אחות קטנה הנאמר בניגון תחנה וברגש קודש, ומנהג רוב קהילות ישראל שאין אומרים פיוט זה בליל יו"ט שני, אמנם מקומות שנהגו לומר אחות קטנה בליל שני של ר"ה אין לבטל מנהגם.

כב. בעלינו לשבח נהגו בעשי"ת לומר במקום 'כחלקם' אומר 'כהם', ובמקום 'אל א-ל לא יושיע' ('ללא יושיע') אומר 'ללא יועיל'¹⁹.

כג. בעשי"ת לא יאמר עושה 'שלום' וכו' אלא עושה 'השלום'. (מהרי"ץ בע"ח ח"ג דף ק"ג ע"ב)

כד. הנוהגים שאין כופלים בקדיש 'לעילא' בכל ימות השנה, נוהגים לכפול

בעשי"ת. (שתילי זיתים סי' תקפ"ב ס"ק ט"ז)

16) עיי' עריכת שולחן סי' תק"ד ס"ד שהביא מנהג זה.

17) כד' מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סי' ע"ר.

18) שו"ע תק"ד ס"א המדליק נר של יו"ט צריך לברך אקב"ו להדליק נר של יו"ט, והסכימו למנהג זה גדולי חכמי תימן מהר"י בשרי, מהר"י ונה, שתילי זיתים שם ס"ק כ"א, מהר"ץ בע"ח. וכן העידו על מנהג זה בע"ת צנעא, מהר"י צובירי זצ"ל, הר"ר שלום הכהן אפרים זצ"ל, הגר"ש קורח שליט"א, [וכ"ה גם בס' מצפ"ת עמ' ק"ב]. ועל מנהג שרעב, תולדות הרשב"ז דף ע"ג, הגר"מ צובירי שליט"א. ועל מנהג עיר מחוית הגר"א אריה שליט"א. על מנהג מחוז ביד"א הגר"י טירי שליט"א בשם רבים מהזקנים. על מנהג איב וירים הגר"ח שפירא שליט"א.

19) מקור המנהג בס' תולעת יעקב, והובא בתכלאל מהר"י ונה, ועץ חיים.

כה. אחר התפלה נוהגים שכל אחד מברך לחברו תכתב בספר החיים ובספר הזכרון, וחברו משיב ואתה תכתב בספר החיים ובספר הזכרון [ובספר מחילה וסליחה וכפרה], ונהגו לברך כן אף ביום שני של ר"ה ואף בעשרת ימי תשובה עד יום הכיפורים²⁰.

כו. אוכלין פירות בליל ר"ה לסימנא טבא²¹, ואומר קודם ה'יהי רצון' ואח"כ יברך ברכת הפרי ויאכל²², ויש שנהגו לברך קודם ברכת הפרי וטועמים מעט ואח"כ לומר היה"ר²³.

כז. ואלו הפירות שנהגו בהם, תמרי, רמוני, קרא (דלעת), רוביא (חלבה), כרתי, סלקא. יש שנהגו לאכול הפירות קודם הסעודה, ויש שנהגו לאחריה.

כח. יש שנהגו לאכול ראש כבש או ראש אחר כגון של דג, ואומרים עליו יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב²⁴.

שחרית ר"ה

כט. קודם תפלת שחרית בר"ה לא נהגו לקבוע לימוד כדרכם בשאר ימות השבת והחג אלא קוראים יחד מזמורי תהלים בקול רם ותחנה²⁵.

ל. יש בבלדי שנהגו כמנהג שהביא מהרי"ץ לתקוע ל' קולות עם הנץ החמה עם כוונת האריז"ל, ובלא ברכה²⁶, אך ברוב קהילות תימן לא נהגו כן²⁷.

לא. בבלדי וגם מקצת מהשאמי לא נהגו להוסיף פיוטים קודם חזרת הש"צ, אולם מנהג רוב ככל קהילות השאמי להוסיף קודם חזרת הש"צ פיוט ה' שמעתי שמעך יראתי ואתאנו לחלות פניך.

(20) שתילי זיתים תקפ"ב ס"ק ט"ז, וסי' תקצ"ו סק"ו.

(21) שו"ע תקפ"ג ס"א. ובעריכת שולחן שם כתב לומר כך, 'יהי רצון ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו' וכו' ע"ש.

(22) שתילי זיתים סק"א וכתב 'זוה דבר פשוט מאד', עץ חיים ס"ג א' שכן נכון יותר [וציין 'אחרונים' וכפה"נ כונתו לדברי רבו בשתילי זיתים כי לא מציינו באחרונים שהיו מצויין לפניו שכתבו כן], וכן המנהג המפורסם ראה עריכת שולחן סי' תקפ"ג סע"ב.

(23) מהר"י צובירי זצ"ל כנסת הגדולה ח"ג עמ' ק"י.

(24) כ"ה בתכלאל מהר"י ונה, ושתילי זיתים סי' תקפ"ג סק"ב.

(25) מהר"י צובירי זצ"ל כנה"ג ח"ג עמ' קט"ו.

(26) מהר"י הלוי זצ"ל בתשו' גנזי מלכים סי' ע' (הנד' בס' מכמנים מחג"ת), מהרש"י הלוי זצ"ל דש"ח עמ' רס"ב.

(27) מהר"י צובירי זצ"ל כנה"ג ח"ג עמ' ש"א.

ל.ב. באבינו מלכנו מנהגינו להשמיט את הבתים שיש בהם הודאת חטא²⁸.

ל.ג. אם חל ר"ה בשבת יש שנהגו שאין אומרים אבינו מלכנו²⁹.

קריאת התורה

ל.ד. ביום א' דר"ה קורין ה' גוברי בפרשת וה' פקד את שרה, וביום ב' קורין פ' העקידה בכלדי עד וישב אברהם בבאר שבע, ובשמיני עד ואת מעכה. ואומר העולה החמישי חצי קדיש.

ל.ה. נהגו להעלות התוקע לחמישי.

ל.ו. ואומרים למנצח השמים מספרים ומוציאין ס"ת שני למפטיר בפרשת פנחס, ואחר הקריאה בשמיני אומר חצי קדיש, ובכלדי אינו אומר קדיש.

סדר התקיעות

ל.ז. בכלדי מחזירין ספר תורה קודם התקיעות, ובשמיני מניחין אותו על התיבה עד אחר התקיעות.³⁰

ל.ח. יש שנהגו שאומר הרב דברי כיבושין קודם התקיעות לעורר לב הצבור לתשובה.³¹

ל.ט. בתקיעות דמיושב נהגו כדינא דגמרא שהקהל יושב והתוקע לבדו עומד, וכן לא נהגו להקריא לתוקע.³²

מ. בעת תקיעת שופר צריך האדם להכין עצמו לשמוע קול שופר, לקיים מצות עשה יום תרועה יהיה לכם. (ע"ח ח"ג דף סח ע"ב)

מא. התוקע צריך להתכוין להוציא לכל השומעים קולו, ויחדר וילפת על כל עוונותיו. (עפ"י עריכת שולחן סי' תקפ"ט סע"ו)

28) שתילי זיתים תקפ"ד סק"ב, עץ חיים ס"ד א'.

29) רמ"א סי' תקפ"ד ס"א, והעלהו רבינו השתילי זיתים.

30) וכ"ה בס' נחלת יוסף מנהגי עדן סי' י'.

31) מהרש"י הלוי זצ"ל דש"ח עמ' רס"ג, מהר"י צובירי זצ"ל בסידור כנה"ג ח"ג סי' מ"ו (עמ' ר"כ).

32) דש"ח עמ' רס"ד.

מב. בעת תקיעות דמיושב נכון הוא לכל אדם להתוודות בלחש, כדי שלא ישמעו דבריו, ובין סימן לסימן דוקא. (ע"ח ח"ג דף סט ע"א)

השופר

מג. השופר שנהגו אבותינו בארץ התימן לתקוע בו ארוך ומסולסל בשתים ושלוש כפיפות, וקולו צח ומחריד³³.

צורת התקיעות

מד. התקיעה קול אחד ארוך פשוט מתחילתו עד סופו, ונהגו לסיים את התקיעה בקול נשבר.

מה. השברים יש נהגו לעשותם קולות קצרים³⁴ תכופים זה לזה, ויש שנהגו לעשותם ארוכים קצת³⁵ בהפסק מועט בין שבר לשבר.

מו. התרועה קול אחד ארוך רועד ומתרעש, ונהגו לסיימו בקול נשבר.

מז. שברים תרועה לד' מרן השו"ע ורבינו השתילי זיתים, הנוהגים לתקוע שלשים במיושב ושלושים מעומד, יש לתקוע בתקיעות דמיושב שברים תרועה בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד בשתי נשימות. וכל שכן הנוהגים לתקוע במוסף עשרה קולות שיש להם לתקוע תקיעות דמיושב בנשימה אחת, ודמעומד בשתי נשימות.

33) ספר אבן ספיר דף ק"א שכן המנהג בכל ארץ תימן, מהר"ע קורח זצ"ל סערת תימן עמ' צ"ט, מהרש"י הלוי זצ"ל דש"ח עמ' רס"ד, מהר"י צובירי זצ"ל כנה"ג ח"ב סי' נ"א (עמ' רמ"ב). [ולד' אבן ספיר ומהרע"ק אינו שופר של איל, אולם מהר"י צובירי זצ"ל כתב שקבלה מפי אבותינו ורבותינו שהוא מאיל ממין הכבשים הגדולים, וכן הביא מהרש"י הלוי זצ"ל שם שכן העידו אנשים נאמנים שבאו מחבש שהוא של אילים הנמצאים שם].

34) נראה שמנהג זה הוא כשיטת רש"י שהשבר פחות מכדי ג' כוחות, וכמבואר בדברי רבינו השתילי זיתים תק"צ ס"ק י"א שהעלה דברי מרן בב"י שכן נוהגים העולם שמקצרים השבר בכל מאי דאפשר.

35) דהיינו כדי ג' כוחות כשיטת ריב"א וכו"ה ד' מ"מ ברמב"ם.

לד' רבינו מהרי"ץ הנוהגים לתקוע עשרה קולות מעומד יש להם לתקוע כל התקיעות בשתי נשימות³⁶.

מנין התקיעות

מח. בשאמי נהגו לתקוע מאה קול והם ל' מיושב ל' בלחש ול' בחזרה³⁷, וי' קולות קודם תענו ותעתרו³⁸, בכלדי נהגו ל' מיושב וי' בחזרה, ויש שנהגו להשלים לק' קולות אחר התפלה.

מט. לאחר הקדיש מריעין תרועה גדולה³⁹.

נשים בתקיעת שופר

נ. נשים פטורות משמיעת קול שופר שמצות עשה שהזמן גרמא היא, אמנם נהגו הנשים [שיש באפשרותן] לבא לביהכנ"ס לשמוע התקיעות, ולא לה שאין ביכולתן לבא יש שנהגו לתקוע עבורן בבית⁴⁰ בלא ברכה.

תפלת מוסף

נא. בשאמי נהגו להתפלל לחש וחזרה כדין התלמוד⁴¹, בכלדי נהגו להתפלל תפלה אחת הש"צ בקול רם והצבור אומר עמו בלחש ומקדים לסיים לפניו את חתימת הברכה שישהה כדי ג' תבות ועונים אחרי הש"צ אמן⁴².

(36) עיי' שו"ת פעולת צדיק ח"ג סי' קנ"ח, ועיי' בדברי מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"ד שכתב שלא נהגו לדקדק שיהיו השברים תרועה בנשימה אחת בכל התקיעות, ומשמעות לשונו שאף לא נהגו לדקדק שיהיה בדוקא בשתי נשימות כסברת מהרי"ץ.

(37) שתילי זיתים תקצ"ב ס"ב שכן נהגו בקצת בתי כנסיות בק"ק צנעא, וכן פשט המנהג ברוב ככל קהילות השאמי.

(38) ובתימן היו בשאמי שלא נהגו לתקוע בלחש ותחת זה תקעו ל' עם הנץ החמה. עיי' עריכת שולחן שהביא מנהג זה עם עוד מנהגים נוספים.

(39) שו"ע תקצ"ו ס"א ויסודו מדברי הגאונים.

(40) עריכת שולחן תקפ"ט ס"ו.

(41) עיי' שתילי זיתים תקצ"ב סק"ב, וסידור כנה"ג ח"ג מעמ' ש"ג ואילך, ויצבור יוסף בר ח"ג פח"י. ויש לציין שכ"ה מנהג ביהכנ"ס אלשיך כמובא בהקדמת סידור כנסת הגדולה ס"כ. [אלא ששם לא נהגו לתקוע בתפלת הלחש].

(42) עץ חיים, וזהו כפי המנהג שנתחדש, אבל המנהג הקדום הנזכר בתכאליל הוא שהצבור שומעים ויוצאים ידי חובתם מש"צ.

נב. היום הרת עולם אומרים גם בתפלת הלחש⁴³, והש"צ כשחוזר ואומר היום הרת עולם אומרו בקול רם ובכי ותחנון, להחריד לב העם⁴⁴.

מילה ברייה

נג. אם יש מילה בר"ה מנהגינו לימול אחר יציאה מביהכנ"ס⁴⁵.

שינה ביום רייה

נד. יש נוהגים שלא לישון בר"ה ביום עד חצות⁴⁶, ויש שנהגו שלא לישון ביום כלל⁴⁷.

נה. קודם תפלת המנחה נהגו להתאסף לקריאת תהלים בצוותא בחדת קודש והשתפכות הנפש בניגון תחינה⁴⁸. ויש שנהגו להשלים כל קריאת התהלים בימי ר"ה⁴⁹.

נו. יש בתי כנסיות שהיו נוהגים יחידים לקרוא תהלים אחר גמר תפלת מוסף ואינם הולכים לבתייהם לסעוד עד שיבואו אחרים במקומם לקריאת התהלים.

סדר התשליך

נז. בקהילות הבלדי לא נהגו לומר סדר ותשליך⁵⁰, אולם בקהילותינו נהגו לאמרו ובציבור⁵¹.

עשרת ימי תשובה

נח. בעשרת ימי תשובה במקום מלך אוהב צדקה ומשפט חותם המלך המשפט, טעה וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט, אם נזכר בתוך כדי דיבור חוזר וחותם המלך

(43) שתילי זיתים תקצ"א סק"י.

(44) כן המנהג, וכ"כ בספר נחלת יוסף מנהגים סי' י'.

(45) שתילי זיתים תקפ"ד סק"ו.

(46) מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"ה, סידור כנה"ג ח"ג עמ' שצ"ו.

(47) כפי המובא בדרשות הר"י אבן שועיב, מטה משה, וס' יוסף אומץ (יוזפא), בא"ח פ' נצבים.

(48) סידור כנה"ג שם, ובעמ' ת"ב, וכ"כ מהרש"י הלוי בדש"ח עמ' רס"ה.

(49) דש"ח שם.

(50) דש"ח עמ' רס"ה בהערה, ועריכת שולחן סי' תקפ"ג סק"ח.

(51) כן הוא בהרבה מקהילות השאמי שנהגו לאמרו בציבור, וכ"ה בתולדות הרשב"ז דף ע"ג, ובנחלת יוסף סי' י'. ובסידור כנסת הגדולה ח"ג עמ' תכ"ט כתב שכן נהגו רק יחיד סגולה, תלמידי חכמים ורבנים, אשר היו מקיימין מנהג

המשפט, אבל נזכר לאחר כדי דיבור חוזר לראש הברכה, ואם לא נזכר עד לאחר שעקר רגליו חוזר לראש התפלה⁵².

נפ. קודם תפלת שחרית אומרים פיוט שופט כל הארץ, ובתיקון מוסיפים קודם ה' מלך ה' הוא האלוקים.

זה, דש"ח שם.

(52) מרן בב"י ושו"ע סי' תקפ"ב, שתילי זיתים שם סק"ב, מהר"ץ ע"ח ח"ג פ' א', מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"ז, מהר"י צובירי כנה"ג.

יום הכיפורים

ערב יוה"כ

פ. בסליחות של ערב יוה"כ אין נופלין על פניהם אף האומרים סליחות בעוד לילה⁵³. ויש שנהגו לומר בסליחות את המזמור לדוד אליך כל הצבור יחד בקול רם כקריאת תהלים⁵⁴.

פא. בתפלת שחרית אומרים מזמור לתודה⁵⁵, אין נופלים על פניהם ואין אומרים למנצח יענך.

פב. ברוב המקומות לא נהגו בקהילותינו את מנהג הכפרות או המלקות בערב יוה"כ, אולם יש שנהגו (מנהג שרעב) בזה⁵⁶.

פג. יש מקומות שנהגו ללכת לבית הקברות לפקוד קרוביהם⁵⁷.

פד. נהגו לטבול במקוה קודם תפלת מנחה⁵⁸.

פה. מצוה לרחוץ עצמו מכל טינוף בערב יום הכיפורים, וליטול צפרניו ולגלה ראשו (מהרי"ץ בע"ח סדר ערוה"כ דף פ ע"א).

53) שתילי זיתים סי' תר"ד סק"ה, עץ חיים פ' א' וב', כה"ח ס"ק י"ט. [וצ"ב מנהג קהילות הספרדים כיום שאומרים מזמור של נפ"א בסליחות של עיוה"כ כשם שאומרים אותו בער"ה, והלא הדבר מפורש בפוסקים ללא חולק שאין דין ער"ה וערוה"כ שוה לענין זה].

54) מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"ז, מהר"י צובירי כנסת הגדולה ח"ד עמ' א'.

55) שתילי זיתים תר"ד סק"ו, וכ"ה בסי' נ"א ס"ק י"ז.

56) מהרש"י הלוי דש"ח וכן המנהג ידוע ברוב מחוזות תימן, ואף בעיר עדן כמש"כ בנחלת יוסף מנהגים סוס"י י', אולם עי' בס' תולדות הרשב"א דף ע"ג שהביא מנהג הכפרות במחוז שרעב [אך לגבי המלקות כתב שלא נהגו ללקות]. ויל"ע למה העלה רבינו השתילי זיתים תר"ז ס"ו הגהת הרמ"א בענין סדר המלקות, וצ"ל שהעלה כן כדי לפרש ד' מרן השר"ע שהביא מנהג זה אע"ג דלא נהיגינן בהכי.

57) אמנם רבינו השתילי זיתים השמיט הגהת הרמ"א בסי' תר"ה דיש מקומות שנוהגין לילך על הקברות אע"פ שהעלה ההגה בסי' תקפ"א לענין ער"ה, ומבואר דלא נהגו כן במקומו, מ"מ יש מקומות בתימן שנהגו כן.

58) תכלאל מהר"י ונה, מהר"י צובירי כנסת הגדולה ח"ד עמ' ו', תולדות הרשב"א דף ע"ג.

פו. במנחה עיוה"כ, בבלדי נהגו להתפלל תפלה אחת ואומרים הציבור הוידוי עם הש"צ⁵⁹, ובשאמי נהגו להתפלל לחש וחזרה, ונהגו לומר הוידוי רק בתפלת הלחש ולא בחזרה⁶⁰.

פז. אחר התפלה אומרים אבינו מלכנו⁶¹.

פח. מצוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש מעט או הרבה, לפיכך אוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות. ומנהגינו פשוט שאחר סעודה מפסקת בעוד היום גדול מקבלים יום הכיפורים והולכים לבית הכנסת, ואין עושים שום מלאכה (עריכת פולחן סי' תר"ח ע"ט).

פח. אין לאכול מאכלי חלב בערב יוה"כ אף בסעודת שחרית⁶².

ע. סעודה המפסקת יש שנהגו לעשותה בפתיית לחם נקי כלול עם חמאה⁶³, ויש שנהגו לעשותה בפת עם בשר עוף ומרק⁶⁴.

עא. נהגו לבקש מחילה ולהתפייס אחד עם חברו⁶⁵, ויש מקומות שנהגו לעשות כן בליל יוה"כ⁶⁶.

59) כבר נזכר מנהג זה בב"י [ומהר"ץ שציין מנהג צפת בשם מעיין גנים כפי הנראה לא היה לפניו באותה שעה ספר בית יוסף כמו שמוכח בכמה מתשובותיו].

60) רבינו השתילי זיתים השמיט הגהת הרמ"א שכתב שאין חוזר הש"צ על הוידוי, והרחיב בשתילי זיתים ס"ק י"ד שכן דעת מרן בב"י.

61) רבינו בשתילי זיתים השמיט הגהת הרמ"א תר"ז ס"ה שכתב שאין אומרים אבינו מלכנו במנחה, ויש לציין מנהג ביהכ"ס אלשיך שלא נהגו לומר אבינו מלכנו במנחת עיוה"כ כמו בא בהקדמת סידור כנסת הגדולה ח"א.

62) רבינו בשתילי זיתים העלה הגהת הרמ"א בסי' תר"ח ס"ד דאין לאכול מאכלי חלב שמרבים זרע והשמיט מש"כ בשם מהר"ל דבסעודת שחרית נוהגין לאכלן, ובס"ק י"א פסק כד' מג"א דכל היום אין לאכלן.

63) [הנוהגים מנהג זה בדרך כלל אכלו בשעות הבוקר סעודת בשר ולאחר שעברו שש שעות אוכלים סעודה מפסקת בפת עם חמאה], ליישב מנהג זה עם דברי רבינו השתילי זיתים צ"ל כמש"כ הפמ"ג המובא במשנ"ב ס"ק י"ח דחלב המעורב בתבשיל או טייא בטל ברוב לענין זה.

64) מהר"י צובירי זצ"ל כנסת הגדולה ח"ד עמ' נ"ט.

65) מהרש"י הלוי זצ"ל דש"ח עמ' רס"ז, תולדות הרשב"ז שם. ואף הילדים מבקשים סליחה מהוריהם על שלא נהגו בכבודם כראוי, ומקבלים את ברכתם. דש"ח שם.

66) ראה בס' נחלת יוסף סי' י"א שכתב אחר תפלת ערבית מנהגינו כל איש יגש אל רעהו ומחבקים זה אומר לרעהו וכל א' אומר לרעהו תבושר בסליחה ומחילה וכפרה תכתב בספר החיים והזכרון וכו'. וכו' בעריכת שולחן סי' תר"ו סע"ח.

עב. אחר סעודה המפסקת לובשים בגדים נאים ולבנים לכבוד קדושת היום⁶⁷, [ובתימן יש שנהגו ללבוש בגדי פשתן העשויים לתכריכים], ומתעטף כל אחד בטלית ומברך להתעטף, ואם כבר שקעה החמה מתעטף בלא ברכה⁶⁸.

הדלקת הנר

עג. נהגו להדליק הנר⁶⁹, יש שנהגו להדליקו בלא ברכה⁷⁰, ויש שנהגו לברך בהדלקתו להדליק נר של יום הכיפורים⁷¹.

עד. כשחל יוה"כ בשבת מדליקין כולם את הנר בברכה ככל ערב שבת, והנוהגים שלא לברך על נר יוה"כ אין מוסיפים 'ושל יום הכיפורים'⁷², והנוהגים לברך על נר יוה"כ מוסיפים 'ושל יום הכיפורים'⁷³.

עה. לא נהגו להדליק נר כנגד כל אחד מבני הבית⁷⁴.

ליל יוה"כ

עו. כשחל יוה"כ בשבת בקהילותינו לא נהגו לומר מזמורי הקבלת שבת ושאר הסדר אלא אחר אמירת שיר השירים אומרים מזמור שיר ליום השבת עד לאורך ימים, ויש שנהגו לומר אחריו קדיש ופותח לך אלי וכו'⁷⁵. ובכלדי נהגו לומר כל סדר הקבלת שבת כבכל שבת⁷⁶.

67 הרמ"א סוס"י תר"י כתב שיש שנהגו ללבוש בגדים נקיים ביוה"כ דוגמת מלאכי השרת וכן נוהגין ללבוש הקיט"ל שהוא לבן ונקי גם הוא בגד מתים וע"י זה יא לב האדם נכנע ונשבר. ע"כ. והעלה הגהה זו רבינו בשתילי זיתים, וכ"כ בתכלאל מהר"י ונה, ומהר"ץ בעץ חיים פ' ב'.

68 מהרש"י הלוי דש"ח עמ' רס"ח, מהר"י צובירי זצ"ל כנסת הגדולה ח"ד עמ' נ"ט.

69 עריכת שלחן תר"י ס"א.

70 כ"כ מהר"ץ במפתחות לשו"ת פעולת צדיק, דש"ח עמ' רס"ז.

71 כד' היש מי שאומר שהביא מרן בשו"ע תר"י ס"ב, וכן הביא המנהג בסדור כנסת הגדולה. ובד' מהרד"ם בשתילי זיתים יל"ע דבסי' תר"י השמיט הגהת הרמ"א שכתב שהמנהג במדינות אלו כד' היש מי שאומר, ומאיך בסי' רס"ג ס"ק י"ב כתב דלדין מברכים על הדלקת הנר ביוה"כ כמו שיתבאר בסי' תר"י. וצ"ע.

72 שתילי זיתים תר"י סק"ד.

73 תר"י ס"א ברמ"א.

74 ולכן השמיט בשתילי זיתים תר"י ס"ד מנהג זה שהביא הרמ"א.

75 שתילי זיתים תר"י ס"ק י"א, כנסת הגדולה ח"ד עמ' ס'. [מהר"ח"י ג'מל בהגהות שנד' בקובץ זכול"א תשנ"א הקשה מדברי רבינו בסי' רס"ב סק"ה דאף ביוה"כ שחל להיות בשבת צריך לקבל שבת, ונראה דמש"כ שם אינו לענין אמירת המזמורים, אלא לעיקר דין קבלת שבת המבואר שם בשו"ע דצריך שיאמר בואי כלה דאינו תלוי בנשמה יתירה אלא בשבת ועל כן צריך לקבל שבת אף ביוה"כ שחל להיות בשבת, אבל מ"מ לא נהגו לומר סדר הקבלת שבת כבכל שבת].

76 תכלאל מהר"י ונה, עץ חיים.

עז. בפיוט לך אלי שנהגו לאמרו עם התקדש החג יש בו וידוי ויוצאין בו ידי חובת וידוי לדעת הרמב"ן הסובר שצריך לחזור ולהתודות אחר הסעודה קודם הלילה⁷⁷.

עח. לפיוט כל נדרי יש נהגו להוציא ספר תורה אחד היותר מובהק ומוגה⁷⁸, ויש נהגו להוציא שלשה ספרים⁷⁹, ויש נהגו שבעה ספרים⁸⁰, ויש נהגו להוציא כל ספרי תורה שבהיכל⁸¹.

עט. בשעת הוצאת הספרים נהגו לומר פסוק אור זרוע לצדיק⁸² עד שמניחין את הס"ת על התיבה⁸³, ויש נוהגין לאמרו ז' פעמים, ויש שנהגו להוציא הספרים בדומיה⁸⁴.

פ. פותח הרב בפיוט יראים שלחוני וכו' סדר אמירת פיוט זה כשכל הקהל עומדים על רגליהם הרב אומרו בקול רם בניגון תחינה ובכיה בחרדת קדש והקהל חוזרים ועונים אחריו על כל בית ובית בקול רם ובדמעות שלישי את המענה הזה למענך וכו'⁸⁵.

פא. יש אומרים שצריך לומר כל נדרי מבעוד יום⁸⁶, אולם נהגו לאמרו כשכבר לילה⁸⁷.

(77) שתילי זיתים תר"ז סק"ג, עץ חיים פ' ב' [ונראה שמקור דבריו הם דברי רבו בשתילי זיתים הנ"ל].

(78) דש"ח עמ' רס"ח.

(79) כן הביא החמדת ימים, הובא בעץ חיים פ"ב א'.

(80) חמ"י שם וכתב שהוא המנהג הנכון, מהר"י צובירי סדור כנסת הגדולה ח"ד עמ' ס"ח.

(81) שירי כנה"ג סי' תרי"ט סק"ב.

(82) חמדת ימים, והובא בע"ח שם.

(83) דש"ח עמ' רס"ח.

(84) סידור כנסת הגדולה.

(85) מהר"י צובירי זצ"ל סידור כנסת הגדולה עמ' פ'.

(86) כ"כ הרמ"א תר"ט ס"א והעלה הגהתו בשתילי זיתים, ומשמע לכאו' דהכי ס"ל, אולם בסק"ז ציין לעי' בסי' שנ"א ס"ג שפסק שם מרן בשו"ע שנהגו להתיר חרמי הקהל בשבת ואפילו שאינם לצורך השבת, ופי' מהר"י צובירי זצ"ל בכנה"ג עמ' פ"ד שכונת רבינו השתילי זיתים להתיר מטעם זה לומר כל נדרי אף בלילה.

(87) כ"כ בע"ח פ"ב א', וכתב שנשתדל כל ימיו שיהיה ההיתר מבעוד יום ולא עלתה בידו מפאת ריבוי העם וכו', עד שמצא שנסמכים על אילן גדול הרוקח עיי"ש, וסיים הלכך אם אפשר להיות מבע"י טוב הדבר ואם לאו כדאי וכדאי הרוקח לסמוך עליו. ובסדור כנסת הגדולה הוסיף להביא מקורות נוספים מדברי הראשונים ומלשונות התכאליל שאמירת כל נדרי בלילה היא.

פב. לד' רבינו השתילי זיתים⁸⁸ צריך להודיע לציבור שיאמרו כל נדרי בלחש עם החזן, כדי להתיר לחזן כל מיני נדרים ושבועות, ויש אומרים שכיום שנהגו לומר הצבור בלחש עם הש"צ אין צריך להודיעם.

פג. לד' רבינו מהרי"ץ יש להתיר לש"צ לפני כל נדרי ויש שנהגו כן⁸⁹, אמנם מהר"ד צאלח נכד מהרי"ץ כתב שהמנהג בזה כד' רבינו השתילי זיתים⁹⁰, וכן מנהג רוב בתי כנסיות⁹¹.

פד. פותח ש"צ ואומר בישיבה של מעלה וכו' ואח"כ אומר כל נדרי וכו' עד בשגגה שלש פעמים בקול רם ובכי ביראה וברעדה, והצבור אומרים עמו בלחש⁹², ויתן קולו בככי על גאולתינו ועל פדות נפשינו שהקב"ה אמר אוי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי יפר לי, ולכן טוב לכוין גם על ההוא נדר דלעילא⁹³.

פה. המנהג הקדמון לומר בלשון התרה על שנה שעברה, וכ"כ רבינו השתילי זיתים שכן מנהגינו ושכ"ה בכל הסיפורים⁹⁴, אולם נתפשט המנהג לומר גם בלשון להבא⁹⁵.

(88) שתילי זיתים תר"ט סק"ד.

(89) וכתב מהרי" צובירי בסידור כנסת הגדולה עמ' ק"ב (וכ"ה בויצבור יוסף בר ח"ג פ"כ) נהגו מקצת חזנים בתימן כדברי הכל בו דבשעה שהצבור נוהר לבתי הכנסת בליל כפור עם בואם של שלשה הראשונים קוראים לשליח הצבור לאיזו פנה בבית הכנסת ובלשון הזה מתירים לו ואומרים כל ספק נדרים ושבועות שהיו לך או שנשכחו ממך יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שכולם יהיו בטלים לא שרירין ולא קיימין אכ"ר. ושם כתב לתמוה על נוסח ההיתר לש"צ הנדפס בתכלאל שנדפס בזמננו שכתבו נוסח ההיתר כנוסח ההיתר למת.

(90) וז"ל וגם אני הצעיר הכותב הייתי מתמיה למה אין מנהגינו וגם מנהג כמה ארצות להתיר לש"צ כמו שכתב מהרי"ץ לעיל ואחר התימה בכמה ימים מצאתי שנסמכים על אילן גדול רבו של מהרי"ץ רבי דוד מזרחי ז"ל עם מה שכתב ב"י כשם כלבו כתנאי שצריך להודיע לציבור לומר בלחש עם ש"צ להתיר לו הא לאו הכי לא, וכ"ז הוא דעת הרא"ש שם דלעיל מיינה והוא הדין למי שנוהגין להתיר בער"ה ע"ש ופוסקים ודו"ק ע"כ.

(91) סידור כנסת הגדולה שם.

(92) סדור כנסת הגדולה שם.

(93) עץ חיים פ"ג א' בשם החמדת ימים.

[יש קהלות שנהגו לחלק אמירת כל נדרי לשלשה רבנים או זקנים ואם אין נותנים אפילו לשלשה מבני הכנסת, (סדור כנסת הגדולה), וכן יש קהלות שנהגו שבפעם ראשונה אומר הש"צ בקול נמוך ובשניה בקול גבוה יותר ובשלישית בקול רם].

(94) וכן העיד מהרי" צאלח שכ"ה המנהג הקדמון.

(95) כמש"כ מהרי"ץ שם, וכן ראה בדברי מהרי" צובירי זצ"ל בכנסת הגדולה עמ' ק' שכן נשתנה המנהג בביהכ"ס 'אלאוסטא' אע"פ שבזמן רבינו נהגו כמנהג הקדמון.

פז. אחר כל נדרי מברך ש"צ ברכת שהחיינו בקול רם ומכוין להוציא את כל הציבור ידי חובה, והם מכוונים לצאת בברכתו ועונים אמך⁹⁶, כן המנהג הפשוט, וכן שיטת רבינו השתילי זיתים⁹⁷, והכי עדיף טפי משום ברוב עם הדרת מלך⁹⁸. אולם לשיטת רבינו מהרי"ץ טוב שיברך כל אחד לעצמו שהחיינו בלחש, וימהר לסיים כדי ג' תבות קודם ש"צ כדי שיוכל לענות אמך⁹⁹.

פז. נהגו לומר השכבות לנפטרים ולנדור צדקה בעד עילוי נשמתם¹⁰⁰.

פח. בשעת החזרת ספרי התורה להיכל בבלדי נהגו לומר מזמור שיר ליום השבת¹⁰¹, ובשאמי יש שנהגו לומר מזמור לדוד הבו לה' בני אלים, ויש שנהגו להחזירם בלא אמירת פסוקים כלל¹⁰².

פט. בליל יוה"כ ומחרתו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו בקול רם¹⁰³.

צ. אחר תפלת ערבית וסליחות¹⁰⁴ מנהגינו לומר ד' מזמורים ראשונים שבתהלים¹⁰⁵, ולאחריה נהגו לומר תפלה על הפרנסה, ולאחר התפלה יש נהגו לומר מסכת יומא וכתר מלכות, ויש נהגו לאומרים ביום אחר תפלת מוסף.

(96) מהרי" צובירי סדור כנסת הגדולה עמ' ק"ד.

(97) שהשיט דברי מג"א שכתב שיברך כל אחד לעצמו כשם שנהגין בהלל ולולב, וטעמו ונימוקו כיון שלא נהגו כן בקהילות תימן לא בברכת שהחיינו ולא בהלל ולולב, וכן מנהג תימן פשוט בספירת העומר שיוצאין ידי חובה בברכת ש"צ.

(98) כמבואר בגמ' ברכות נ"ג ב"ה אומרים אחד מברך לכולם משום ברוב עם הדרת מלך, וז"ל השל"ה ונהגין שהשליח ציבור אומר שהחיינו לאחר כל נדרי, והקהל עונין אמן, ויכונו לצאת בברכת החזן. ומי שרוצה לנהוג לברך לעצמו קודם שיסיים שליח ציבור הברכה, וסובר שזהו עדיף שיעשה בעצמו ולא יוציא אותו אחר, לא ישר בעיני, אדרבה ברוב עם הדרת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. וכן נראה לי לנהוג בברכת הלל ובברכת הלולב, שהשליח ציבור יברך בקול רם והקהל יכונו לצאת בברכתו ויענו אמן. וכבר כתבתי מזה במקום אחר, והבאתי ראיה מהא דאיתא בברכות בפרק אלו דברים דף נ"ג, תנו רבנן, היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם, בית שמאי אומרים, כל אחד ואחד מברך לעצמו, ובית הלל אומרים, אחד מברך לכולם, שנאמר, ברוב עם הדרת מלך. ע"כ. וכן כתבו רבים מגדולי הפוסקים, שו"ת המב"ט סי' ק"פ, שו"ת פנים מאירות ח"א סי' נ"ז, ברכי יוסף סי' רצ"ה, הגהות רעק"א על מג"א סי' תפ"ט, ועי' שתילי זיתים סי' קס"ז ס"ק לג.

(99) עץ חיים פ"ד א'. וצ"ע בד' מהרי"ץ למה בשאר מקומות כתב שהש"צ מברך כמבואר בדבריו בהלל בלולב ובספירת העומר, ואין מקום לחלק בין הדבקים אם הברכה היא על מצוה או שהברכה עצמה היא המצוה, דזיל בתר טעמא. וצ"ע.

(100) עי' סידור כנה"ג באמת ויצב סימן יט, שהרחיב במקורות המנהג.

(101) ראה זכור לאברהם תשס"ב, מאמרו של הג"ר עזריאל מנצור שליט"א שכן נהגו מהר"ס שיריאן מהר"ח כסאר ומהרי" אלשיך זכר צדיקים לברכה.

(102) סדור כנסת הגדולה.

(103) שו"ע תרי"ט ס"ב, תכלאל מהרי" ונה, עץ חיים, כנסת הגדולה ח"ד.

(104) יש לציין מש"כ בסערת תימן ובהקדמת סידור כנה"ג ח"א שמנהג ביהכ"ס אלשיך בעי"ת צנעא להוסיף בליל יוה"כ הסליחות מסידורי ספרד.

(105) מהרי" בשירי, שתילי זיתים סוס"י תרי"ט, דש"ח עמ' רס"ט.

צא. יש שנהגו מקדם לגמור כל ספר התהלים¹⁰⁶, אולם בדורות האחרונים לא נפוץ מנהג זה¹⁰⁷.

צב. יש אנשי מעשה שנהגו להשאר בביהכנ"ס עד הבוקר¹⁰⁸, אולם בזמן הזה שתש כוחנו מוטב שכל אחד ישן בביתו¹⁰⁹.

שחרית יום הכיפורים

צג. בשחר נוטלים ידים עד קשרי האצבעות ומברכים על נטילת ידים¹¹⁰.

צד. בשאמי נהגו לומר כל ברכות השחר ללא דילוג, בכלדי אין מברכים שעשה לי כל צרכי וברכת המעביר שינה¹¹¹.

צה. בכלדי אומרים מזמור שיר ליום השבת, בשאמי אומרים [מזמור] טוב להודות. ולאחריו נהגו לומר מזמור לתודה¹¹².

צו. בקהילות השאמי אומרים סדר קדושה לר"י הלוי בין גבורות לקדושת השם, ויש לתת סמך למנהג זה דכיון דמעין קדושה נינה וכקדושה עצמה דמיא¹¹³.

106) כ"כ מהר"י בשירי וז"ל (מובא בסידור כנסת הגדולה עמ' רס"א) להשלים ספר תהלים ויעבור את כולו בזה היום הנורא שהוא דבר ניאאות וסגולי לכל מבקש כי ימצא בו מבוקשו והאל יתברך יענה אותו בו וכן התפלל דוד המלך ע"ה וביקש רחמים על כל מי שעוסק בספרו שלא יבוש ויש בו מזמורים בנויים ומיוסדים על ענייני התשובה וכן ראיתי רבים ונכבדים בעלי נפש אשר קורין כל ספר תהלים ביום הכפורים וכן ראוי לעשות לזה ואחר קדיש יאמר ברכו ועלינו לשבח בקול רם בנחת ובכוונה שהוא שבח גדול וכו' עכ"ל, וכן הזכיר מנהג זה מהר"ץ בסדור פ"ז ב'.

107) סדור כנסת הגדולה עמ' רס"ב.

עוד כתב מהר"ץ שאחר קריאת כל התהלים אומרים סדר האשמורת, ואף מנהג זה לא נהגו בדורות אחרונים ואף בביהכנ"ס צאלח, כמש"כ בסדור כנסת הגדולה שם, והביא מש"כ בחמדת ימים שאין לומר הסליחות באשמורת שכל המוסף גורע.

108) עץ חיים פ"ז ב' כדברי מרן בשו"ע תרי"ט ס"ו. ובס' נחלת יוסף כתב לאחר תפלת ערבית רבים יושבים בבהכ"נ קורין ספר א' שבתהלים בניגון וקול זמרה ויש יחידי סגולה נעורים כל הלילה בביתם אומרים סליחות ותחנונים. ע"כ.

109) כי מי שנייעור בלילה ישן ביום ואינו מתפלל בכונה. שתילי זיתים ס"ק י"ד מהלבוש.

110) שו"ע תרי"ג ס"ב, עץ חיים סדר ט"ב, כנסת הגדולה עמ' רס"ב, ומנהג תימן בזה שלא כד' הרמב"ם פ"ז ה"ח. ובכנה"ג שם הביא דברי ר"א בן הרמב"ם בס' המספיק וז"ל שרחיצת ידים לקרית שמע ולתפלה מחוייבת ביום הכפורים ותשעה באב כמו חיובה בשאר הימים ולא אסרוה החכמים ז"ל כי אין זו רחיצה של תענוג אלא רחיצה של מצוה וכו' ואילו שמע אבא מארי זצ"ל טעמו שלדבר זה היה מודה על האמת שהרי ראינו אותו תמיד מודה בביורר ומסכים אל הקטן שבתלמידיו וכו' עכת"ד.

111) על מנהג השאמי כ"כ בסדור כנה"ג ח"א באמת ויציב סי' ג', וביצבור יוסף בר ח"ד פכ"ג. ויש בקהילות שרעב שאין מברכים שעשה לי כל צרכי, הגר"מ צובירי שליט"א.

112) שתילי זיתים סי' נ"א, עץ חיים פ"ז ב', כנסת הגדולה עמ' שי"א.

113) שתילי זיתים סי' ק"ד סק"ד.

צז. אחר חזרת הש"צ אומרים אבינו מלכנו אפילו חל בשבת¹¹⁴.

מדיני וידוי יוה"כ

צח. כשש"צ חוזר התפלה ואומר הוידוי צריך לעמוד ולחזור ולהתודות עם הש"צ¹¹⁵.

צט. ואין צריך לעמוד אלא בעיקר הוידוי דהיינו אבל חטאנו אנחנו ואבותינו¹¹⁶, אבל בשאר הוידוי יכול לישב.

נפילת פנים

ק. בקהילות הבלדי נופלים על פניהם אחר כל תפלה מחמש התפלות של יום הכיפורים¹¹⁷, בקהילות השאמי אין נופלים על פניהם ביום הכיפורים כלל¹¹⁸.

קריאת התורה

קא. מנהגינו כשחל יום הכיפורים בחול אין מוסיפים על הקרואים, אולם כשחל בשבת מוסיפים¹¹⁹.

114) שתילי זיתים תר"ב סק"ג, עץ חיים פ"ז ב', סדור כנסת הגדולה עמ'.

115) רבינו השתילי זיתים בסי' תר"ז ס"ג העלה הגהת הרמ"א שיחזור ויתודה עם הש"צ, וזה דלא כהבנת המשנ"ב ס"ק י"א בד' מרן.

116) שתילי זיתים תר"ז סק"י, וכך מפורש בתשו' מהר"ם חביב אר"ח סי' פ', וזהו שיטת הגר"ז תר"ז ס"ח, ואמנם השעה"צ אות י"ב השיג ע"ד הגר"ז, אבל הנה מצאנו לרבותינו שעומדים בשיטה זו.

117) כדברי הרמב"ם סופ"ה מהל' תפלה, ועי' בעץ חיים.

118) ראה בסדור כנסת הגדולה סימן מ' שהאריך בזה, והביא גם מדברי מהר"י ונה, ותכלאל קדמון, עיי"ש.

119) שתילי זיתים רפ"ב סק"ב.

קב. לאחר הקריאה בספר שני למנהגינו אומר חצי קדיש ואח"כ מברך ברכת ההפטרה¹²⁰, ולמנהג הבלדי אינו אומר קדיש.

תפלת מוסף

קג. בקהילותינו אומר ש"צ סדר עבודה בתוך חזרת הש"צ¹²¹, ובבלדי אומרים סדר עבודה אחר תפלת מוסף.

מדיני עינוי וזה"ב

קד. מי שהוא אסטניס ואין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים מותר¹²².

קה. מותר לעמוד על גבי כרים וכסתות¹²³.

חולצה ביום הכיפורים

קו. חולצה שאכל פת ביום הכיפורים ומברך ברכת המזון צריך להזכיר את יום הכיפורים ביעלה ויבא¹²⁴.

מילצה ביום הכיפורים

קז. כשיש מילצה ביום הכיפורים מנהגינו לימול אחר יציאה מבית הכנסת¹²⁵.

קח. אותם העוסקים בתורה ביוה"כ בבית הכנסת ומשמיטים עצמם מאותן סליחות ותפילות, אינם עושים כראוי. (שתילי זיתים סי' תרכ"א סוסק"ז)

תפלת מנחה

קט. במנחת כפור אין אומרים קדיש אחר הקריאה¹²⁶.

(120) שתילי זיתים רפ"ב ס"ק י"ג.

(121) כדברי מרן בשו"ע תרכ"א ס"ד.

(122) שו"ע תרי"ג ס"ד, ושלא כד' הרמ"א שכתב דנהגו להחמיר, ולא העלה ההגה זו רבינו השתילי זיתים.

(123) הגהת הרמ"א תרי"ד ס"ב, ומש"כ הרמ"א דהמחמיר תע"ב השמיטה בשתילי זיתים.

(124) שו"ע תרי"ח ס"י.

(125) מרן בשו"ע תרכ"א ס"ב כתב שמלין בין יוצר למוסף, אולם רבינו השתילי זיתים ציין לדבריו בסי' תקפ"ד סק"ו ששם כתב שמנהגינו לימול אחר יציאה מביהכ"ס, וכ"כ בעריכת שלחן ס"ב.

(126) שתילי זיתים רפ"ב ס"ק י"ג, עץ חיים קט"ז א', כנסת הגדולה עמ' תקס"ב.

ק"י. אחר תפילת מנחה אומרים אבינו מלכנו, ואם חל בשבת אומר אבינו מלכנו ואחריו צדקתך¹²⁷.

קיא. אם אין שהות מדלגין אבינו מלכנו להתחיל נעילה בזמנה¹²⁸.

קיב. טוב לומר מעט סליחות בנחת מהרבה במרוצה¹²⁹.

תפלת נעילה

קיג. פותחין דלתות ההיכל לכל תפלת נעילה, ומתחיל הש"צ פיוט אל נורא עלילה בקול רם וחרדת קודש.

קיד. לד' מרן השו"ע אם חל בשבת מזכיר בה של שבת אבל בוידוי שלאחר תפילה אין מזכירין בו של שבת אלא ש"צ כיון שאומרו בתוך תפלתו¹³⁰, ויש נוהגים שאף היחיד מזכיר של שבת¹³¹, לד' מהרי"ץ אף הש"צ אין מזכיר שבת בוידוי¹³².

קטו. בסדר הקדושה אומרים כתר כמו במוסף¹³³, ולמנהג השאמי אומר פעמיים באהבה שמע ישראל וכו' להיות לכם לאלהים¹³⁴.

קטז. הכהנים נושאים כפיהם בתפלת נעילה, אמנם אם כבר הגיע הלילה [דהיינו צאת הכוכבים], לא יעלו לנשיאת כפים, ואפילו אם עלה ירד, ועל כן באופן זה אף הש"צ לא יאמר או"א ברכנו¹³⁵.

קיז. סדר אמירת ה' הוא האלהים ז"פ ותקיעת תשר"ת- לדעת מהר"י ונה¹³⁶ ומהר"ד משרקי¹³⁷ אומרים אותו אחר תפלת נעילה והסליחות קודם תפלת ערבית,

(127) שתילי זיתים תרכ"ב סק"ח, עץ חיים קט"ז א', כנסת הגדולה עמ' תר"ו.

(128) שתילי זיתים שם, עץ חיים שם.

(129) שתילי זיתים תרכ"ב סק"ח.

(130) סי' תרכ"ג ס"ג, וכן העלה מהר"י בשרי בתכלאל שלו כפי שהביא מהר"י צובירי זצ"ל בכנסת הגדולה עמ' תרנ"ב.

(131) מהר"י צובירי זצ"ל כנסת הגדולה עמ' תרנ"ג, ושכ"ה גם במחזור ספרדי משנת ה'תצ"ח.

(132) בפנים הסידור כתב מהר"ץ כד' מרן, אולם אח"כ חזר וכתב בע"ח שאין מזכירין אף בחזרת הש"צ.

(133) שו"ע תרכ"ג ס"ד.

(134) שתילי זיתים סי' רפ"ו סק"ז.

(135) שתילי זיתים תרכ"ג סק"י. וזה דלא כמג"א סק"ג ומשנ"ב סק"ט שכתבו דאומר או"א אף שהוא לילה. ועי' למהר"ץ בע"ח שהביא המחלוקת אם מותר לישא כפים בלילה, ונראה שדעתו נוטה להיתר.

(136) בתכלאל מכת"י ק.

(137) תרכ"ג ס"ק י"ב. והעלה כל זאת בעריכת שולחן סוסי' תרכ"ג.

וכן המנהג בקהילותינו¹³⁸. אולם לדעת מהר"י בשירי ומהר"י צאלח אומרים סדר זה אחר תפלת ערבית, וכן נהגו בקהילות הבלדי.

ק"ח. אפי' חל בשבת תוקעין ואעפ"י שעדיין לא הבדילו שתקיעה חכמה היא ולא מלאכה¹³⁹, ומכל מקום אסור לתקוע עד שיגיע זמן צאת הכוכבים¹⁴⁰.

ק"ט. אחר התקיעה אומרים כל כלי יוצר וכו'¹⁴¹, ואח"כ אומרים הפסוק יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה לך אכול בשמחה לחמך.

ערבית

קכ. למנהגינו אומר הש"ץ קדיש קודם תפלת ערבית¹⁴².

קכא. חל יוהכ"פ להיות בשבת לדעת מהר"י ונה¹⁴³ ומהר"ד משרקי¹⁴⁴ אין אומרים ויהי נועם בתפלת ערבית, אלא מתחיל מאורך ימים ב"פ ואומר סדר קדושה, וכן נוהגים בחלק מקהילותינו (זכור לאברהם). אולם לדעת מהר"י בשירי ומהר"י צאלח אומר ויהי נועם כשאר מוצאי שבתות, וכן נוהגים בקהילות הבלדי.

138 אמנם בסדר הדברים נחלקו המנהגים, לד' רבינו השתילי זיתים שם יש לומר קדיש עם תענו ותעתרו קודם אמירת הפסוקים והתקיעה, מהר"י צובירי זצ"ל בכנסת הגדולה העלה קודם אמירת הפסוקים ואח"כ הקדיש והתקיעה אחר סיום הקדיש, בהרבה קהילות השאמי נוהגים כפי הסדר שבסידורי ספרד קודם אמירת הפסוקים, אחריהם אומר קדיש וקודם תענו ותעתרו תוקעים, [כ"ה בשכ"ג תרכ"ד אות ב', שלחן גבוה תרכ"ג י"ג], ויש נהגו לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת [וכ"כ בשלחן גבוה תרכ"ג י"ב והביא שכל"ה בספר המנהג], ואחר הקדיש יש שנהגו להריע תרועה גדולה כה"ח תרכ"ג וכ"כ בס' נתיבי עם שכל"ה מנהג ירושלים, וכ"ה בשיח יצחק למהר"א מני.

139 שתילי זיתים תרכ"ג ס"ק י"ב.

140 רביד הזהב חלק החידושים סי' תרכ"ג, וכ"כ בעץ חיים.

141 ובקהילות השאמי יש שנוהגין לאמר ג"פ.

142 שתילי זיתים סי' תרכ"ג ס"ק י"ב דכיון שאומרים הפסוקים צריך לומר קדיש, וכמו שמצינו כן לכמה מרבני ספרד שכתבו שאין אומרים קדיש קודם ערבית של מוצאי יוה"כ והם שכ"ג רל"ז הגה"ט אות א', שלחן גבוה תרל"ט סק"ג, תרכ"ד סק"ב, מועד לכל חי סי' י"ט אות ט"ו ב', וכ"ה בנהר מצרים הלכות יוה"כ אות י"ט, ברית כהונה (מנהגי תונסיה) מערכת כ', ועל כן הוצרך רבינו לומר שאומרים קדיש משום הפסוקים שאחר התקיעה, אלא דלכא' צ"ב למה הוצרך לזה דתיפול משום אמירת ג' פסוקים כי אל רחום והוא רחום ה' הושיעה כמש"כ רבינו בשתילי זיתים רס"י רל"ז, ומשמע מזה לכא' שבערבית זו לא נהגו לומר ג' פסוקים אלו, ומ"מ בסידור כנסת הגדולה הביא שהמנהג לומר ג' הפסוקים אף בערבית של מוצאי כיפור, וא"כ בלאו הפסוקים שאחר התקיעה יש לומר קדיש אחר ג' הפסוקים, וכ"כ בשיח יצחק למהר"א מני דף קס"ז ע"ב שנהגו לומר קדיש בערבית של מוצאי יום הכפורים, וכן הוא מנהג ירושלים.

143 וז"ל ואם היה במוצאי שבת אומר אורך ימים וגו' ולא יאמר ויהי נועם שלא תקנו אותו אלא מפני הפגעים ובמוצאי כפור וימים טובים אין שטן ואין פגע רע. ע"כ. ומבואר שאין הטעם משום ששת ימי מעשה כזכור באחרונים ובדברי רבינו השתילי זיתים, אלא משום שאין שטן ואין פגע רע במוצאי כפור וימים טובים, ושמענו חידוש בדבריו דאף בשאר ימים טובים שחלו בשבת אין אומרים ויהי נועם.

144 שתילי זיתים תרכ"ד סק"ב, וסי' רצ"ה סק"ב.

קכב. נוהגים לקדש הלכנה במוצאי יוה"כ¹⁴⁵.

קכג. מברכין אחד את חברו בכרכת תבושר [לרבים תבושרו] במחילה וסליחה וכפרה, והלה משיבו ואתה תבושר במחילה וסליחה וכפרה.

קכד. בהבדלה מוצאי יוה"כ אין מברכים על הבשמים, ואפילו כשחל יום הכיפורים להיות בשבת¹⁴⁶. ואף אם רצה לברך על הבשמים אינו רשאי משום הפסק בין הברכה לשתייה¹⁴⁷.

קכה. מברכים ברכת מאורי האש על אור ששבת דהיינו שהודלק מערב יוה"כ או על נר שהודלק ממנו¹⁴⁸, אבל נר שהודלק במוצאי כיפור אין מברכים עליו¹⁴⁹.

קכו. נר שהודלק לכבוד כגון נר של בית הכנסת¹⁵⁰, או נר שהודלק לכבוד המת אין מברכים עליו, אבל מברכים על נר שהודלק ממנו¹⁵¹.

קכז. יש להרבות בסעודה של מוצאי יום הכיפורים¹⁵².

קכח. נהגו להתחיל במוצאי יום הכיפורים בעשיית הסוכה, כדי לצאת ממצוה אל מצוה¹⁵³.

(145) שתילי זיתים תרכ"ד ס"ק י"ב, עץ חיים קכ"ג ב'.

(146) רמב"ם פכ"ט מהל' שבת הכ"ח, שו"ע תרכ"ד ס"ג, וכן העלה בתכלאל מהר"י ונה, ועץ חיים.

(147) רביד הזהב סי' תרכ"ד.

(148) שתילי זיתים רח"צ ס"ק ט"ז.

(149) שו"ע תרכ"ד ס"ד.

(150) שתילי זיתים תרכ"ד ס"ק י"א, עפ"י המבואר בסי' רח"צ ס"א, וכתב דמש"כ מרן שנהגו להדליק מעשיות ביהכנ"ס היינו שמדליק מהם ולא שמברכים לאורם, ודע שמה שנהגו בתימן לברך על עשיות ביהכנ"ס כמו שהביא מהר"י צובירי זצ"ל בכנסת הגדולה עמ' תש"ח היינו משום שהודלקו להאיר ולא לכבוד כמבואר בדבריו שם.

(151) כמבואר בשתילי זיתים שם.

(152) שתילי זיתים סוס"י תרכ"ג, עץ חיים שם.

(153) סדור כנסת הגדולה עמ' תרפ"ו, עפ"י דברי הרמ"א סוס"י תרכ"ד.

דרכי
תשובה

כל הזכויות שמורות
למכון משנת רבותינו זיע"א

דרשת הרש"ש הקדוש זיע"א

¹⁵⁴דברי קדוש המקובל האלהי מורנו הרב שלום שרעבי מזרחי זלה"ה הובא בספרו הקדוש נהר שלום מה שהיה אומר בשעת התקיעות ומה טוב לדרשם ברבים, כי דבריו דברי אלהים חיים, והם כגחלי אש, דברים היוצאים מן הלב ונכנסים ללב, כי יתן האדם את רוחו אליהן הם נוקבים את הלב עד בית חללו.

ידוע למורי וכבדתי, פשט טעם מצנות השופר הוא לעורר הלקבות הישנים, כמו שכתב הרמב"ם זכורנו לברכה (הלכות פשוטה פי"ג ה"ד) אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזרת הפתוב, רמז יש בו, כלומר, עוררו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם, וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועילו ולא יצילו. הביטו לנפשותיכם, והיטיבו דרכיכם ומעלליכם, יעזב כל אחד דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה (עכ"ב). ויתחרט על בטול תורה, ומעוט מצוות ומעשים טובים, ועל אשר לא טוב עשה. ולא על מעשיו של שנה שעברה לבד, אלא על מעשיו של כל ימי שני חיי, וגם על כל גלגוליו שעברו, על הכל יביא האלהים במשפט.

והן עתה, היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו, נחפשה דרכינו ונחקרה, כי הן בעונותינו שולחה אמנו (כלומר גלתה השכינה) זה פמה וכמה שנים רבות, ולכן כל מגמת פנינו בתפלתנו תהיה בכונה שלמה לפדות את השכינה וניצוצי הקדושה מהגלות, ולתבא בית אסורים דילה, כמו שכתוב בתקונים (פיקון 1) על הפסוק (שמות כ"ג) ויפן כה נכה, אי אית מאן דיתער בתויבתא לתבא בית אסורים דילה, לאמר לאסורים צאו (ישעיה מט, ט), אי אית מאן דקרא לה בתויבתא דיתחזיר קדשא בריה הוא שכינתא לגביה, אלא פלהון צוחין בצלותין ביומא דראש השנה ויום הכפורים ככלבין, הב לנא מזוני, סליחה וכפרה, כתבנו לחיים, ואינון עזי פנים וכו', ולית מאן דקרא לה בתויבתא דיתחזיר קדשא בריה הוא שכינתא לגביה.

וכא איש הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו מפחד השם ומחדר גאונו, ויתן אל לבו כי היום יביאו את דינו למשפט לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא

שופט כל הארץ, מגופו ומבניו וממונו, והוא יודע כל מעשה איש, מחשבותיו ותחבולותיו וכל תעלומות לב, ואין צריך לפניו לא עדים ולא ראיה, כי הוא הדין הוא עד והוא בעל הדין. ויראה נפחד יבוא בו לאמר מה אעשה כי יקום אל, וכי יפקוד מה אשיבנו, ויפשפש במעשיו וברגע קטן עיניו יחזו למצא עונו, מצדו אלה ורכבה מימינו. וכמעט שעבר על כמה לאוין ובפרט התלוים בלב, כגון לא תשנא את אחיך בלבבך (ויקרא יט, יז), לא תקם ולא תטר (שם פסוק יח), לא תאמץ ולא תקפיץ את ידך (דברים טו, ז). ועשין, ליראה את ה' (דברים יז, יג), לא תהבה אותו (שם), ללכת בדרךיו (שם), ועשה הנאהבתך לרעה כמוך (ויקרא יט, יח), שהוא כלל גדול בתורה (וירושלמי דברים פ"ט ה"ד), והיא היא שהחריבה את ביתנו (וימ"א ט), ועדין לא נטהרנו מנגע צרעת עון שנאת חנם, ולשון הרע הקשה מעבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים (ערכין טו), ושבועת שוא, והזכרת השם לבטלה שהוא כשבועת שוא, בין בלשון הקדש בין בלשונות הגוים, ונגל ונאנאה ושקר ועגל, ובטול תפלות וברכות ומצוות, וכיוצא מעברות קלות וחמורות, כפיר מצאה ידנו, ועל זה ידו כל הדנים, האם לכה נוצר האדם לעבור על רצון יוצרו חס ושלום, או שמא החיים והשלום דמשמאי מיהב יחבי לאבד הזמן להקל וריק, והלא האדם נדון על כל הרגעים, ותובעים ממנו כמה הוציא כל רגע, כדכתיב (איוב ז, יט) לא תרפני עד בלעי רקי.

ועון בטול תורה עולה על כלנה, על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתו (ירמיהו ט, יא-יג). ותחלת דינו של אדם על דברי תורה (קדושין מ). וכל שעה וכל רגע שאינו עוסק בתורה נקרא חסרון לא יוכל להמנות (קהלת רבה פקדה א סימן ב). וכל שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף כי דבר ה' בזה (במקד"ב טו, א), ובכל יום בת קול יוצאת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה (אבות פ"ו מ"ב). ואפלו היושב בטל נקרא לץ, מארבע פתות (סנהדרין קג), וכל שכן השח שיחה בטלה שהוא בעשה דכתיב (דברים ז, א) ודברת בם ולא בדברים בטלים (וימ"א יט), וכתיב (מלכי ב, יז) הוגעתם ה' בדבריכם, וכתיב (עמוס ז, יג) ומגיד לאדם מה שחז, אפלו דברים שאין בהם ממש נכתבים ונקראים לפניו ביום הדין (מגי"ה ט), אוי לאותה בושה, אוי לאותה פלימה. וכל שכן הנקשל בעון ארבע פתות, הפוגמים בכל ארבע עולמות, אצילות, בריאה, יצירה, עשייה, דהינו ליצנים, חנפים, שקרנים, מספרי לשון הרע.

וְכָל חֲטָא וְחֲטָא הוּא קוּץ מִכְאוּב לְשִׁכְיִנָּה, וּמְחֻזָּק בֵּית אֲסוּרִים דִּילָהּ, וּמוֹסִיף מִכְאוּב עַל מִכְאוּבֶיהָ, וּמָה הִלְשׁוֹן אוֹמְרָת, קִלְנִי מֵרֵאשִׁי וְכוּ', הַגְּמוּל הַזֶּה קוֹיִתִי, אוֹי כִּי בְּנִי יִצְאוּנִי צְעָקָה הַנְּעָרָה נִתְּנִי ה' בְּיַדִּי לֹא אוֹכֵל קוּם.

וְעַמְּק הַתּוֹרָה שְׁמַתְקֵן לְשֵׁם קוֹדֶשׁא בְּרִיף־הוּא וּשְׁכִינְתִּיהָ, צְרִיף־לְשִׁמָּה בְּלִי שׁוּם פְּנִיָּה, כְּמוֹ שְׁכִתוּב בַּתְּקוּנִים קָלָא נִפְק בְּכָל לִילְיָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא (שְׁעִיָּה מ"ו), זִיל וְאִימָה לּוֹן דִּישְׁתַּדְלוֹן בְּאוֹרֵיתָא לְסִלְקָא שְׁכִינְתָא וְכוּ', וְלִית מֵאן דִּיתְעַר לָהּ וְכוּ', אֵין מְנַהֵל לָהּ וְאֵין מְחֻזֵּק בְּיָדָהּ, כִּי הֵן בְּעוֹנוֹתֵינוּ שׁוּלְחָה אִמְנוּ כַּנְזָכָר לְעִיל.

וְעַתָּה עַת רְצוֹן הִיא, חֻזַּק וְנִתְחַזַּק לְהַכְנִיעַ לְבַנוּ וּלְשׁוּב בַּתְּשׁוּבָה שְׁלָמָה, כִּי שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה הַיּוֹם הֵם פְּתוּחִים וְאוֹתָהּ אֲנַחְנוּ מְבַקְשִׁים כְּהַיּוֹם הַזֶּה, כִּי כָּל עֵיקַר תְּקוּנָן הַשׁוֹפָר לְמַעְלָה תְּלוּי בַּתְּשׁוּבָה, וְהַכְּרַח גְּדוֹל הוּא הַתְּעוֹרְרוֹת הַלֵּב בַּתְּשׁוּבָה כְּהַיּוֹם הַזֶּה, כִּי אֵין קוֹל הַשׁוֹפָר פּוֹעֵל לְמַעְלָה אִם לֹא שְׁעוּלָה הַקּוֹל בְּהַתְּעוֹרְרוֹת הַלֵּב בַּתְּשׁוּבָה, וְאִם לֹא, הוּא כַּנְגֵן הַמְּנַגֵּן. וְאִפִּילוּ אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם חֲטָא מִהַחֲטָאִים הַמְּעַכְבִּים אֶת הַתְּשׁוּבָה, כַּגּוֹן שְׁהִיָּה סִיבָה לְהַחֲטִיא אֶת חֲבִירוֹ, בְּהַתְּעוֹרְרוֹת תְּשׁוּבָה בַיּוֹם הַזֶּה גוֹרֵם לְפִתּוּחַ לוֹ שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה, כִּי שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה פְּתוּחִים וְהַתְּעוֹרְרוֹת תְּשׁוּבָה מְעַט הַיּוֹם, הוּא כַּנְגֵד טוֹרַח גְּדוֹל בְּזִמְן אַחַר.

וְלָכֵן עַת לְחַנְנָה וְשַׁעַת רְצוֹן לְהַתְּחַרֵּט חֲרָטָה גְּמוּרָה עַל כָּל אֲשֶׁר נוֹאֲלָנוּ וְנֶאֱשַׁר חֲטָאנוּ בְּכָלֵל וּבַפְּרָט, וּלְקַבֵּל כָּל אֶחָד מִמֶּנּוּ לְשׁוּב מְאִיזָה עוֹן שְׁבִיָּדוֹ, וְאֵל יִפְחַת כָּל אֶחָד מִמֶּנּוּ מִלְּשׁוּב מְאִיזָה חֲטָא קַל אוֹ חֲמוּר, כִּי בְּזֶה זוּכָה לְהִיּוֹת צְדִיק בְּעַל תְּשׁוּבָה, וּמְכַרִּיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם לְכַף זְכוּת. וְכַתְּבוּ הַרְאִשׁוֹנִים שְׁמִי שְׁלֹא שָׁב בַּתְּשׁוּבָה בְּאוֹתָם הַיָּמִים שְׁקוּדָם רֵאשׁ הַשָּׁנָה, וְנִכְתְּבּוּ וְנִחְתָּם בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה בֵּין הַרְשָׁעִים, שְׂאִם הִרְהַר בַּתְּשׁוּבָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בְּצַבּוּר, יִקְרַע רוּעַ גְּזַר דִּינוֹ וְיִכְתְּבּוּ בְּסִפְרֵי הַחַיִּים, יַעַן שְׁשְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה פְּתוּחִים, כְּדַכְּתִיב (שְׁעִיָּה נ"ו) דְּרֵשׁוּ ה' בְּהַמְּצָאוֹ.

וְכָל מְגַמַת הָאָדָם בַּתְּשׁוּבָתוֹ וְתַפְלוּתוֹ תִּהְיֶה עַל גְּלוּת הַשְּׁכִינָה וְעַל חֲרַבְּן בֵּית קְדֻשָּׁנוּ וְתַפְאֶרְתָּנוּ, כִּי כָּל דוֹר שְׁלֹא נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו כְּאֵלוֹ נִחְרַב בְּיָמָיו (וְיִשְׁלָמֵנוּ יוֹמָא פ"א ה"א), וּבַפְּרָט בְּדוֹר זֶה שְׁכָלוּ כָּל הַקִּיצִין וְאֵין הַדְּבָר תְּלוּי אֶלָּא בַּתְּשׁוּבָה, לְכוּ וּנְשׁוּבָה.

נַהַר שְׁלוֹם ח"יג

מאמר א

יבואר בו כי התשובה השלימה היא מתוך השתוקקות עצומה וכיסופים גדולים לשוב אל ה' ולעבדו בלבב שלם ונפש חפצה, ועל ידי תשובה זו זוכה לדלג כמה מדריגות ולהיות קרוב אל ה' במדריגה עליונה שהצדיקים זוכים לה אחר כמה שנים

ושבת עד ה' אלהיך (דברים לז)

יש לדקדק, שהיה לו לומר ושבתי לה' אלהיך, וכבר הקשו בזוהר הקדוש (עין רענא מהימנא פלשת גסא 97 קכב): על תיבת עד, ותירצו יעוין שם. אמנם לא אמנע מלכתוב מה שעלה בדעתי, אולי יש דבר חדוש יוצא מהן, שפזזה אנפה נשמתי וחלקה שקיבלה, וכמו שאמרו בזוהר (פלשת גלח 97 קכז): לזמנין תשפח מרגניתא בקרטליתא דענניא.

ואפשר לומר על פי מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (פרכות לד; זוהר פלשת משפטים 97 קכ) במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורין אינם יכולין לעמוד, ועל ענין זה תמהו המפרשים, וכל אחד ענה חלקו עין עליהם, גם אני אענה אחריהם אם אפשר ואם בעיני אלהים יכשר. והוא, בהקדים מה שכתב הרב ערבי נחל בפרשת תולדות (דברים ט), וזה לשונו, שהיצר הרע אינו בעצם רע, רק במקרה, ואדרכא הוא טוב יותר, וכמאמר רבותינו זכרונם לברכה (פראשית רבה פלשה ט סימן ז) מאד זה יצר הרע¹⁵⁵. ולהבין זה, נראה לי, שנודע שהטוב התמידי לא יקרא תענוג, כענין אב ובנו חביבו כשמורגלין אינו מרגיש תענוג בו, מה שאין כן אם נפרד ממנו איזה זמן אז יש הרגש תענוג בבואו אליו. כך לולי היצר הרע, עם שהיה האדם טוב תמיד, מכל מקום צריך שהיה גם תענוג, וזה על ידי הפרדו מצד יצר הרע, וזהו טוב זה יצר הטוב, לבדו הוא רק טוב, מה שאין כן מצד יצר הרע הוא טוב מאד, והבן, עד כאן לשונו.

יובן מזה, שהבעל תשובה בהפרדו מיצר הרע, יש בו תענוג לפני השם בתברך יותר מהצדיק שהוא טוב תמיד, ונמצא שמה שאמרו במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם יכולין לעמוד, רצו לומר על אותו התענוג והשעשוע

155) כתיב (בראשית א, לב), וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד וגו'. ואמרו במדרש וז"ל, והנה טוב זה יצר טוב, מאד זה יצר רע, ע"כ.

שמשמעשעשע הקדוש ברוך הוא בבעלי תשובה, מה שלא נמצא תענוג זה על ידי הצדיקים גמורים הבוטחים בעצמן שאין בהם חטא.

עוד יש מעלה אחרת בבעלי תשובה, והוא על דרך משל לשני בני אדם שנוזמין להם אורח מהלך שמנה ימים, אמנם האחד מהם היה חולה, ואין בו כח לילך באותו הדרך אפילו בנוסיעת יום, וכל שכן יותר, ונחירו הבריא בטח בחוזק כחו וילך למסעיו יום אחר יום. והנה האיש הזה בטוח בנפשו שיגיע למחוז חפצו קודם בוא חברו החולה בכמה ימים, ובלבו ישים ארבו לומר שאפשר שלא יזכה לילך בדרך הנה ולהגיע לאותו המקום שאני הולך אליו מרוב חליו.

אמנם, אותו חולה לבש קנאה על חברו הבריא, ובעוד חברו בדרך, הלך אצל הרופא שבעיר, ויבך ויתחנן לו על הרעה שקרה לו, והרופא ההוא בחכמתו ראה שלא תמצא רפואתו כי אם במקום ההוא אשר הוא חפץ לילך לשם, וכששמע החולה בדרך זה צעק צעקה גדולה ומרה, והגדיל הבכיה והתחנה לפני הרופא ההוא, וכשראה הרופא גודל הצעקה והתרה, נכמרו רחמיו על החולה ההוא, והשתדל לעשות לו רפואה מאשר ימצא ברוב חכמתו, ואף על פי שידע שאינו מתרפא מכל וכל, מפל מקום יקל ממנו החולי, וכדי שיוכל להתחזק קצת לילך בדרך קרובה, צנה לו שיזהר ממאכל פלוני, ושירגיל עצמו לאכול מאכל פלוני.

ובשראה שקבל עליו בלב שלם ובנפש חפצה כל מה שצוהו והזהירו, אז פתח לו דרך קרובה על ידי תמירות, שהיא מהלך יום אחד או פחות, ויקם האיש ההוא על משענתו, וילך בזריזות גדולה בדרך הזאת שחתר לו הרופא, ודלג כמה מסעות ונחיות שהיה חברו הבריא נוסע באותה הדרך שהלך בה, והגיע החולה למחוז חפצו בעוד חברו בדרך, ונתרפא שם רפואה שלימה, ושמח והטיב לבו על אשר נתמלאת משאלות לבו.

והנה חברו הבריא שמע בדרך מהעוברים ושבים שאומרים, הנה פלוני מתרפא במקום פלוני, אשר הוא נוסע לשם יום אחר יום. וניתמה האיש מאד לאמר, מה זה ועל מה זה קדמני חברי והגיע לשם, הלא אנכי הנחתי אותו חולה ומוכה בכל מיני שחין ומעוזה, ולא די שלא השיג אותי ופגע בי בדרך, אלא שקדמני והגיע לשם ביום אחד, ואני יגעתי כמה ימים בדרך הזו ולא הגעתי, ויתבונן האיש ההוא

על הדבר, ויאמר אין זה כי אם מעשה הרופא שפתח וחתר לו חתיכה להראות לו דרך קרובה, כי נכמרו רחמיו על האיש ההוא.

והנמשל מוכן ולא אאריך בו, אבל אכתוב ראשי פרקים ואתה תבין, שהנה הצדיק על ידי מעשיו הטובים עולה במדרגות מעלה אחר מעלה בלא דלוג מעלות, מה שאין כן על ידי כח התשובה ותועלתה קונה עולמו בשעה אחת, ונמצא שעולה בפעם אחת למדרגה עליונה שהיא מדת התשובה, ומדלג כמה מדרגות שלפניה, מה שאין הצדיק יכול לעלות על ידי מעשיו הטובים בפעם אחת בדלוג, אלא על ידי שעולה ממדרגה למדרגה עד הגיעו לשם¹⁵⁶.

ולפי זה נוכל לפרש באופן אחר אמרם זכרונם לברכה במקום שבעלי תשובה עומדין, רוצה לומר במקום שהן עומדין בכח התשובה, והינו שיש להם יכולת לדלג כמה מדרגות, ומגיעין עד מדת התשובה בפעם אחת ובשעה אחת, צדיקים גמורין אינם יכולין לעמוד בפעם אחת על ידי דלוג המדרגות, מפני שאינם עולים למדרגה אחר מדרגה אלא על ידי מעשיהם הטובים, ואינו על ידי כח מעלת התשובה.

והו' שאמר הפתוב ושבת עד ה' אלהיך, רמז לנו בתיבת עד, מעלת כח התשובה, שבשעה אחת ובפעם אחת עולה וזוכה בעל תשובה למעלת מדת התשובה שהיא עליונה מאד, ומדלג כמה מדרגות שהן למטה ממנה, והבין¹⁵⁷.

חן טוב

(156) זה לשון הזוהר (פסח ח"י ט"ז קט"ו): תא חזי, אברהם אתקריב לגביה, ותיאובתיה דיליה הוה כל יומיו בהאי, ולא אתקריב אברהם ביומא חד או בזמנא חדא, אלא עובדוי קריבו ליה בכל יומיו מדרגא לדרגא, עד דאסתלק בדרגוי כד הוה סיב, ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי, דכתיב ואברהם זקן, וכדין בא בימים, באינן יומין עלאין, באינן יומין ידיעאן ברזא דמהימנותא, וי' ברכ את אברהם בכל, דמתמן נפקין כל ברכאן וכל טיבו. זכאין אינן מאריהון דתשובה, דהא בשעתא חדא ביומא חדא ברגע חדאקריבין לגבי קודשא בריך הוא, מה דלא הוה הכי אפילו לצדיקים גמורים דאתקריבו גבי קודשא בריך הוא בכמה שנין, ע"כ.

(157) כלומר ושבת עד ה', ולא מדרגה אחר מדרגה וכו', אלא ושבת מיד עד ה', כי כח התשובה להגיע עד ה' בפעם אחת [אך זה דוקא כשעל דרך שהתבאר במשל].

מאמר ב

יבואר בו מעלת מצות התשובה על שאר מצוות, שאינה כשאר מצוות שיש להם שכר מוגבל לכל מצוה ומצוה, אלא כפי גודל העונות כך תגדל מעלת מצות התשובה, כי כגודל ערך העונות כך גודל ערך הפרישה מהם והתשובה עליהם

בפֶּרֶק בַּתְּרָא דִּיּוֹמָא (פו:) אָמַר רִישׁ לְקִישׁ, גְּדוּלָּה תְּשׁוּבָה, שֶׁהִזְדוֹנּוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כְּשִׁגְגוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (אִשֶּׁע יז,ב) שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל וְכוּ' פִּי כְּשִׁלְתָּ בְּעוֹנֶיךָ. וּפְרִיךָ, וְהֶאֱמַר רִישׁ לְקִישׁ גְּדוּלָּה תְּשׁוּבָה שֶׁהִזְדוֹנּוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כְּזִכְיֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (מִתְקָאֵל לנ,יט) וּבְשׁוּב רָשָׁע מִרְשָׁעוֹ וְעָשָׂה מְשֻׁפָּט וְצָדִיקָה עָלֵיהֶם הוּא יִחְיֶה (פִּירֶשׁ רש"י, עֲלֵיהֶם הוּא יִחִי, עַל כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה, וְאִף עַל הַעֲבִירוֹת). וְתִירֵץ, לֹא קִשְׂיָא, כָּאֵן מֵאַהֲבָה כָּאֵן מִיִּרְאָה, עַד כָּאֵן.

וְהַקְּשָׁה הָרַב עֲרַבִי נַחַל בְּדְרוֹשׁ לְשֶׁבֶת שׁוּבָה (תַּקנ"ז), הֲרִי כְּגִבּוֹהַ שְׁמַיִם מֵעַל הָאָרֶץ כֵּן הִבְדֵּל מִצְוָה מֵעֲבִירָה, וְהֵם שְׁנֵי הַפְּכִים מִמָּשׁ מִן הַקְּצָה אֶל הַקְּצָה, וְאִיךָ יוֹפְעַל הַדָּבָר בְּהִפְכוֹ וְכוּ'. וְתִירֵץ¹⁵⁸, כִּי בְּאֲמַת אֵין מִסְתַּבֵּר שֶׁעֲבִירָה יִהְיֶה מִצְוָה, כִּי לֹא יוֹפְעַל הַדָּבָר בְּהִפְכוֹ, אָכֵן בְּכָל עֲבִירָה יֵשׁ מֵעֲשָׂה וּמִחֲשָׁבָה, וְיִדְוַע (הַדְּוָסִין לטו:) דְּמִחֲשָׁבָה רָעָה אֵין הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵעֲנִישׁ עָלֵיהָ, וְאֵינָה נִחְשָׁבֶת עֲבִירָה כְּלָל, מִמִּילָא הַשָּׁב מִיִּרְאָה בְּשִׁבִיל עוֹנֵשׁ, אֵינוֹ שָׁב זִוְלָתֵי עַל הַמֵּעֲשָׂה וְלֹא עַל הַמִּחֲשָׁבָה, דְּהָא אֵין עָלֵיהָ עוֹנֵשׁ. מַה שְּׂאֵין כֵּן הַשָּׁב מֵאַהֲבָה שְׂיִשִּׁים אֶל לְבוֹ אִיךָ הַעֲזִיתָ פְּנֵי בְּמִלְךָ מִלְכֵי הַמְּלָכִים, זֶה שָׁב גַּם עַל הַמִּחֲשָׁבָה, כִּי גַם זֶה נִחְשָׁב בְּעֵינָיו לְמֵעֲשָׂה רַע, וְזֶה שְּׂשָׁב עַל הַמִּחֲשָׁבָה, נַעֲשָׂה הַמִּחֲשָׁבָה כְּזִכְיֹת, דְּהָא עוֹנֵשׁ בְּלֹא הֶכִי לִיכָא, לְכֵן נַעֲשָׂה זְכוּת, וְאֵין זֶה מֵהַפְּנֵי לְהַפְּנֵי, דְּהָא זֶה לֹא הִזָּה עוֹן כְּלָל. וְזֶה דְּוָקָא בְּשָׂאֵר עֲבִירוֹת, מַה שְּׂאֵין כֵּן בְּמִחֲשָׁבָה דְּעַבּוּדָה זָרָה, דְּבִין מֵאַהֲבָה בֵּין מִיִּרְאָה שָׁב עַל הַמִּחֲשָׁבָה, אֲפִילוֹ הֶכִי לֹא נַעֲשָׂה כְּזִכְיֹת, עַד כָּאֵן בְּקִיצוֹר¹⁵⁹.

158) וכע"ז כתבו המקנה (קידושין נ. ד"ה כס"י ד"ה עולא, ור"ה ממשכה), וחנוכת התורה (אות נג, כה), ועץ יוסף (על עין יעקב יומא פו: ד"ה כלו), וחתם סופר (חת"ס החלק עה"ת כליותים שנסוף הספר מס' יומא) והגר"א ספקטור בנחל יצחק (ח"צ פתח השער אות כג) אלא שיש ביניהם כמה חילוקים, עיין עליהם.

159) הנה הערבי נחל כתב שחטא מחשבת ע"ז אינו נהפך לזכויות אף על ידי תשובה מאהבה, אמנם עצם הפגם לכאורה נמחק לגמרי, אך הגר"א ספקטור (סס) כתב בשם המקנה והערבי נחל שאינו נהפך לזכויות אלא לשגגות, ועדיין נשאר פגם וצריך לתקנו. ולתקן פגם זה כתב (סס אות כז) ור"ל, זה שאמר הכתוב (ישעיה נג:) ובני הנבר הנלצים על"הי [אשרתו], דמיירי בעבד עבודת כוכבים שנתנכרו מעשיו, ומתחרט ועשה תשובה כדי להתחבר אל ה', ולא אהבה את שם ה' להיות לו לעבדים, הכוונה דבחטא חמור כזה אף דיעשה תשובה מאהבת ה', מכל מקום לא יהיו אלא בבחינת עבדים, דהוא לא נמחק חטאו לגמרי על ידי התשובה, רק יסורין גומרין כפרתו וכו', [כ"ל] שומר שבת מוח"ל ומוחזקים בברית, זהו שמירת שבת כהלכתו, ומחזקים בעסק התורה. ואם אינו בן תורה, או כי מחמת חולשתו אינו יכול לעסוק בתמידות בתורה,

וְאֵינִי הַצֵּעִיר נִרְאֶה לִי לְפָרֵשׁ מֵאֲמַר זֶה, בְּמֵה שֵׁיִשׁ לַחֲקוֹר, לָמָּה נִזְהַר רִישׁ לְקִישׁ בְּמִתְקָן לְשׁוֹנוֹ וְאֲמַר שֶׁזְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ כְזִכְיוֹת, כְּכ"ף הַדְמִיוֹן, וְלֹא אֲמַר נַעֲשׂוּ זְכוֹיֹת. וְאִף עַל פִּי שְׂדֵבְרֵי הַרֵב עֲרָבִי נִחַל נְכוֹנִים וְטוֹבִים, לֹא אֶחְשׂוֹף פִּי מִלְדַּבֵּר מֵה שְׂבָלְבִי אִם אֶפְשֶׁר וְאִם בְּעֵינֵי הַשָּׁם יִתְבַּרֵךְ יוֹכֵשֶׁר.

דִּידוּעַ שֶׁמִּצְנֹת הַתְּשׁוּבָה הִיא אַחַת מִרְמ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְהִיא מְרוֹמְמֶת וּמְעוֹלָה עַל כָּל הַמִּצְוֹת בְּכַמָּה אוֹפְנִים. שָׂאם עֲשֵׂה אָדָם עֲבִירָה וְעֲשֵׂה מִצְוָה כְּנִגְדָּה, אֵין הַמִּצְוָה מְכַבֶּה הָעֲבִירָה, וְלֹא תִימָחָה הָעֲבִירָה בְּשִׁבִיל עֲשִׂית הַמִּצְוָה הַהִיא, וְנִשְׁאַרָה הָעֲבִירָה הַהִיא תְלוּיָה וְעוֹמֶמֶת בְּפָנֵי עֲצָמָה, וְהַמִּצְוָה קִיָּמָה בְּפָנֵי עֲצָמָה. וְזֶה בְּשֵׁאֵר הַמִּצְוֹת, מֵה שֵׂאִין כֵּן מִצְנֹת הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא מְכַלָּה וּמְמַחָה אֶת הָעֲבִירָה מִכָּל וְכָל, וְכֹאֵלוּ לֹא עֵבֵר כָּלֵל.

וְעוֹד, שֵׁיִשׁ בְּמִצְנֹת הַתְּשׁוּבָה מַעֲלָה אַחֲרֵת עַל כָּל הַמִּצְוֹת, וְהוּא, שֶׁמִּצְנֹת הַתְּשׁוּבָה מְתַחַלֶּקֶת כְּנִגְדָּה כָּל עֲבִירָה וְעֲבִירָה. הַמְשָׁל בְּזֶה, שָׂאם עֵבֵר הָאָדָם עֲבִירָה אַחַת וְשָׁב עָלֶיהָ, נִמְצָא קִיָּם מִצְנֹת הַתְּשׁוּבָה וְהִרְוִיחַ מִצְוָה אַחַת כְּנִגְדָּה אוֹתָהּ הָעֲבִירָה, וְאִם עֵבֵר עֲשֶׂר עֲבִירוֹת שֶׁל עֲשָׂרָה לְאוּיִן, אוֹ בִיטֵל עֲשֶׂר מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשָׁב עַל כּוֹלֵן, נִמְצָא שְׁקִיָּם מִצְנֹת הַתְּשׁוּבָה עֲשֶׂר פְּעָמִים, וְהִרְוִיחַ עֲשֶׂר מִצְוֹת כְּנִגְדָּה הָעֲבִירוֹת שֶׁעֵבֵר.

וּמִסֵּתִבְרָא לִי שֵׂאִין זֶה כְּמִי שְׁקִיָּם מִצְנֹת הַנְּחִת תְּפִלִּין אוֹ צִיצִית וְכִיּוֹצָא, עֲשֶׂר פְּעָמִים, שֶׁנּוֹטֵל שָׂכָר מוֹגְבֵּל עַל כָּל פְּעַם וּפְעַם, אֶלָּא כְּמִי שְׁקִיָּם וְעֲשֵׂה עֲשֶׂר מִצְוֹת מְחוּלְקִין, שֶׁשָׂכָר מִצְוָה זֶה בְּעוֹלָם הַבָּא אֵינוֹ כְּשָׂכָר מִצְוָה הָאַחֲרֵת, כִּי מֵה שֶׁמִּתְקַן וּפּוֹעֵל בְּקִיָּמוֹ מִצְוָה זֶה מִשָּׁ, אֵינוֹ מְתַקֵּן וּפּוֹעֵל בְּקִיָּמוֹ הַמִּצְוָה הָאַחֲרֵת, שֶׁכָּל מִצְוָה יֵשׁ לָהּ מְדַרְיָגָה וּמַעֲלָה שֶׁלֹּא כְּדוּגְמַת מְדַרְיָגַת חֲבִירָתָהּ. נִמְצָא, כִּי כְּמוֹ שֶׁעֲשֵׂה עֲשֶׂר מִצְוֹת מְחוּלְקִין, הוּא נוֹטֵל שְׂכָרָן, וְשָׂכָר זֶה אֵינוֹ כְּמוֹ שְׂכָר מִצְוָה זֶה, שֶׁהִרִי כָּל אַחַת יֵשׁ לָהּ מַעֲלָה מֵה שֶׁלֹּא יֵשׁ בְּחֲבֵרָתָהּ, וּמַעֲלַת מִצְוָה זֶה אֵינָה כְּדוּגְמַת מַעֲלַת מִצְוָה זֶה, כִּן כְּשֶׁעֵבֵר עֲשֶׂר עֲבִירוֹת שֶׁל עֲשָׂרָה לְאוּיִן, וְעוֹנֵשׁ כָּל אַחַת אֵינוֹ כְּעוֹנֵשׁ הָעֲבִירָה הָאַחֲרֵת, אִם עֲשֵׂה תְשׁוּבָה עַל כּוֹלֵן, לֹא מִסֵּתִבְרָא שֶׁנֶּאֱמַר שְׁקִיָּם מִצְוָה אַחַת שֶׁהִיא מִצְנֹת הַתְּשׁוּבָה, וְיִטּוֹל שְׂכָר מִצְוָה אַחַת, שֶׁהִרִי עֲשֵׂה תְשׁוּבָה עַל עֲשֶׂר עֲבִירוֹת מְחוּלְקִין, שֶׁכָּל אַחַת יֵשׁ לָהּ עוֹנֵשׁ מְחוּלְקֵי, שֵׂאִין עוֹנֵשׁ זֶה כְּזֶה, וְאִם כֵּן רְאוּי שֶׁיִּטּוֹל

יחזק ידי לומדי תורה. ועל ידי הנך שני ענינים ינצל מהיסורין, ויהיה מיד דבוק לה' בחיבור גמור, עכ"ל (ועיי"ש ע"ג). ותקנה זו של שמירת שבת כהלכתה ועסק התורה ביאר מהר"ח סינואני לקמן במאמר ד' ע"ש.

שְׂכַר מְצֻנַת הַתְּשׁוּבָה עֶשֶׂר פְּעָמִים מְחוּלָקִין, כָּל אַחַת כְּפִי חוֹמֵר תְּשׁוּבַת אוֹתָהּ הַעֲבִירָה, וּמִמֶּילָא שְׁקִים עֶשֶׂר פְּעָמִים מְצֻנַת הַתְּשׁוּבָה כָּל אַחַת מְחוּלָקֶת מִתְּכַרְתָּהּ, שֶׁהַעֲבִירָה הַחֲמוּרָה תְּשׁוּבָתָה גְּדוּלָה וְחֲמוּרָה, וְהַקְּלָה תְּשׁוּבָתָה קְלָה, אִם בֵּן כְּשֶׁעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה עַל כּוֹלֵן נוּטֵל שְׂכַר הַתְּשׁוּבָה מְחוּלָק עַל כָּל עֲבִירָה וְעֲבִירָה כְּפִי עֲרָכָה וְעוֹנֶשָׁה.

וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר גְּדוּלָה תְּשׁוּבָה שְׁדוּנוֹת נַעֲשׂוּ כְּזִכִּיּוֹת, רוּצָה לוֹמֵר שֶׁהַתְּשׁוּבָה גְּדוּלָה וּמַעוֹלָה עַל כָּל הַמְצוּוֹת, שְׁלֵא דֵי לָהּ שְׁמִכְלָה וּמִמְחָה אֶת הַעֲבִירוֹת וְנִמְחַל עֲוֹנוֹ עַל יָדָהּ, אֲלֵא שְׁעוֹד הִיא גְּדוּלָה בְּמַעֲלוֹת, שֶׁהַזְּדוּנוֹת נַעֲשׂוּ כְּזִכִּיּוֹת, רוּצָה לוֹמֵר שְׂאֵינִי נוּטֵל שְׂכַר מְצֻנַת הַתְּשׁוּבָה כְּשֶׁאֶר מְצָנָה אַחֲרַת לְבַד, אֲלֵא כְּפִי מִסְפֵּר הַזְּדוּנוֹת שֶׁהֵם הַעֲבִירוֹת, כִּף נוּטֵל שְׂכַר עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה כְּנִגְדָן, וּכְאֵלוֹ שָׁב עַל כָּל עֲבִירָה וְעֲבִירָה בְּפָנֵי עֲצָמָה. וְנִמְצָא שְׂאֵין לְמְצֻנַת הַתְּשׁוּבָה שְׂכַר מוּגְבָל כְּמוֹ שְׂאֵר הַמְצוּוֹת, אֲלֵא כְּפִי עֲרָף תְּשׁוּבַת הָאֵדָם כִּף נוּטֵל שְׂכָרוֹ, וּכְפִי מִסְפֵּר הַזְּדוּנוֹת. וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר נַעֲשׂוּ כְּזִכִּיּוֹת, וְלֹא הַזְּדוּנוֹת עֲצָמָן יִהְיֶכּוּ זְכִיּוֹת, אֲלֵא הַזְּדוּנוֹת נִמְחִין וּבְמִקוּמָן נִכְנָסָה מְצֻנַת תְּשׁוּבָתָן, וּכְמוֹ שְׁכַתְּבָנוּ.

נִמְצָא שְׁמְצֻנַת הַתְּשׁוּבָה כְּנִגְדָן כָּל תְּרִי"ג מְצוּוֹת הַתּוֹרָה. וּכְמוֹ שְׁמְצִינוּ (עֲבוּרָה זָרָה יו'). בְּרַבֵּי אֶלְעָזָר בֶּן הוֹרְדָּא שֶׁעָשָׂה כָּל הַעֲבִירוֹת, וּכְשֶׁשָּׁב בַּתְּשׁוּבָה בְּשִׁעָה אַחַת עַד שֶׁיִּצְתָה נִשְׁמָתוֹ, קָנָה חַיֵּי עוֹלָם הֵבֵא כְּאֵלוֹ קַיִם כָּל מְצוּוֹת הַתּוֹרָה.

וְלִפִּי מָה שְׁכַתְּבָנוּ יוֹבָן, שְׁמִי שְׁבָאוֹ לִידֹו עֶשֶׂר עֲבִירוֹת וּפִירַשׁ מֵהֶן, נוּטֵל שְׂכַר כְּנִגְדָן הַעֶשֶׂר עֲבִירוֹת כָּל אַחַת כְּפִי חוֹמֶרְתָּהּ וְעוֹנֶשָׁה, שֶׁהָרִי אֵלוֹ חַס וְשְׁלוֹם עֶבֶר עֲלֵיהֶן, הִיָּה חַס וְשְׁלוֹם פּוֹגֵם עַל כָּל אַחַת פֶּגַם בְּפָנֵי עֲצָמוֹ, וּפֶגַם זֶה אֵינֹו כְּזוֹ, מִמֶּילָא שְׁנוֹתָנִין לוֹ שְׂכַר בְּעֲרָף מָה שֶׁהִיָּה פּוֹגֵם אֵלוֹ עֶבֶר.

חן טוב (דברים ל, ב)

מאמר ג

יבואר בו כי יסוד מצות התשובה הוא לשוב מדרך החומר ויצר הרע אל דרך השם יתברך ותורתו הקדושה, ולפיכך בכל עת שיעבוד את ה' הרי הוא שב מדרך החומר אל דרך ה' ומקיים מצוה זו

והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלתיך שמה. ושבת עד ה' אלהיך וכו' (דברים לז-לח).

יש להקשות, למה תלתה התורה מצות התשובה אחר שייבואו עלינו הברכה והפקה, ולא כתבה התורה תשובה בפני עצמה, והלא היא אחת מתרי"ג מצוות, וכך היה לה לומר, איש כי יחטא ויעבר על מצוות ה' ושב עד ה'. ויש לומר, שדבר הכתוב בהנה, לפי שאין דרך האדם להנחם על מעשיו הרעים ולשוב בתשובה שלימה מיד אחר שחטא ועדיין הוא עומד בשלנתו, אלא אחר שייבואו עליו יסורין ומקרי הזמן הרעים, ואמר הלא על פי אין אלהי בקרבי, שרחק ממני בעוני, לפיכך מצאנוני הרעות האלה, ואז הוא חוזר בתשובה.

ועוד, כדי להורות שאין מצות התשובה תלויה בחטא ועבירה דוקא, אלא בכל זמן שישב האדם אל לבו לדרוש בתורת ה' ומצותיו, כדי לשמור ולעשות רצונו, הרי הוא מקיים מצות ושבת עד ה' אלתיך, כי זוהי התשובה האמתית, לתקן החטא הקדום של אדם הראשון, שבשבילו נולד יצר הרע באדם¹⁶⁰, ולכן התורה והמצוות הם גם כן נקראים תשובה, שהם תבלין למתק יצר הרע שנוכח מחטא אדם הראשון.

וראיתי בכתב יד תלמיד אחד, שהקשה על מצנה זו, ואמר שמי שהו צדיק גמור ולא עשה שום עבירה ורוצה לקיים כל תרי"ג מצוות, כיצד יקיים מצות תשובה. והוא כתב, שיעשה עון קטן ואחר כך יעשה תשובה, כדי להשלים תרי"ג מצוות. והביא לו ראיה מן המשנה (וימלא פ"ח מ"ט) האומר אהטא ואשוב אהטא ואשוב אין מספיקין בידו, דבנקא חוטא שני פעמים הוא דאין מספיקין בידו לעשות תשובה, אבל אם חטא פעם אחת כדי לקיים מצות תשובה, אשרי חלקו, ועל זה אמר דוד

160) ומחמת כן אף אדם שלא חטא הרי הוא רחוק מה', וצריך לשוב ולהתקרב אליו על ידי עסק התורה וקיום המצוות.

המלך עליו השלום (תהלים לב, ט) אשרי אדם לא יחשב ה' לו עון, עון אחד היקא, עד כאן כמה שמצאתי כתוב.

ואני אומר, שארי ליה מאריה להאי צורבא מרבנן שכתב בן, וכל מי שאומר בן הרי זה בכלל המגלה פנים בתורה שלא פהלכה, ורחמנא ליצלן מהאי דעתא, ואינה אלא דעת ישמעאלים, ומי שלבו נוקפו. ולא עון קטן הוא מתיר אלא אף עון גדול שבגדולים, ורחמנא ליצלן מפתויים פאלה. ואני אמרתי על זו הקושיא בקהל רב, שעל זה אמרו רבותינו זכרונם לברכה (פרכות לז: זוהר פלגת מפסטיס 97 קו): במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ומי שהוא צדיק גמור שאינו יכול לקיים מצוות תשובה, אין לו לקיים אלא תרי"ג מצוות, ולא יוכל לעמוד במקום בעלי תשובה שקימו כל תרי"ג מצוות. וזה כדבר מליצה, ואני יודע שלא יספיק לכל משכיל.

ואשר לעניינות דעתי נראה פשוט בתשובת שאלה זו, דלא קשיא מידי, שמצנה זו לא נפלת היא ולא רחוקה, אבל ישנה לכל אדם בכל מקום ובכל זמן, כי מי זה אומר שאין מצוות תשובה אלא לחוטא חטא ועובר על מצנה, הלא היא נקראת תשובה סתם, אפילו בלא חטא ונדאי.

וזה לשון החסיד בעל חובת הלבבות בפתח שער התשובה, זה לשונו, ואומר בחיוב התשובה והצורך אליה, שפבר נתברר לנו מדבר השכל ומן הכתוב¹⁶¹, מדבר השכל, מה שמצאנו על האדם מהתחלפות טבעיו, והבדל שרשי הרפכתו, והתהפכות מדות נפשו, והתחייב מזה שיתחלפו מעשיו כפי החילוף שהוא, אם טוב ואם רע, ועל ידי זה יצטרך לתיקון התורה ומוסר הנהגתה. אבל מה שמן הכתוב, מה שאמר הכתוב (פלאשית תכא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו, (סס ג, ט) וכל יצר מחשבת לבו רע כל היום, וכו'. ובריש פירק א' משער זה כתב בבבאור מהות התשובה, שטעם התשובה היא התקנת האדם לעבודת השם: תכרך אחר יציאתו ממנה וכו', עיין שם בזה.

הראיית לדעת, כי אחר שהעיד הכתוב והשכל, כי יצר לב האדם רע מנעוריו, אין לה שום אדם, אפילו צדיק גמור, שאינו מקיים מצוות תשובה מקודם, והיא קודמת לכל מצוות התורה, אחר שבתחילה האדם הוא מתעלם וסר מעבודת השם

161) בספר משכיל דורש השתבש כאן הסדר, וסידרנוהו בהדרכת הרה"ג ר' איתמר כהן שליט"א.

יתברך, הגה אחר כך כשלומד מה שהוא חייב בו ורוצה לעשות המצוות, בזה הוא מקיים מצנת תשובה, ואם ישוב ויחטא אחר כך ויבטל אותה המצנה, או יעבור עליה, יחזור אל התשובה, והרי הוא מקיים מצנת תשובה פעם שנייה. ולעולם מצנת תשובה נהגת קודם כל מצנה ואחר כל מצנה, זולתי המילה שתחלתה שלא לרצון.

ולכן מצנתה היא שיתפלל האדם לפני השם יתברך השיבנו אבינו לתורתך וכו', כמו שתקנו אנשי כנסת הגדולה, כי מי הוא זה שנולד ויבא לעולם הזה ותלמודו בידו שלא יצטרך לומר השיבנו אבינו לתורתך, או מי הוא זה שיבדע בתרני"ג מצוות כתקונן משעמד על רגליו שלא יצטרך לומר וקרננו מלפנו לעבודתך, וגם מי הוא זה שייזכה ליראה הפנימית קודם היראה החיצונית שלא יצטרך לומר והחזירנו בתשובה שלימה. כי אדם אין צדיק בארץ, ומאחר שהוא בארץ החומרית, והרי כל גופו חומר ויצר רע, הגה משיעבוד על חומרו ויצרו הרע כדי לעשות רצונו של מקום, מיד הוא מקיים מצנת תשובה ודאי, שהרי הוא שב מדרך החומר ויצר הרע אל דרך השם יתברך ותורתו הקדושה. ואין לה בעל גוף בעולם הזה שיהיה מתחלתו עושה רצונו של מקום בטבעו בלי כפייתו, אלא לאחר הכפייה הנקרא וההרגל הוא קונה לו טבע אחר, לבחור בטוב הנצחי, ולמאוס בטוב המדומה והנפסד, בזה הוא מקיים מצנת תשובה, ונקרא בעל תשובה.

ובענין מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד, הפונה היא על הנשמות שבאו לעולם הזה ועל הנשמות שעדין לא באו, שהנשמות שלא באו לעולם הזה הם שנקראין צדיקים גמורין באמת, והנשמות שכבר באו לעולם הזה וחזרו למעלה הם הנקראים בעלי תשובה באמת, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה שהפירש גדול יש בין אלו לאלו, שהנשמות שבאו לעולם הזה וקיימו המצוות, הגה קנו על ידי זה לבוש וצלם וכו', ולכן אין צדיקים גמורים, שהם הנשמות שעדין לא באו לעולם הזה ולא זכו ללבוש זה, יכולים לעמוד במקומם של אלו בעלי תשובה, שהם הנשמות שבאו לעולם הזה וזכו ללבוש הזה¹⁶². ובזה ביארו לנו חכמינו זכרונם לברכה טעם ביאת האדם לעולם הזה.

(162) עי' לקמן הערה י.

בְּלֵיל שֶׁל דְּבָר, שְׂאִין נִקְרָא צְדִיק גְּמוּר אֲלָא מִי שְׁלֵא שְׁלֵט בּוּ יִצָּר הֲרַע מְעוֹלָם, כְּגוֹן
הַנְּשֻׁמוֹת שֶׁתַּחַת כֶּסֶא הַכְּבוֹד שְׁעָרָיו לֹא בָּאוּ לְעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא נִתְּלַבְּשׁוּ בְּחוּמָר, וְלֹא
יִקְרָא בְּעַל תְּשׁוּבָה אֲלָא מִי שְׂבָא לְעוֹלָם הַזֶּה וְעָשָׂה רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם וְהוּא מְלוּבָּשׁ
בְּגוּף וְחוּמָר.

וְהַמְשִׁבִּיל יְבִין וַיִּזְהֵר בְּתוֹרָה, כִּי הָאָדָם מְקַצֵּר מְעַשּׂוֹת מַה שֶּׁהוּא חַיֵּב בּוּ מְחֻבָּוֹת
הַשָּׁם יִתְבָּרַךְ.

משכיל דורש

מאמר ד

ביבאר בו כי השב בתשובה הקב"ה סולח לו והרי הוא אהוב לפני ה' ונחמד וקרוב וידיד, אך עדיין צריך השב לעבוד לבער טומאת החטאים מקרבו ולכלות המשחיתים אשר נבראו מעוונותיו, והדרכים לזה.

א

פי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד (תהלים נא, ט). **לְכַאֲרָה פְּסוּקַי זֶה קָשָׁה עַד מְאֹד לְהוֹלְמוֹ, שֶׁהָיָה נוֹדֵעַ מֵאֲמֵר הַכְּתוּב (יחזקאל לג, יא), חֵי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְיָ! אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַרְשָׁע פִּי אִם בְּשׁוֹב רֶשַׁע מְדַרְכּוֹ וְחָזָה וְגו', שֶׁה' חָפֵץ בְּתִשׁוּבַת שָׂכִים. וְאֵהוּבִים בְּעֲלֵי תִשׁוּבָה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִצְדִּיקִים גְּמוּרִים (יחזקאל נא, ט) וְנִקְוֵט שְׂמֵעוּנֵי תְהִלִּים קָמוּ תִשְׁמַנּוּ.** **וְאֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה (בְּרָכוֹת לז: זוהר פְּנִינֹת מִשְׁפָּטִים ק"ז קו): בְּמָקוֹם שֶׁבְּעֲלֵי תִשׁוּבָה עוֹמְדִים אֲפִילוֹ צְדִיקִים גְּמוּרִים אֵינָם יְכוּלִים לְעֲמוֹד בּוֹ.**¹⁶⁴

163) וז"ל, כל העושה תשובה מעבירה שבידו, הקדוש ברוך הוא מוסיף וקורא לו שם חביב. בוא וראה בבני קרח, עד שלא עשו תשובה לא נקראו שושנים וידידים, משעשו תשובה נקראו שושנים וידידים, שנאמר (תהלים מה, ט) על שושנים וגו' משכיל שיר ידידות, עכ"ל. וטעם הדבר עי' בהערה להלן.

164) טעם הדבר מבואר עם מה שאמרו בגמרא (מנחות כט, ג), אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא בה"י בראם. ומפני מה נברא העולם הזה בה"י, מפני שדומה לאכסדרה, שכל הרוצה לצאת יצא. ומאי טעמא תליא כרעיה, דאי הדר בתשובה מעיילי ליה. וליעייל בהך, לא מסתייעא מילתא, ע"כ. וביאר התומר דבורה (פ"א אות ז) וז"ל, פירוש, **העולם נברא בה'**, והקדוש ברוך הוא ברא העולם פתוח לצד הרע והחטא לרווחה, אין צד שאין חומר ויצר הרע ופגם. **כמין אכסדרא**, אינו בעל גדרים אלא פירצה גדולה פרוצה לצד הרע לצד מטה, **כל מי שירצה יצא מנעולו** כמה פתחין לו, לא יפנה לצד שלא ימצא צד חטא ועון ליכנס אל החצונים, והיא פתוחה מלמעלה שאם ישוב יקבלוהו. והקשו, **וזהירוהו בהאי, לא מסתייעא מילתא**. רצו בזה, שהשב בתשובה לא יספיק לו שיהיה נגד בעון כגדר הצדיקים, מפני שהצדיקים שלא חטאו, גדר מעט יספיק אליהם, אמנם החוטא שחטא ושב לא יספיק לו גדר מעט, אלא צריך להגדיר עצמו כמה גדרים קשים, מפני שאותו הגדר המעט כבר נפרץ פעם אחת, אם יתקרב שם, בקל יפתהו יצרו, אלא צריך להתרחק הרחק גדול מאד, ולזה לא יכנס דרך פתח האכסדרה שהפירצה שם, אלא יתעלה ויכנס דרך פתח צר, ויעשה כמה צרות וסיוגופים לעצמו, ויסתום הפרצות.

ומטעם זה במקום שבעלי תשובה עומדים וכו', מפני שלא נכנסו דרך פתח הצדיקים, כדי שיהיו עם הצדיקים, אלא נצטערו ועלו דרך פתח העליון, וסגפו עצמן ונבדלו מן החטא יותר ויותר מן הצדיקים, לכך עלו ועמדו במדרגה ה', היכל ה' שבגן עדן, דהיינו גג ה"א, וצדיקים בפתח הה"א, בכניסת האכסדרא, ולזה כאשר האדם יעשה תשובה, דהיינו תשוב ה' אל מקומו (וזהר רע"א מהמנוח פ'ש"ט נ"א דף קכג), ויחזיר הקדוש ברוך הוא שכניתו עליו, אינו שב כאהבה הראשונה בלבד, אלא יותר ויותר. והיינו ישוב ירחמנו (מכילתא ז"ט), שיוסיף רחמים לישראל, ויתקנם ויקרבם יותר, עכ"ל התומר דבורה. עוד טעם למה אהובים בעלי תשובה לפני הקב"ה יותר מצדיקים גמורים, ולמה במקום שבעלי תשובה עומדים אפילו צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד בו, מבואר בזהוהר (פ'ש"ט ח"י ע"ה דף קטז) וז"ל, ר' יוסי אמר, תנינן, אתר דמאריהון דתשובה קיימי ביה בהווא עלמא, צדיקים גמורים לית לון רשו לקיימא ביה, בגין דאינון קריבין למלכא יתיר מכלהו, ואינון משכי עלייהו ברעותא דלבא יתיר, ובחילא סגיא, לאתקרבא למלכא, עכ"ל. ומה שאמרו בזהוהר אינון משכי עלייהו ברעותא דלבא יתיר, ובחילא סגיא, לאתקרבא למלכא, יתבאר עם דברי המהר"ל (נתיבות עולם נתיב התשובה פ"ג) שביאר מה שאמרו (וימ"א פ"ג) שהעושה תשובה מאהבה זדונות נעשות לו זכויות, וז"ל, זה שחטא אל השם יתברך, וכאשר הוא שב אל השם יתברך, דבר זה הוא יותר, כי האדם שהוא בא מרחוק, כמו שהוא החוטא שנתרחק מן השם יתברך, ובא עתה להתדבק בו יתברך, אין ספק שהדביקות הזה הוא יותר. כי כמו שתראה ביסוד האש [שהוא למעלה משאר

וּגְדוּלַת מַעֲלַת הַבַּעַל תְּשׁוּבָה נִתְבָּאָר בְּזוֹהַר הַקְדוּשׁ (פְּלִשְׁת מַי טָרְחָה דף קכט:). דְּהָא בְּשַׁעֲתָא חָדָא בְּרַגְעָא חָדָא קְרִיבִין אֵינּוּן לְגַבֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, מָה דְלֵא הָהָּ בֵּן לְצַדִּיק גָּמוּר בְּזַמְנִין דְּסִגְיֵאִין דְקָאִים בְּעֵלְמָא. וְהֶרְמְבִ"ם זְכָרוֹנוֹ לְבִרְכָה בְּלִשְׁנוֹ הַקְדוּשׁ אָמַר, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, (פ"פ מִהַלְלוֹת פְּטוּיָה ה"ו) הַתְּשׁוּבָה מְקַרְבֶּת אֶת הָאָדָם, אָמַשׁ הִיא זֶה שְׁנֵאוֹי לְפָנֵי הַמָּקוֹם מְשׁוֹקֵץ וּמְרוֹחֵק וְתוֹעֵבָה, וְהַיּוֹם הוּא אֶהוּב וְנִחְמַד קְרוֹב וְיָדִיד וְכוּ', עַד כָּאן, עֵינֵי שֶׁם בְּיָהּ. וּבְחֹזֶן לְשׁוֹן הַזֶּה, דְּמִשְׁמַע שְׁבִרְגַע אָחַד שֶׁהִרְהַר בְּלִבּוֹ בְּתְשׁוּבָה לֵה' הָרִי זֶה נִקְרָא בַּעַל תְּשׁוּבָה, אֶהוּב וְנִחְמַד וְקְרוֹב וְיָדִיד לֵה' ¹⁶⁵, כְּלִשׁוֹן הַזּוֹהַר דְּהָא בְּשַׁעֲתָא חָדָא בְּרַגְעָא חָדָא קְרִיבִין אֵינּוּן מְאִרֵי דְתִיּוּבְתָא לְגַבֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְכוּ', כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. עַד שְׁאֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה (מְדוּשָׁן מַט:). הַמְקַדְּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ עַל מַנְתְּ שְׂאֵנִי צַדִּיק גָּמוּר, הָרִי זֶה מְקוּדְשֶׁת שְׂמָא הִרְהַר תְּשׁוּבָה בְּלִבּוֹ, כַּמְבֹאָר בְּטוֹר (אֲרָבֹה הַעֲזָר סִימָן לח).

הָרִי שֶׁהִרְהוֹר תְּשׁוּבָה בְּלִבּוֹ בְּלִבְד מוֹעִיל לוֹ לְהִיּוֹת צַדִּיק גָּמוּר, וְאִם בֵּן נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁקְבִיל עָלֶיהָ יִסּוּרִין, שְׂיִשָּׁב חוֹלָה עֲשָׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנִים ¹⁶⁶, וְנִצְטָרַע שְׂשֵׁה חֲדָשִׁים (וּיִמָּא כב:), וְנִתְעַנָּה שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה שָׁנָה (מְדִלְקָה הַגּוֹל בְּמִדְבָר כג,ג), אֵיךְ לֹא הָאֲמִין בַּה' שְׂמַחַל לוֹ עַל אוֹתוֹ עוֹן שְׂאֲמַר וְחִטָּאתִי נִגְדִי תָמִיד.

וְנוֹסֵף עַל זֶה, שֶׁהָרִי נִתֵּן הַנְּבִיא אָמַר לוֹ בְּשְׁלִיחוֹת מָה' (שְׁמוּאֵל ב יב,ג) גַּם ה' הִעֲבִיר חִטָּאתְךָ לֹא תָמוּת, כִּינֵן שְׂאֲמַר (סָס) חִטָּאתִי לֵה', הָרִי שֶׁה' הִעֲבִיר חִטָּאתוֹ תִּיכָף וּמִיָּד, כִּינֵן שֶׁהַתְּנֻדָּה וְגַמְר בְּלִבּוֹ לְחֹזֶר בְּתְשׁוּבָה, וְאִם כֵּן אֵיךְ אָמַר וְחִטָּאתִי נִגְדִי

יסודות (כְּלִימָא בַסְפֵּר יִלְכִּה פ"ג, וְזוֹהַר פְּרַשְׁת וְאֵלֵךְ דף כד., וְכַמְבִ"ם פ"ג מִיּוֹסֵה"ת ה"ו), כַּאֲשֶׁר הוּא לְמַטָּה וּמִתְנוּעָה לְמַעְלָה, וּבּוֹדָא דְבַר זֶה בְּשִׁבִיל גּוֹדֵל הַדִּיּוּק שִׁישׁ לֹאֵשׁ אֵל הַמַּעְלָה, אִף שֶׁהוּא רְחוּק מִמְקוֹמוֹ הוּא שָׁב אֶל מְקוֹמוֹ, אֲשֶׁר יֵשׁ לֹאֵשׁ דְּבִיקוֹת לֶשֶׁם לְגַמְרִי, וְאִם לֹא הִיא כֹּל כֶּךָ הַדִּיּוּק שֶׁלּוֹ לְמַעְלָה, לֹא הִיא מִתְנוּעָה כֹּל כֶּךָ מְרַחוּק, וְכוּ'. וְלִכֵּן נֹאמַר (יִשְׁעִיָה נ"ז) שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרְחוּק וְלִקְרוֹב, כְּלוֹמַר שְׁלוֹם הוּא הַדִּיּוּק שְׁנוֹתָן לֵאחֹר, וְהוּא יוֹתֵר אֶל אוֹתוֹ שְׁבֹא מְרַחוּק, וְהַדָּר לְקְרוֹב שְׁאִין מוֹרָה כֹּל כֶּךָ הַדִּיּוּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְדָבָר זֶה מִצַּד שֶׁהוּא מִזְכָּךְ נִפְשׁוֹ לְגַמְרִי כַּאֲשֶׁר שָׁב בְּתְשׁוּבָה, וְלִכְךָ נִעֲשֶׂה לוֹ זְדוֹנוֹת שֶׁלּוֹ כּוֹכִיּוֹת, כִּי הַזְדוּן שֶׁהוּא רְחוּק בְּעַצְמוֹ, שֶׁהִתְרַחַק וּבֹא אֵל הַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ, מוֹרָה זֶה עַל הַדִּיּוּק הַגְּמוּר בּוֹ יִתְבָּרַךְ (כְּלוֹמַר כִּי הַזְדוּן שֶׁהוּא הַדִּיּוּק, עֲשָׂו הוּא סִינַת הַדִּיּוּק הַגְּמוּר), וְזוֹהַר זְדוֹנוֹת שֶׁלּוֹ נִעֲשִׂים זְכִיּוֹת, ע"ל. וְכֵן כָּתַב רַבֵּינוּ צְדוּק הַכֶּהֵן מְלוּבְלִין (מִקְנֵת הַשֶּׁבִּין ס"י עוֹ לוֹת נו) וז"ל, בְּעֵלֵי תְשׁוּבָה שְׁזוֹכִים בְּתְשׁוּבָתָם לְחַיֵּי עוֹלָם עַל יְדֵי דְבִיקוֹת הָאֵהָבָה בְּכֹלֹת הַנִּפְשׁ, שַׁעַל יְדֵי זֶה כַּמִּים הַפְּנִים מְעוֹרֵר אֶהָבַת הַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ אֵלָיו מִמִּידַת רַחֲמֵי וְחַסְדֵּי, וְעַל יְדֵי זֶה זוֹכֵה לְהַדְרַת פְּנִים יוֹתֵר, וְהוּא הַמְקוֹם שְׁבַעֲלֵי תְשׁוּבָה כו', ע"ל. וְזוֹהַר מַה שְׁאֲמָרוּ בְּזוֹהַר, דַּאֲיִנוּן קְרִיבִין לְמַלְכָּא יִתִּיר מַלְכָּהוּ, וְאֵינּוּן מַשְׁכִּי עֲלֵיהֶוּ בְּרַעוּתָא דְלְבָא יִתִּיר, וּבְחִילָא סִגְיָא, לְאַתְקַרְבָּא לְמַלְכָּא, ע"כ.

165) שֶׁהָרִי כָּתַב, אִמַּשׁ הִיא זֶה שְׁנֵאוֹי וְכוּ' וְהַיּוֹם הוּא אֶהוּב וְכוּ', וְאִמַּשׁ הוּא הַלֵּילָה שְׁקוּדֵם לַיּוֹם, וְאֵינּוּן הַבְּדֵל זְמַן בִּינֵיהֶם, כִּי מִיָּד כַּשְׁגַּמְר הַלֵּילָה מִתְחִיל הַיּוֹם, וְיִתְכַן שְׁבַסוּף הַלֵּילָה הִיא שְׁנֵאוֹי, וּמִיָּד בְּתַחֲלִיל הַיּוֹם הוּא אֶהוּב.

166) לֹא מִצָּאנוּ מְקוּרוֹ. וְבִילְקוּט שְׁמַעוּנִי (נִי"ד רַמֵּן קַסָּה) אֲמָרוּ, כ"ב שָׁנָה שְׁנִסְתַּלְקָה רוּחַ הַקּוֹדֵשׁ מִדּוֹד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, בְּכֹל יוֹם וַיּוֹם הִיא מוֹרִיד כּוֹס שֶׁל דְּמַעוֹת וְאֵכֵל פְּתוֹ בְּאִפְר, שְׁנֵאוֹמַר כִּי אִפְר כְּלָחֵם אֲכַלְתִּי. וּבְמַדְרָשׁ אֲגַדַּת בְּרַאשִׁית (פְּלַק לח) אֲמָרוּ, שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה שָׁנִים עֲשָׂה דוֹד חוּלָה וּמוֹטֵל בְּמַטָּה.

תמיד, דַּמְשַׁמַּע שְׁלֵא הֶאֱמִין שֶׁה' הֶעֱבִיר חֲטָאתוֹ חֵס וְשְׁלוֹם מִלְּפָנָיו, כְּדַבְּרֵי נְתָן הַנְּבִיא, וְרַק הֶחֱלִיקוּ בְּדַבְרֵים חֵס וְשְׁלוֹם חֵס וְשְׁלוֹם, שֶׁהָרִי אָמַר וְחֲטָאתִי נִגְדִי תָמִיד, שְׁלֵא הוֹעֲבָרָה וְנִמְחָקָה.

ב

אָמְנָם נִרְאָה בְּאוֹר פְּסוּק זֶה, וְהוּא, כִּי הִנֵּה אֵיתָא בְּמִדְרָשׁ (הַיְבֵאל בְּשִׁעְרֵי קַסְיָה שְׁעַר אֵל אֹת לֵה, וְיַעֲזִין זֶה בְּיַחְדָּל רַבֵּה פְּלָטָה כַּח סִימָן ה) אִם עֲשִׂיתָ חֲבִילוֹת שֶׁל עֲבִירוֹת עֲשֵׂה כִּנְגֻדֵן חֲבִילוֹת שֶׁל מִצְוֹת. רַגְלִים מִמְהָרוֹת לְרוּץ לְרַעָה, יִהְיוּ רָצִין לְדַבֵּר מִצְוָה. לְשׁוֹן שֶׁקָּר, אָמַת יִהְיֶה חֵכוֹ וּפְיֵי פִתַח בְּחֻכְמָה וְתוֹרַת חֹסֵד עַל לְשׁוֹנוֹ. יָדַים שׁוֹפְכוֹת דָּם, יִפְתַּח יָדָיו לְעֲנִיִּים. עֵינַיִם רְמוֹת, יִהְיֶה דִפְא וְשַׁח עֵינַיִם. לֵב חוֹרֵשׁ מִחֲשָׁבוֹת אָנוּן, בְּלָבוֹ יִצְפוֹן אִמְרֵי תוֹרָה וְכו', עַד כָּאן. וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה אִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנִם לְבִרְכָה (בְּבֵאל בְּמִלָּא 7.) בְּהוֹרְדוּם שֶׁהֲרַג אֶת הַחֻכְמַיִם, אִמְרוּ לוֹ אֵתָה כְּבֵית אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם לָךְ וְעֶסוֹק בְּאוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהִשְׁתַּדַּל בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. עוֹד אִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנִם לְבִרְכָה (שְׁמוֹת רַבֵּה פְּלָטָה כג סִימָן ג) הַצְדִּיקִים בְּאוֹתוֹ דִּבֵּר שְׁחוֹטָאִים בּוֹ הֵם מְרַצִּים לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

וְכַתֵּב הַרֵב הַחֲסִיד ר' יְהוּדָה לֵיב בְּסִפְרוֹ הַקְדוּשׁ קִנְיָה חֻכְמָה (דְּרָד חֻכְמָה נְחִיב א') דְּרָגַשׁ הַפְּשׁוּבָה אֹת ה) זֶה לְשׁוֹנוֹ, שֶׁהֶעֱנִין הוּא כָּף, כִּי בְּאָמַת עֵיקַר הַתְּשׁוּבָה הִיא לְשׁוֹב מִדְּרָכוֹ הֶרְעָה, וְלִהְתַּחַרֵּט עַל הָעֵבֶר, וְלַעֲזוֹב הַחֲטָא שְׁלֵא יִשׁוּב לְעוֹלָם לְאוֹתוֹ הַחֲטָא, אָמְנָם כְּדִי לְגַרֵשׁ אוֹתָם הַמְשַׁחִיתִים וְכַחוֹת הַטּוֹמְאָה אֲשֶׁר בְּרָא בְּעוֹנוֹתָיו הַמְרִים, הַשׁוֹרִין עַל יְדֵי עוֹנוֹ בְּאִיבָרִים רוֹחֲנִיִּים שֶׁל נִשְׁמָתוֹ, אִי אִפְשָׁר בְּעֲנִין אַחַר לְגַרֵשׁ אוֹתָם אֲלָא אִם כֵּן יַעֲשֶׂה בְּאוֹתָם אִבְרִים עֲצָמָן שֶׁחֲטָא בָּהֶם מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְאִזּוּ בּוֹרָא בְּמִצְוֹת אֵלֵיו מְלֵאכִים קְדוּשִׁים, וּבָאִים לְשֵׁרוֹת בְּאוֹתָם אִיבָרִים רוֹחֲנִיִּים שֶׁל נִשְׁמָתוֹ, וְהֵם מְגַרְשִׁים אֶת רוֹחוֹת הַטּוֹמְאָה שֶׁהָיוּ שׁוֹרִים בְּאוֹתָם הָאִיבָרִים וְכו', וְאוֹתָהּ טּוֹמְאָה שֶׁהִיָּתָה בְּאִיבָרִים תָּמוּס כְּדוֹנָג מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְכִשְׁפָּחָה אֲשֶׁר תִּבְרַח מִפְּנֵי גְבַרְתָּהּ, כִּי הַטּוֹמְאָה מִתְּפַחְדָּה מִפְּנֵי הַקְדוּשָׁה כְּמוֹ שֶׁכַּתֵּב בְּמִדְרָשׁ וְכו' ¹⁶⁷, עֵינֵן שָׁם.

הִנֵּה אוֹלִיפְנָא מְזֵה אֵיף הַתְּשׁוּבָה הִיא צְרִיכָה לְהִיּוֹת בְּאִבְרֵי שֶׁעֲשֵׂה הֶעֱבִירָה, כִּי הַסּוֹתֵר עֲלָיו לְבָנוֹת מֵה שֶׁסָּתַר, וְהַפּוֹרֵץ עֲלָיו לְגְדוֹר מֵה שֶׁפָּרֵץ, וְזוֹ הִיא עֵיקַר הַתְּשׁוּבָה בְּשְׁלִימוֹת, שֶׁיַּעֲשֶׂה מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּאוֹתָם הָאִיבָרִים שֶׁחֲטָא

167) בספר קנה חכמה שם כתב וז"ל, כמו שכתב במדרש אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות חבילות של מצוות, ע"כ. וממדרש זה מוכח כי הטומאה מתפחדת מפני הקדושה.

בְּהֵן. וְזוֹ הִיְתָה תְּשׁוּבַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, עַל דֶּרֶךְ הַנְּזִכָּר, שֶׁזֶהוּ סוּד מֵאֲמָרוֹ וְחֻטְאֵי נְגִדֵי תְּמִיד.

והאריך רבינו לזכור איך דוד המלך היה משים חטאתו נגדו תמיד כדי לעבוד עבודת גבוה כנגדה ולתקנה, עיין בספרו עטרת תפארת (דברים ג, ה-ו). אמנם דרך זו אינה חלה ליחודי סגולה, כמו שכתב החסיד ר' יהודה ליב הנ"ל כי מי יוכל לזכור פרטי עונותיו שיקיים חבילות מלות נגדם, וגם אם יזכור כריך זמן רב לקיים מלות באיברים שחטא, ומי יזכה, ולפיכך כתב דרך יותר קלה וקלרה, ורבינו בספרו תורת חכם (ישעיהו כו, ט) זיאר דרך זו בתוספת מרובה, ואלו דבריו¹⁶⁸.

ג

לְכֵן בְּזֹאת יִכְפַּר עוֹן יַעֲקֹב וְזֶה כָּל פְּרִי הַסֵּר חֻטְאֹתוֹ בְּשׂוּמוֹ כָּל אֲבִי מִזְבַּח כְּאֲבִי גֵר מִנְפִּצוֹת לֹא יִקְמוּ אֲשֶׁרִים וְחַמְנִים (ישעיהו כו, ט). הַפְּסוּק הַזֶּה יוֹרָה לְאָדָם עֲנִינֵי הַתְּשׁוּבָה וְדִרְכֶיהָ, וּמוֹרָה לְאָדָם הַדְּבָרִים הַמְּסִירִים חֻטָּא שֶׁחֻטָּא הָאָדָם. וְהַעֲנִין הוּא, כִּי הִנֵּה רֵאשִׁית פְּרִי הַסֵּר חֻטְאֵת הָאָדָם הוּא בְּשֵׁנֵי הַדְּבָרִים הַלְלוֹ, הָאָחָד, עֶסֶק הַתּוֹרָה לְשֵׁם ה' בְּלֵבָד, בְּלִי שׁוּם פְּנִיָה אַחֶרֶת, וּבִירְאָה וְעֲנָנָה וּבְאִימָה וְאֶהְבָּה וְשִׁמְחָה, וְשִׂאָר אַרְבָּעִים וְשִׁמּוֹנָה דְּבָרִים שֶׁמְנוּ חַכְמֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה בְּמִשְׁנֵיתֵינוּ (לְבוֹת פ"ו מ"ה ו') שֶׁהַתּוֹרָה נִקְנִית בָּהֶם, וְהֵם בְּמִיעוּט תַּעֲנוּג בְּמִיעוּט שְׂחֹק בְּמִיעוּט דֶּרֶךְ אֲרִיץ וְכוּ', וְהַתּוֹרָה נֶאֱמָר בָּהּ (מִשְׁלֵי ג, ט) רַפְאוֹת תְּהִי לְשִׁרְךָ [כְּלוּמַר, רַפְאוֹת תְּהִי הַתּוֹרָה לְשִׁרְךָ שֶׁהוּא מָה שֶׁהִלַּכְתָּ בְּשִׁרְרוֹת לְבָבְךָ, לַעֲשׂוֹת רַע חַס וְשָׁלוֹם, וְהִיא מְרַפְאָה אוֹתְךָ, כִּי הִיא אוֹמֵן וְרוֹפֵא בְּקִי], וְאוֹמֵר (מִשְׁלֵי ד, כב) וְלִכְל בְּשָׂרוֹ מְרַפֵּא.

וְהַשְּׁנִי, הוּא שְׁמִירַת שִׁבְתַּת בְּכָל פְּרָטִיו, וְכַמְאֵמֵר חַכְמֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה (שְׁבַת קי"ח): כָּל הַשּׁוֹמֵר שִׁבְתַּת כְּהִלְכָתוֹ אֲפִילוֹ עֶבֶד עֲבוּדָה זָרָה כְּדוֹר אֲנוּשׁ מוֹחֲלִין לוֹ וְכוּ', כִּי שְׁקוּלָה שִׁבְתַּת כְּנֶגֶד כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָה בְּכַמְאֵמֵר חַכְמֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה (שְׁמוֹת כ"ה פְּלָטָה כה סימן יב).

וְכַתֵּב הַרְבֵּ הַחֲסִיד בְּדַעַת חֲכָמָה שֶׁעַר הַשִּׁבְתַּת פֶּרֶק ד' כִּי עַל יְדֵי הַחֻטָּא מִמְּשִׁיף הַטּוֹמְאָה בְּפְנִימִיוֹתוֹ וְחִיצוֹנִיוֹתוֹ, אֲמָנָם עַל יְדֵי הַחֲרָטָה וְהַבְּכִיָה מִמְּשִׁיף בְּתוֹכוֹ

168) אותיות ד ז ומקצת אות ח כתב רבינו על דרך הסוד, וכדי שכל הלומדים ואף אשר לא באו בסוד ה' יוכלו לאור באור תורתו, הוכרחנו להעתיק רק תמצית דבריו באופן שיהיה בהם איזה קצה הבנה לכל, ויהא רעוא דיהא לרעוא קמיה.

קדושה, אָבַל צָרִיף לְהַמְשִׁיף נִיצוּץ שְׂכִינָה וְאוֹתוֹ נִיצוּץ מְגֵרֶשׁ כַּח הַטּוֹמְאָה מְפִנִּימִיּוֹתוֹ, וְהַשְׁנֵי צָרִיף לְעֲשׂוֹת מְצוּוֹת חֲבִילוֹת בְּאִיבָרִים שְׁחָטָא בְּהֵם, וְעַל יְדֵי זֶה יִתְהוּוּ מְלֶאכִים וַיִּגְרָשׁוּ מִלְּאָכִי חֲפֵלָה אֲשֶׁר בְּחִיצוֹנִיּוֹתוֹ, וְשָׁתִים זֹו אֵי אֶפְשָׁר פִּי אִם בְּשִׁמִּירַת שְׁבֵת, פִּי אֲזֹ יִזְכֶּה לְנִיצוּץ שְׂכִינָה עַל נְשָׁמָה דְאַצִּילוֹת, גַּם צָרִיף זְמַן רַב לְקַיֵּם מְצוּוֹת בְּאִיבָרִים שְׁחָטָא וּמִי יִזְכֶּה, אֲבַל שְׁמִירַת שְׁבֵת שְׁקוּל כְּכֹל הַתּוֹרָה כּוּלָּה וְהָיִי כְּאֵלוֹ קַיֵּם מְצוּוֹת חֲבִילוֹת, אֱלוֹ תוֹרָף אִמְרֵי קְדוּשׁ¹⁶⁹.

וְסוּד עֵיקָר דְּבָרָיו הוּא מְשׁוּם דְּהָאֹר הַמְּאִיר וּמוֹפִיעַ בְּיוֹם שְׁבֵת קוֹדֶשׁ מְעוֹלָם הַעֲלִיּוֹן, הוּא הַמְּגֵרֶשׁ כַּח הַחִיצוֹנִים, שְׁאִינָם יְכוּלִים לִיהַנּוֹת מִמֶּנּוּ מְרֹוב גּוֹדֵל אֹורוֹ, פִּי הוּא מְזִיקָם כְּמוֹ הָאֵשׁ הַמְּזִיק גּוֹף הָאָדָם, וְהַבֵּן.

ד

וּמַעַם תִּיקוּן חֲטָא הָאָדָם דְּנֹקָא עַל יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה וְשְׁמִירַת הַשְׁבֵּת, הַעֲנִין הוּא, פִּי נוֹדַע לְשׁוֹן הַזּוֹהַר (קְעִיָא מְהִימְנָא פְּלֶשֶׁת גָּשָׁא דְּקַבְלָה דְּקַבְלָה דְּקַבְלָה) בְּעֲנִין הַתְּשׁוּבָה, דְּכַד בְּרַ נֶשׁ חֲטִי גְרִים לְאַתְרַחֲקָא ה' מְאָת ו' (פְּשָׁם הַיּוֹ"ט), וְכֹל מֵאֵן דְּעֵבִיד תְּשׁוּבָה גְרִים לְאַתְרַחֲקָא ה' לְאֵת ו' וְאֶשְׁתַּלִּים בֵּיה הַיּוֹ"ט, וְדָא אִיהִי תְּשׁוּבָה, תְּשׁוּבַת ה', לְגַבֵּי ו', עַד כְּאֵן לְשׁוֹנָם בְּקִיצוֹר.

וּבִיאוֹר הַכֹּל הוּא, פִּי הִנֵּה נוֹדַע שְׁאִין עֲוֹנוֹת הַתְּחַתּוֹנִים פּוֹגְמִים אֶלָּא בְּאוֹתִיּוֹת ו' הַשְּׁבִשָּׁם הַיּוֹ"ט, כְּנִרְמָז בְּפֶסוּק (שְׁמוֹת יו, טו) פִּי יָד עַל כֶּסֶף יָה¹⁷⁰.

169) וכן החיד"א (כך דוד פיק כל) ומהר"ח פלאג"י (כפ החיים סימן ל אות ז), הביאו ענין זה בתוספת מעט ביאור, וזה לשונם, הנה הרב החסיד בספר דעת חכמה שער השבת פרק ד, לימדנו להועיל כמה גדול שומר שבת לתשובה, כי הנה על ידי החטא ממשיך כח הטומאה בפנימיותו, וחיצוניותו, ועל ידי החרטה והבכיה, ממשיך בתוכו ניצוץ שכינה, ואותו הניצוץ מגרש כח הטומאה. והשני, צריך לעשות מצות חבילות חבילות באברים שחטא בהם, ועל ידי זה נתהוו מלאכים, ויגרשו המלאכי חבלה, אשר בחיצוניותו. ושניהם אי אפשר כי אם על ידי שמירת שבת, דזוכה לניצוץ שכינה שנשמה יתירה, גם מי זוכר בדקדוק האברים שחטא בהם, שיקיים חבילות מצות, וגם צריך זמן רב, ועל ידי שמירת שבת כהלכתו, שקול ככל המצות, והוי כקיים חבילות מצוות בכל האברים, וישלח מלאכים לגרש מלאכי חבלה אשר בחיצוניותו, זה תורף אמרי קדוש, ודבריו חיים וקיימים, עכ"ל.

170) כתב הרמח"ל בספרו כללי חכמת האמת (סי ג-ה) וז"ל, עשר הספירות הם עשר מדריגות שהאציל המאציל, להיותם צינורות שעל ידם יריק השפע לתחתונים, ולהגבילו באופן שהעולמות לא יתבטלו ברוב האור ויהיה להם העמדה וקיום, ועשאים עשר כלים כדי שהשפע בעוברו דרך אותם הכלים יתעבה כל כך עד שיוכלו התחתונים לסבול אותו, וכו'. והספירות האלו יש מהם מתוקנות מעצמן, וזה לקיום העולם (כלומר אינם מתוקנות מחמת מעשי האנושות, ואינם נפגמות מחמת החטאים, אלא הם מתוקנות מעצמן, וזה כדי שיהיו העולם). ויש שאינן מתוקנות אלא במעשה התחתונים, וזה כדי שיקבלו שכר כשנתקנות על ידם, ועונש כשנפגמות על ידם. והפגם הוא שתתאחז ה"א במדה היא, ואינה מנחת אותה לעלות ולקבל השפע להשפיע למטה, עכ"ל. עוד כתב הרמח"ל בספרו קל"ח פתחי חכמה (פתח ל"א) וז"ל, הסדר הראשון שקיבל האור הנאצל לעמוד בסוד עשר ספירות וכו', והוא הסדר של שם הוי"ה ברוך הוא לעולם ולעולמי עולמים, וזה ענין שכל הסדרים והחוקים כולם נמשכים ובאים תחת סדר ארבעה אותיות אלה, ולפי הסדר הזה הכל נדרש תמיד בסוד

והנה נודע שהתורה היא סוד ו' שְׁבַשֵּׁם הַנְיָ"ה, כי היא סוד זְעִיר אֲנִפִּין, שֶׁהוא סוד ו' שְׁבַשֵּׁם הַנְיָ"ה¹⁷¹. וְהַשְּׁבַת היא סוד ה' אַחְרוֹנָה שְׁבַשֵּׁם הַנְיָ"ה, וְכַדְאִיתָא בְּזוּהָר (גמל קכב): וְזֶה לְשׁוֹנֵם, אֶלָּא נְדָאי עַל הַאי דְיוֹקְנָא דְדָתָה ה' אוֹקְמוּהָ מִתְּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנֹזֵי וְשֻׁבַת שְׁמָה¹⁷².

והנה להיות שפגם החטא הוא דוקא באותיות ו"ה כְּנֻזְכָּר, לְכֵן סְתִימְתוּ צְרִיכָה שְׁתִּהְיֶה בְּמִינוֹ, שֶׁהוא עַל יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה וְשִׁמְרַת שְׁבַת, כִּי תוֹרָה סוֹד ו', וְשֻׁבַת סוֹד ה', וְעַל יְדֵי שְׁנִיָּהֶם מִתְּתַקְּנִים ו"ה מִפְּגָמָם.

ה

עוד נודע שִׁישְׁרָאֵל נִקְרָאִים בְּשֵׁנֵי שְׁמוֹת, יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל, יִשְׂרָאֵל הוּא מוֹרָה עַל הָאֲנָשִׁים הַחֲשׁוּבִים שְׁבָהֶם, שֶׁהֵם הַצְּדִיקִים הַגְּדוֹלִים, שֶׁהֵם מִתְּרוֹמְמִין וּמִתְעַלִּין לְמַעְלָה לְמַעְלָה עַל יְדֵי מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, וְנַעֲשִׂים בְּכַחֲנִית ל"י רֵא"ש (אֱוֹתוֹת יִשְׂרָאֵל"ב), כִּי הֵם עוֹלִים לְמַעְלָה לְרֵאשׁ, וְהֵם אוֹמְרִים יֵשׁ לָנוּ חֵלֶק בְּאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִקְרָא רֵאשׁ, שֶׁהוא עֲתִיד לְהִיֹּת עֲטָרָה בְּרֵאשׁ כֹּל צְדִיק וְצְדִיק, וְהֵינּוּ ל"י רֵא"ש, שֶׁהַצְּדִיק אוֹמֵר רֵא"ש שֶׁהוא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁעֲתִיד לְהִיֹּת עֲטָרָה בְּרֵאשׁ כֹּל צְדִיק וְצְדִיק, הוּא ל"י.

וּבְכַדֵּי לְהוֹסִיף לְתַקֵּן מַעֲשָׂיו יוֹתֵר יוֹתֵר הוּא אוֹמֵר כֵּן, וְזֶה בְּכַחֲנִית וַיִּגְבְּה לְבוֹ בְּדַרְכֵי ה' (דְּבָרֵי הַנְיָמִים ב מ,ו), כִּי הַגְּבָהוּת הִיא נִקְרָאת תּוֹעֵבָה כִּדְוַע (מְשָׁלֵי טו,ה), וְאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַגְּבָה וַיִּגְבְּה רִיחַ אֵין אֵינִי וְהוּא יְכוֹלִין לְדוֹר בְּעוֹלָם (סוֹפָה ה), וְזֶה אִם אֵינָה לְשֵׁם שְׁמִים, שְׁנִגְבָּה כְּזוֹ הִיא מִצַּד הַקְּלִיפּוֹת, אֶבֶל אִם הִיא לְשֵׁם שְׁמִים, שֶׁהוּא בְּכַדֵּי לְהוֹסִיף אֶהְבָּה עַל אֶהְבָּה, וְעַבּוּדָה עַל עַבּוּדָה, וּבְכַחֲנִית לֹא נִכְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בְּשִׁבְלֵי (סְסִיִּלְיִין לז), אַז הִיא נִאֶהְבֵּת לְפָנֵי ה'.

ארבעה אותיות השם ברוך הוא, עכ"ל. ומה שכתב כי יש ספירות מתוקנות מעצמם, הם ג' ספירות העליונות, והם סוד ו"ה שבשם הו"ה, והספירות שאינן מתוקנות אלא במעשה התחנונים, הם השבע שתחתינהם, ו' ראשונות סוד ו' שבשם, והשביעית סוד ה' אחרונה שבשם, נמצא כי שבע הספירות אשר בהם מגיע פגם עוונות התחנונים, הם סוד ו"ה שבשם הו"ה.

171) כי זעיר אנפין כולל ו' ספירות (חסד גבורה תפארת נח סוד יסוד), אשר הם כנגד ו' שבשם, כנזכר בסוף הערה הקודמת. והתורה היא סוד זעיר אנפין, כדאיתא בזוהר (רעיא מהימנא פרשת פנחס דף כגו.) וז"ל, אורייתא דבכתב מסטרא חדסד, ואורייתא דבעל פה מסטרא דגבורה וכו', ועמודא דאמצעייתא (כאז זעיר אנפין) כליל תרווייהו, ובגין דא אתקרי שמים, כליל אש ומים, אש דגבורה ומים חדסד.

172) בסוף המאמר ביאר רבינו כי ה' אחרונה שבשם הו"ה היא סוד הספירה האחרונה, אשר היא השביעית משבע הספירות התלויות במעשי בני אדם, והשביעי הוא סוד שבת.

וְשֵׁם יַעֲקֹב הוּא מוֹרָה עַל הָאֲנָשִׁים הַפְּחוּתִים שְׂבָהֶם, שֶׁהֵם מְכוּנִים בְּבַחֲיַנַּת הָעֵקֶב. וְאֶפְשָׁר שֶׁשֵׁם יַעֲקֹב הוּא מוֹרָה עַל הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים שְׂבָהֶם, כִּי כְּשֶׁאִין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם הֵם בִּירִידָה הַתַּחְתּוֹנָה כְּבִיכּוֹל מִמֶּשׁ חֵס וְשְׁלוֹם, כְּמוֹ הָעֵקֶב שֶׁהוּא בְּסוֹף הָאֶדָם, שֶׁהוּא לְמִטָּה מְכַל אֵיבָרֵי הָאֶדָם, וְכֵן נָמִי הַפּוֹשֵׁעַ הַמְרָשִׁיעַ, עַל יְדֵי עֲבִירוֹת שְׁעוֹשָׂה הוּא גוֹרֵם לְעֲצָמוֹ לְהִיּוֹת בְּבַחֲיַנַּת הָעֵקֶב הַנֶּעֱקָב לְבִסּוֹף, כִּי הוּא מִשְׁפִּיל אֶת נַפְשׁוֹ וּמְכַנִּיעָה, וּבֵינן הִרַע וְהִטּוּמָאָה מִטְּמִיעָה, וְנַעֲשֶׂה בְּבַחֲיַנַּת הָעֵקֶב מִמֶּשׁ.

נִמְצָא שֶׁהָאֶדָם עַל יְדֵי מַעֲשִׂים רָעִים שְׁעוֹשָׂה, גוֹרֵם לְהִכְנִיעַ וּלְהַשְׁפִּיל וּלְהַפִּיל נַפְשׁוֹ הַיְקָרָה הַטְּהוֹרָה בֵּין הַקְּלִיפּוֹת הַרְעוֹת הַטְּמְאוֹת, וְנִשְׁאַרְתָּ שָׁם עַד שִׁזְזָה לְתַקֵּן מַעֲשָׂיו, וְאִז מוֹצִיאָה מִבֵּית הָאֲסוּרִים דִּילָה וּמַחְזִירָה לְהִיּוֹת טְהוֹרָה כְּבִרְאשׁוֹנָה.

ו

וְכַתְּבוּ עוֹד הַסְּפָרִים, כִּי עֲכָשׁוּ שֶׁנִּחְרַב הַבַּיִת, וְאִין לָנוּ לֹא כַּהֵן וְלֹא מִזְבֵּחַ וְלֹא קָרְבָן שְׁיִכַּפְרוּ בְּעַדֵּינוּ, הַחִידוּשִׁים שֶׁמִּחְדָּשׁ הָאֶדָם בַּתּוֹרָה הֵם עוֹלִים בְּמְקוֹם הַקָּרְבָן, וְאֲסֻמְכוּהָ אֶקְרָא (פְּסָלִים מ, 1-2) זָבַח וּמִנְחָה לֹא חִפְצָתָ וְגו'. אִז אֲמַרְתִּי הִנֵּה כָּאֵתִי בְּמַגְלַת סֵפֶר כְּתוּב עָלַי.

וְאֶפְשָׁר שֶׁהַטַּעַם הוּא, מִשׁוּם שֶׁאַחַר שֶׁפָּגַם בְּעוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים וְגַרְם בִּיגִיחָם פְּרוּד, דֹּאֲתַרְחַק ה' מֵאֵת ו', לְכֵן תַּחַת זֶה אִם יָשׁוּב בַּתְּשׁוּבָה וְיִחַבְּבוּ חֶבְרִי וְיִחְדָּשׁ חִידוּשֵׁי תּוֹרָה, אִז הוּא גוֹרֵם לְחַבְּרָם כְּמוֹ בְּרִאשׁוֹנָה, וְתַחַת הַפְּרוּד חִיבוּר, וְחִילוּף הַנְּפוּץ קִיבוּץ, וְהִיפֹךְ הַהִרְיָסָה בְּנִין.

וְכֵן חִידוּשֵׁי תּוֹרָה שֶׁהוּא מְחַדָּשׁ, הוּא נַעֲשֶׂה בְּחִינַת לְבוּשׁ לְשִׁכְיָה¹⁷³, וְכְמוֹ שֶׁהַלְבִּישָׁה בַּתְּחִילָה עַל יְדֵי חֶטְאוֹ בְּלְבוּשׁ טָמֵא, כֵּן עֲכָשׁוּ מִלְבִּישָׁה בְּלְבוּשׁ קְדוּשׁ, וְהוּא סוֹד כְּנִפְי יוֹנָה נִחְפָּה בְּכֶסֶף (פְּסָלִים סח, 17), וְאִין יוֹנָה אֶלָּא כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא אֹמֵר (שִׁיר הַשְּׁאִילִים 16) אַחַת הִיא יוֹנָתָי וְגו', וְאִין כְּסָף אֶלָּא תּוֹרָה, וְכֵן הוּא אֹמֵר (מִשְׁלֵי 7) אִם תִּבְקָשׁוּנָה כְּכֶסֶף וְכַמְטָמוֹנִים תַּחֲפֹשְׁנָה, כִּי הַתּוֹרָה נִמְשָׁלָה לְכֶסֶף, כִּי הוּא מְלַבִּישָׁה עַל יְדֵי חִידוּשׁוֹ שֶׁמִּחְדָּשׁ.

ומבואר עם זה מאמר חכמים זכרונם לברכה (שבת מט. טז.) בפסוק זה, מה יונה כנפייה מגינות עליה, אף ישראל מצוות שעושין הם מגינות עליהם. ופירש רש"י זכרוננו לברכה, כנפייה מגינות עליה, כשהיא נלחמת עם עוף אחר אינה נלחמת בחרטומיה אלא בכנפייה¹⁷⁴.

והענין הוא, כי נודע מאמר חכמינו זכרונם לברכה (מכות י.) בפסוק (פסלים קכב, ט) עמדות היו רגלינו בשערך ירושלים, מי גרם לרגלינו שיהיו עומדות במלחמה [פירוש, שיהיו נוצחין במלחמה], שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה. ואמרו עוד, (סנהדרין מט.) אלמלא דוד, לא עסק יואב במלחמה, ואלמלא יואב, לא עסק דוד בתורה וכו', עין שם. ופירש רש"י, אלמלא דוד שהיה עוסק בתורה לא עשה יואב מלחמה, אבל זכותו של דוד עמדה לו ליואב במלחמות של דוד, עד כאן לשונו.

ואפשר לומר, כי הנה כמו שנצוה המלחמות של ישראל הוא על ידי עסק התורה, כי זכות העוסקים בה עומדת היתה לבעלי המלחמה להיות נוצחין האויבים, כן נמי לגבי כנסת ישראל שהיא השכינה, אחר שהלביש אותה החוטא בלבוש טמא, וגרם להקלפות שישלטו עליה, לכן בינן שחזר בתשובה ומחדש חידושים בתורה, אותו החידוש הוא נעשה בחינת לבוש לשכינה, ובאותו הלבוש הקדוש היא לוחמת עם הקליפות, לבלתי יעבור זר בתוכה כבתחילה.

וזוהו סוד כנפי יונה נחפה בכסף, ואמרו חכמינו זכרונם לברכה מה יונה כנפייה מגינות עליה, שכשהיא נלחמת עם עוף אחר היא לוחמת בכנפייה, כפירוש רש"י זכרוננו לברכה, כלומר כנפי יונה שהיא השכינה, נחפה בכסף, שהם חידושי תורה שנמשלה לכסף שהאדם מחדש בה, שכנפי יונה נחפה באותם החידושים, והם ממש מגינים עליה, כי היא נלחמת בהם דוקא, עם הקלפות, שלא ינקו ממנה.

ז

עוד דע אחי, כי יש בחידושי תורה מה שהוא כנגד אותיות ו"ה שבשם הני"ה. והוא, כי הנה נודע מה שאמר הזוהר בהקדמה (ק"ה טו.), בסוד פסוק (שענייה סו, כב) כי כאשר

174 הגהה

אפשר לרמוז, כ"ס"ף במילוי, כ"ף ס"ן פ"א, סוף המילוי גימטריא קל"א, גימטריא סמ"ל, והוא ס"מ והוא יצר הרע. והוא סוד מאמר חכמינו זכרונם לברכה (הושעין:) שאמר הקדוש ברוך הוא בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין כנגדו, כי מי שעוסק בתורה אין יצר הרע שולט בו, ובא הרמז בסוף מילוי כסף שהוא גימטריא סמ"ל, להורות שכל העוסק בתורה המשולה לכסף, אין סמאל שהוא יצר הרע שולט בו. וזהו מאמר חכמינו זכרונם לברכה (קס), אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, אם ברזל הוא מתפוצץ, ודוק כי קיצרתי.

השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני וגו'. ובסוד פסוק (שענינו נא, טו) ואשים דברי בפיך ובצל ידי כפיתיך לנטע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אפה, כי כל חדושים שמחדש האדם בתורה, הוא גורם לעשות על ידם שמים חדשים, שמים מחדשים, וזהו סוד לנטוע שמים וגו'. ומהו ולאמר לציון עמי אפה, אלא שאמר הקדוש ברוך הוא עמי אפה, כלומר אל תקרי עמי אלא עמי, אומר לו הקדוש ברוך הוא, מה אני בדיבורי עשיתי שמים, דכתיב (ספלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו, אף אפה בדבורך עושה שמים. ואמר עוד שם (ק"ז: טו), כי אם החדושים הם על דרך הפשט, הוא גורם לעשות על ידם ארץ חדשה, ואם הוא על דרך הסוד, הוא עושה שמים חדשים.

ונודע כי סוד שמים הוא זעיר אנפין¹⁷⁵, והוא סוד ו' שבשם¹⁷⁶, וסוד ארץ היא מלכות¹⁷⁷, והיא סוד ה' שבשם¹⁷⁸. ואפשר לרמז, כי לפי שפגם בחטאו בשמים וארץ שהם סוד אותיות ו"ה שבשם הוי"ה, שהפגם נוגע בהם לבד פנוזכר לעיל, לכן בינו שמחדש חדושי תורה, על ידי חדוש דרך הסוד, הוא מחדש שמים חדשים ומתקן אות ו' שבשם, ועל ידי חדוש דרך הפשט, הוא מחדש ארץ חדשה ומתקן אות ה' שבשם, ונמצא שעל ידי חדושי תורה הוא מתקן ו"ה שניהם.

ח

ובב"ל הנזכר מבואר הפסוק הזה שאמר לכן בזאת יכפר עון יעקב וגו', כי נודע (עבודה זרה כ: ט) שאין זאת אלא תורה, שנאמר (דברים ה, ז) וזאת התורה וגו', והינו אומרו לכן בזאת וגו', כלומר בזאת שהיא התורה, יכפר עון יעקב שהם האנשים הפושעים המכונים בשם יעקב, על שם שמניחים עצמם בכחינת העקב על ידי עונותיהם. ועל ידי זאת, שהיא התורה, יכפר עונם.

175) כדאיתא בזוהר (הוצא בסעפה יז), דאיהו כליל חסד וגבורה, ובגין דא אתקרי שמים, כליל אש ומים, אש דגבורה ומים דחסד, ע"כ. וביאר בעץ חיים (ח"ב שער הנספיה פ"ד ד"ה והענין) כי הוא כללות חסדים וגבורות והוא המכריע ביניהן, בסוד שמים אש ומים.

176) כנזכר לעיל אות ד' והערה יח.

177) היא הספירה האחרונה למטה מכל הספירות, והיא כלי המקבל כל מה שלמעלה ממנו, כמו הארץ שמקבלת כל הנמצא מן העליונים (פירס רימונים להרמ"ק, שער ערכי הכינויים).

178) המלכות היא ספירה אחרונה מעשר ספירות, סוד ה' אחרונה בשם הוי"ה, כנזכר לעיל סוף הערה יז.

ולא בזאת דוקא, אלא בהתחבר עמו שמירת שבת גם כן, ובא הרמז, לכן בזאת יכפר עון יעקב סופי תיבות גימטריא שב"ת, שעל ידי עסק התורה ושמירת שבת מתכפר עונו.

ונמשך אחר זה דבר שהוא שקול כשניהם, והוא חידוש שמחדש בתורה בדרך סוד ודרך פשוט, והינו אומרו וזה כל פרי הסר הטאתו. כי הנה ז"ה, בא"ת ב"ש, ע"ן, ונדע כי אין ע"ן אלא תורה, הנקראת עץ חיים, שנאמר (מסלי גימ) עץ חיים היא וגו'. ירצה, וז"ה שהוא בא"ת ב"ש ע"ן, שהוא התורה שנקראת ע"ן חיים, הנה כל פרי, שהוא פורה ורובה בה, כלומר שהוא מחדש בה חדושים, הנה על ידי הפרי הזה שפורה בה, הוא גורם להסיר הטאתו מסוד ו"ה שבשם הני"ה, שהגיע פגם חטאו בהם.

והינו אומרו בשומו כל אבני מזבח כאבני גר מנפצות וגו'. כלומר, בזא"ת שהיא התורה, ובשבת שהוא רמזו בסופי תיבות בגימטריא, וז"ה שהוא בא"ת ב"ש ע"ן, שהיא התורה גם כן שהוא עושה בה פרי, הנה על ידי אלו הוא מסיר חטאתו, בשומו כל אבני מזבח, מזבח הינו סוד ו"ה שבשם הני"ה, שהם זעיר אנפין ומלכות שנקראים מזב"ח, ואבני מזבח האלו הם חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות, שהם בגין מזבח הנזכר ממש, שעל ידי חטאו גרם להשים אותם כאבני גר מנפצות, כי על ידי חטאו מנפצם זה מזה ומפרידם, כמו שאמר הזוהר לעיל, וגרים לאתרחקא ה' מאת ו', וגורם לקלפות לינק משם.

לכן עתה שחזר בתשובה, ועסק בתורה, ושמר שבת, וגרם לתקן אות ו' על ידי עסק התורה, ועל ידי שמירת שבת מתקן אות ה' הנקראת שבת, כי היא שביעית לחסד¹⁷⁹, והוסיף לחדש חידושים בתורה והלביש אותם (את סוד ו"ה) בלבוש קדוש, לכן לא יקומו אשירים וחסונים כי אשירים וחסונים שהם הקלפות, לא יקומו להתגבר לינק משם כבראשונה, כי היא נלחמת עמם בכנפיה, שהם חדושי תורה שלבשה אותם, שהיא נלחמת בכחם עם החיצונים.

עטרת תפארת ותורת חכם

179 כלומר ה' אחרונה שבשם הו"ה היא סוד הספירה האחרונה, שהיא המלכות, והיא שביעית מספירת חסד, אשר ממנה ומטה הם ז' הספירות התלויות במעשי בני אדם (וכלל במנין שמונה רבינו לעיל בסמוך), והשביעי הוא סוד שבת, ועל ידי שמירת שבת כהלכתה מתקן ספירה זו, שהיא סוד ה' שבשם.

מאמר ה

יבואר בו גודל כח התורה על שאר המצוות להכניע היצר הרע, ולכפר העוונות ולטהר האדם מטומאתם, והסיבה לזה

כתב הרב חיד"א זכרונו לברכה, דע פי בשעה שאכל אדם הראשון מעץ הדעת נהנו כל איבריו חוץ מן הקנה, לפי שלא דבר בעת האוכל, אבל חנה אמנו דברה בעת אכילתה¹⁸⁰ ופגמה אפילו הקנה שלה, עד כאן לשונו. [עוד כתב] ואפשר אני אומר כי למה הנשים אינם בכלל לימוד התורה, כיון שהקנה שלהם חס ושלום פגום, כידוע מדבריו ז"ל, אבל האנשים אשר לפני הש"ם נגשים, נאה ויאה להו למוד התורה, כי הקנה שלהם אינו פגום, עד כאן לשונו בקצור (דברים אקדים דרוש יג, דבש לפי מערכת ט אות ו).

ואמרו רבותינו זכרונו לברכה (קדושין ב), אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, כי עסק התורה תבלין הוא לו להכניעו ולהמתיק הדינין. ואפשר, למה התורה היא יותר מהמצוות, הרי אומר לפי שלא נפגם הקנה של יעקב, והקו"ל קול יעקב בתורה ובתפלה שלא נפגם, ולפיכך אין הידים ידי עשו, דאיהו ס"מ ושאר ממנן דעלמא, ואמתק ס"מ שהוא גימטריא מנוול"ל.

ואמרו רבותינו זכרונו לברכה (אוכר חזש פלשת פי פלא 97 ט), אין מלחמה אלא מלחמת התורה, וכתוב (דברים כא), כי תצא למלחמה על איביך ונתנו ה' אלהיך בידך ושבת שבו. למלחמ"ה עם ב' פוללים גימטריא קנ"ה, פלומר בעבור שהקנה לא נפגם לפיכך התורה יש בה כח ויש לה יתר שאת ויתר עז להכניע כל צר ומשטיין.

וסיפיה דקרא ושבת שבו, תמצא שבי"ו גימטריא שי"ח, כי שיח וכי שי"ג ל"ו (מלכים א יח, כז), כי שי"ח התורה מכפר העוונות והזדונות מעל יעקב וקנינו, ומטהרת את האדם מכל הסיגים, הינו סיגי העוונות אשר נדבק בגופות ונשמות¹⁸¹.

180) שאמרה לאדם לאכול, כמו שנאמר (בראשית ג), ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וגו'.

181) ז"ל הזהיר, כי תצא למלחמה על אויבך, דא איהו יצר הרע דאנן צריכין למיפק לקבליה במלין דאורייתא ולקטרגא ליה, וכדין יתמסר בידא דבר נש, כמה דאתמר ונתנו ה' אלהיך בידך ושבת שבו, על"כ. ורבינו מבאר כי שני ענינים יש במלחמה על ידי התורה, האחד להכניע את היצר הרע שלא ישלוט עוד באדם, והשני לכפר מה שכבר חטא ולטהרו מטומאת החטאים שנדבקו בגופו ונשמתו. ושני הענינים נרמזו בפסוק, הראשון בתיבת למלחמה שהוא בגימטריא קנה, והשני בתיבת שבו שהוא בגימטריא שיח, וכך נאמר, כי תצא למלחמה כי תצא בקנה לעסוק בו בתורה, על אויבך כנגד היצר הרע, ונתנו ה' אלהיך בידך ויכניעו תחתיך. ושבת שבו, וגם תשבה ממנו את כוחותיו הטמאים שנדבקו בגופות ונשמות, על ידי שבו"ו שהוא שיח התורה, כי הוא מבטלם ומטהר ומנקה את האדם מהם.

וְזֶה הַסִּימָן נֶקֶט בְּיָדְךָ, כִּי שִׁיחַ וְכִי שִׁי"ג, שְׁעַל יְדֵי שִׁיחַ הַתּוֹרָה יִתְנַקֵּה וְיִתְבַּרַר הַסִּי"ג. הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא בְּרַחֲמָיו יִחְזִירֵנוּ בְּתִשׁוּבָה שְׁלָמָה לְפָנָיו יִתְבַּרַךְ וְיִתְעַלֶּה שְׁמוֹ, וַיִּכַּפֵּר עֲוֹנוֹתֵינוּ וּפְשָׁעֵינוּ וְיִדְוֶנִּינוּ, וַיַּעֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמוֹ, וַיַּעֲזֵרֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמוֹ, אֲמֵן גַּצַּח סְלָה.

מחמדי שמים (ח"ב עמ' שכו-שכז)

מאמר ו

יבואר בו כי העוסק בתורה דבק בה, ושאינו עוסק בה כאילו דבק בע"ז, ולכך צריך לעסוק בה תמיד, וכל שכן בימים הנוראים כדי שיהיה דבק בה, והיא עולה לכפרה, ומגנא מצלא מכל גזירה, ואת התפילות מעלה, ועל ידה ישפר מעשיו וישוב אל ה'.

פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם ה' אלהינו ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה (דברים כט, יז).

אשר לבבו פונה, ראשי תיבות אל"ף, וסופי תיבות גימטריא רי"ב. רמז, שאל"ף הוא מורה על לימוד התורה על שם דכתיב (ויזכ לב, ט) ואללףך חכמה, כלומר מי שאינו לומד חכמת התורה הרי בנדאי משלים קליפת רי"ב¹⁸², ולכן היא מכנסת בלבבו הרהורים רעים ומחשבות רעות, ואז נקרא אותו האיש לבבו פונה מעם ה' אלהיו חס ושלום, שפינן שפסר לבו מעסק התורה בכך אסתלק דבקוּתא מינייה, דכל מאן דרתיק מאורייתא רתיק מן קודשא בריהּ הוא, ומאן דקריב לאורייתא ועסיק בה, הא בנדאי אתדבק בקודשא בריהּ הוא (וזהר פלגת וקבל דף כ"א).

ובל שפן בימים הנוראים לא ימושו דברי התורה מפיו, ויהיה דבק עם ה' אלהיו, והיא העולה לכפרת עון ומגנא ומצלא מפל גזירה רעה, ומפל רשע ומפל בני עולה, ותפלתו תהיה זכה ודרכו סלולה מעלה מעלה.

וסיפיה דקרא כתיב ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם, כלומר מי שאינו שומע לדברי תורה ואינו עוסק בה, הנה נאמר עליו (דברים ל"ז) ואם יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחית וכו', הרי מי שאינו שומע לדברי חכמים ולתורה, מעלה עליו הכתוב כאילו עובד עבודה זרה חס ושלום.

פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה, הנה ראשי תיבות שרש פרה ראש ולענה הוא שפר"ו, וסופי תיבות [עם התיבות] גימטריא תרי"ג, רמז לאדם ומוסר למי שהלך חשכים כל השנה ופורש מדברי תורה וממעשים טובים ונהיה מהרהר חטאין או זדון, שבימים האלה יזדרז לקבל עליו לעסוק בתורה, ולקיים כל תרי"ג ולשפר מעשיו, וזה הרמז שפר"ו, שישפרו דרכיהם ומעשיהם וישובו אל ה' בכל לבבם,

182) היא הקליפה המשכחת תלמודו של אדם, עי' להחיד"א בספרו צוארי שלל (נמלא בסוף ספרו פני זוד) הפטרת אמור אות ד.

וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יִסְלַח לְעוֹנֵם וְחַטָּאָם וְחוֹבָם, וְיַרְיב אֶת רֵיבָם, וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקָתָם
וְנִיבָם, וְצַנְהָ וְסוֹחָרָה יִהְיֶה מְגִינָם סְבִיבָם.

מחמדי שמים (ח"ב עמ' שנא)

מעם

יבואר בו כי יצר הרע הוא רוחני וצריך כח רוחני להתאזר נגדו, ועל ידי עסק התורה מתאזר האדם בכח זה ואין הדבר תלוי אלא ברצונו.

פי המצנה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאות הוא ממך ולא רחקה הוא. לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וגו'. פי קרוב אליך הדבר מאד בפיה ובלבבך לעשותו. (דברים ל, יא-יד)

פי המצנה הזאת, היא התורה הנקראת זאת, שנאמר וזאת התורה (עבולס זכס ב:). שעל ידי התורה באת לידי תשובה. לא נפלאות היא ממך, שלא תאמר שפח רוחני יצר הרע, ומי יעלה השמימה ליקח כח רוחני להתאזר נגדו. אלא פי קרוב אליך הדבר מאד בפיה ובלבבך, בפיה היא התורה ללמוד, ואם אכן הוא נימות, ובלבבך לעשותו (כלומר, בלבבך וברצונך לעשות ענין זה ולעסוק בתורה ולהתאזר בכח רוחני).

אור תורה בשם אור תורה

מאמר 183

יבואר בו כי המלכת הקב"ה והדביקות בו תלויים באחדות ישראל ועוד יבואר בו כמה פרטי הנהגות בענין האחדות והשלום.

וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא מִלְּךְ בְּהַתְּאַפֵּף רְאִישֵׁי עַם יִחַד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל (דברים לג,ה). בַּמִּדְבָּר (ספרי פסקה ט"ז), כְּשֵׁי־יִשְׂרָאֵל שׁוֹנִין בְּעֵצָה אַחַת מִלְּמִטָּה שָׁמוּ הַגְּדוֹל מִשְׁתַּבַּח מִלְּמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא, אִמְתִּי, בְּהַתְּאַפֵּף רְאִישֵׁי עַם יִחַד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהֵן עֲשׂוּיִם אֲגוּדָה אַחַת וְלֹא כְּשֶׁהֵם עֲשׂוּיִם אֲגוּדוֹת אֲגוּדוֹת, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנִם. כָּאוּ לְהוֹדִיעַנוּ כִּמְהַר גְּדֹל מִעֲלֵת הָאֲחֻדוֹת בְּעַם יִשְׂרָאֵל כּוֹלוּ, שֶׁגּוֹרְמֵת דְּבִיקוֹת בְּשֵׁם בְּרוּךְ הוּא (ספרי על ידה ה' נקרא מלך בישאל). וְכִמוֹ שֶׁנֶּשְׁתַּבַּח הַנְּבִיא, בְּיִשְׂרָאֵל, עַל זֶה, דְּכַתִּיב (דברים ה' י"א, י"ב) וְיָמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאַרְצְךָ (הרי שהנביא קוראם עמך ישראל, דוקא כשהם במעלת גוי אחד בארץ, ונמצא שהאחדות גורמת לישראל דביקות בשם ברוך הוא, כי על ידה נקראים עם ה')¹⁸⁴.

וְכִשְׁמִיחָדִין אוֹתוֹ כְּאַחַד, וְקוֹרִין קְרִית שְׁמַע בְּכֻנְיָה אַחַת לְשֵׁם בְּרוּךְ הוּא, בְּלֵב אֶחָד, אֲזִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִשְׁתַּבַּח בָּהֶם, וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ"ז-י"ח) אֵת ה' הָאֱמַרְתָּ וְגו', וְהוּא מִשְׁתַּבַּח בָּהֶם וְה' הָאֱמִירָךְ הַיּוֹם. [וְדַרְשׁוּ בְּגִמְרָא (תנ"ך ג), אֵת ה' הָאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים (דברים כ"ז), דְּכַתִּיב שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, וְה' הָאֱמִירָךְ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סֻגְלָה (ספרי פסוק י"ח) שֶׁנֶּאֱמַר וְיָמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאַרְצְךָ, עַד כָּאֵן, וְנִמְצָא שֶׁרַק כְּשֶׁמְקַבְּלִים עוֹל מִלְּכוּתוֹ בְּאֲחֻדוֹת, אֲזִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִשְׁתַּבַּח בָּהֶם.]

וּבְאוֹ לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁלֹּא זָכָה מִשָּׁה רַבִּינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם לְמַלְכוּת, אֲלֵא בְּהַתְּאַפֵּף רְאִישֵׁי עַם יִחַד וְגו', וְכֵן לְדוֹרוֹת אֵין זֹכִין לְמַלְכוּת אֲלֵא כְּשֶׁהֵן אֲגוּדָה אַחַת. וְקַל וְחֹמֶר, וּמֵה מִלְּךְ בְּשָׂר וְדָם שֶׁמִּלְכוּתוֹ נִפְסַקת שְׁצָרִיכִין שִׁיְהִי אֲגוּדָה אַחַת, כֹּל שֶׁכֵּן וְכֹל שֶׁכֵּן מִלְּךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים שֶׁמִּלְכוּתוֹ קְדָמָה לְעוֹלָם וְעַד שְׁצָרִיכִין שִׁיְהִי כּוֹלֵן אֲגוּדָה

183) מאמר מלוקט מדברי כבוד מהר"ח כסאר זיע"א, ובסוף כל ענין צוין מקורו בספרי רבינו, והנכתב תוך סוגרים הוא תוספת מהמור"ל להקל על הלומדים.

184) במסכת כתובות (ס"ה), רבי יהושע בן קרחה אומר, כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודת כוכבים. וביאר המהר"ל (ח"א ס"ט) וז"ל, בשביל שישראל הם עם אחד יש להם אל אחד, וכמו שאנו אומרים (מנחה דשבת) אתה אחד ושמן אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ולפיכך אם מעלים עיניו מן הצדקה ואינו מרחם על ישראל, הרי הוא יוצא מן מה שישראל הם עם אחד והם לאל אחד, והיציאה מן האחדות נחשב כאלו דבק בעבודה זרה לגמרי, ע"כ.

אחת. וכמו שדרשו במדרש (ספרי טז) על פסוק (עמוס טו), הבונה בשמים מעלותיו ונגדתו על ארץ יסדה, אימתי בונה בשמים מעלותיו, בזמן שאגדתו על ארץ יסדה. (קו"ז המוצח דקלים לגה)

והטעם לכל זה, כי ידוע שהאדם נברא בצלם אלהים, ולכן אמרו בתורת כהנים (פרשת וקראים פ"ק טז) על פסוק ואהבת לרעה כמוך (ויקרא יט"ח) רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אתו (בראשית טו, טז), זה כלל גדול מזה. דבן עזאי בא ליתן ראיה וגילוי לדברי רבי עקיבא שאמר ואהבת לרעה כמוך זה כלל גדול, לומר לך הואיל ורעה בתורה ובמצוות נברא בצלם אלהים, אם באת לשנאתו כאילו אהה שונא חס ושלום כלפי מעלה ועובר על ואהבת את ה' אלהיך, ואם באת לאהבו כאילו אהה אוהב כלפי מעלה ומקיים ואהבת את ה' אלהיך, נמצא שואהבת את ה' אלהיך קשור עם ואהבת לרעה כמוך. (מכתב לארנון "קריית בני תורה")

ב

במדרש (במקדש דב"ה פרשה יח סימן ח) איתה, כשפא קרח ועדתו לערער על הפהונה, אמר לו משה רבינו, בדרכי הגוים יש נימוסים הרבה וכומרין הרבה כולן מתקבצין בבת אחת, ואנו אין לנו אלא ה' אחד, ותורה אחת, ומשפט אחד, ומזבח אחד, וכהן גדול אחד, ובית המקדש אחד, עד כאן לשונם.

כל זה ללמדנו שלא יעשה כל אחד ואחד במה לעצמו, בכדי שבנה נבוא לידי התאחדות, ולא נבוא לידי פרידות רחוקות ליצולן, לפי שהאחדות בעם ישראל דבר גדול הוא, שגורם לקיום כל התורה כולה, וגורם גם כן להיות לנו לב אחד לאבינו שבשמים. (שם ט"ז פ"ד מהלכות כלי המקדש הט"ו)

[ונאמר] לא תתגדרו ולא תשימו קרחה וגו' (דקלים י"ג), [ואמר] במדרש (ילקוט שמעוני קמ"ח תל"א), לא תיעשו אגודות אגודות ותהיו חלוקים אלו על אלו, שלא תשימו קרחה בכם, כשם שעשה קרח לישראל ועשאן אגודות ועשה קרחה בישראל, עד כאן לשונו.

למדנו שהאחדות לישראל הוא דבר גדול כשיהיו אגודה אחת, שבה יזכו לעסק התורה ולקיום המצוות, ויהיה השלום מתנהג ביניהם, מה שאין כן הפרידות, שאינן

אגודת אחת, גורמת כמה נזקים, ויהיו ללעג ולשנינה, ולפיכך האדם המשפיל לא יהיה כקרח ונעדר דעוּבָר בלאו (סנהדרין ק"ו)¹⁸⁵, אלא יתחבר לרעים הטובים המכובדים, ולא יעשה לו שם בעולם ליפרד מחבריו ויחשוב שבזה יתגדל בעולם, דאדרבה גורם לו שם רע בעולם, אלא ילך במדת אבותינו שהשפילו עצמן, ובפרט משה ואהרן שהחשיבו עצמן ללא כלום, שזכו וזכו בניהם, אשריהם ואשרי חלקם, זכותם תעמוד לנו. (תנ"ח המצטט דברים י"ד, ט"ז)

ועוד הזהירו חכמינו זכרונם לברכה ואמרו (בבא קמ"א כ"ג), לעולם? הא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין, שאין לה נרדפין בעולם יותר מתורים ובני יונה, והכשירן הכתוב (מפני כך) לגבי מזבח, עד כאן לשונם. כל זה ללמדנו שיהא אדם רך בקנה ולא יהא קשה בארז, וילמד ממדת קונו, ומה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים והכל שלו, מוחל לחוטאים כנגדו, על אחת כמה וכמה האדם להכל דמה שהיום כאן ומחר אין, שימחל לחבירו שחטא כנגדו, בכדי שבזה יזכה לקיים ואהבת רעך כמוך שהוא כלל כל התורה, דמשום הכי כתב רבינו זכרוננו לברכה (רמב"ם פ"ה מהלכות חובל ומזיק ה"ו) כל הממחה למחול הרי זה משופח ורוח חכמים נוחה הימנו. (שם ט"ז ע"ג)

[ואדרבה צריך לרדוף אחר השלום, שניאמר] וישלח ישראל מלאכים אל סיחן מלך האמרי לאמר וגו' (במדבר כא, כ"א). [ואמר] במדבר (במדבר כ"ה פ"ה פ"ה יט סימן כ"ו), זהו שאמר הכתוב (תהלים ל"ד, ט"ו) בקש שלום ורדפהו, לא ציתה תורה לרדוף אחר המצוות, אלא כי יקרא קן צפור לפניך (דברים כ"ב, ו'), כי תפגע שור איבך או חמור תעה השב תשיבנו לו (שמות כ"ג, ז'), ושאר כל המצוות כמו כן, אם באו לידיך אתה מצננה עליהן, ולא צריך לרדף אחריהן, והשלום כתיב ביה בקש שלום, במקומך, ורדפהו במקום אחר, וכן עשו ישראל, רדפו אחר השלום, שניאמר וישלח ישראל מלאכים, עד כאן לשונם.

באו ללמדנו כמה גדול פח השלום, שנקח מוסר, ומה אלו שאר אומות שונאי ישראל, שבאו להלחם עם ישראל, הוצרכו להקדים להם שלום, כל שפן וכל שפן ישראל עצמן, שהן אילן אחד, שצריכין לרדוף אחר השלום כדי שלא יבואו לידי עבירת לא תשנא וגו', ואהבת רעך כמוך, אלא לידי אחדות אחת לכלם, בכדי

שְׁבוּזָה יתְקַיֵּם בָּהֶם מֵאִמֵּר הַנְּבִיא (דְּבָרֵי הַיָּמִים א' יז, כ"א) שְׁשִׁבְחֶנּוּ וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד
בְּאֶרֶץ. (תו"ז המנצח במדבר כ"א, כ"א)

[וְאָמְרוּ] בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים (פְּקֻדֹת הַדּוֹשִׁים פָּרָה ז', וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ (וַיִּקְרָא יְטוּיָהוּ), רַבִּי עֲקִיבָא
אוֹמֵר זֶה כָּלֵל גְּדוּל שְׁבִתוֹרָה, בְּן עֲזַאי אוֹמֵר זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרָא אֱלֹהִים
אָדָם בְּדַמּוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ (בְּרַחֲמֵי ה', ט"ז), זֶה כָּלֵל גְּדוּל מְזֵה, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנָם. נִרְאָה
דְּבָן עֲזַאי בָּא לִיתֵן רְאִיָּה מְזֵה סֵפֶר וְגו', וּלְגַלוֹת עַל מֵאִמֵּר רַבִּי עֲקִיבָא שְׁאִמֵּר זֶה כָּלֵל
גְּדוּל, לוֹמֵר לָךְ הוֹאִיל וְרַעְךָ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת נִבְרָא בְּצֵלֶם אֱלֹהִים, מֵה לָךְ לְשִׁנְאוֹתוֹ
אִם בָּאתָ לְשִׁנְאוֹתוֹ כְּאִילוֹ אֵתָה שׁוֹנֵא חֵס וְשְׁלוֹם כְּלָפִי מֵעֵלָה וְעוֹבֵר עַל וְאֶהְבֶּתָּ אֶת
ה' אֱלֹהֶיךָ, וְאִם בָּאתָ לְאֶהְבּוֹ כְּאִילוֹ אֵתָה אוֹהֵב כְּלָפִי מֵעֵלָה וּמִקְּיָם וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה'
אֱלֹהֶיךָ, וְזֶהוּ הַסֵּפֶר הַגְּדוּל שֶׁל כָּל תּוֹלְדוֹת אָדָם שֶׁכָּלֵל הַתּוֹרָה עוֹמֶדֶת עָלָיו.

וְנִמְצִינוּ לְמַדִּין שְׁוֹאֵהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ קְשׁוּר עִם וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעְךָ כְּמוֹךָ. וּלְפִיכָךְ
הָאָדָם הַמְשִׁכִּיל יְקִיָּם שְׁנִיָּהֶם בְּכַדִּי שְׁיוֹפֵר שְׁאֶהְבֶּתָּ ה' וְיִרְאֶתוֹ עָלָיו בְּאַמֶּת וּבְלִבָּב
שְׁלָם. (תו"ז המנצח בְּרַחֲמֵי ה', ט"ז)

חידושי מארי חיים כסאר

הבחירה ביד האדם אם יהיה צדיק או רשע, בעל מידות טובות או רעות, ואף אם יהיה חכם או סכל, והדרך לתקן עצמו

א

כתב הרמב"ם (פ"ה מהל' תשובה ה"ב ג') וז"ל, אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי האומות ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן, אלא כל אדם ואדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם, או חכם או סכל, או רחמן או אכזרי, או כילי או שוע, וכן שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכפהו, ולא גוזר עליו, ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזו דרך שירצה, הוא שירמיהו אומר (מכה ג, לח) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, כלומר אין הבורא גוזר על האדם לא להיות טוב ולא להיות רע. וכיון שכן הוא, נמצא זה החוטא הוא הפסיד עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על מה שעשה לנפשו ונמלה רעה, הוא שכתוב אחריו (ס' לט) מה יתאוונן אדם חי גבר על חטאיו. וחזר ואמר, הואיל ורשותנו בידינו, ומדעתנו עשינו כל הרעות, ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו, שהרשות עתה בידינו, הוא שכתוב אחריו (ס' מ) נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'.

ועיקר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה, שנאמר (דברים ל, טו) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע, וכתוב (דברים יא, כו) ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, כלומר שהרשות בידכם, וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה, בין טובים בין רעים, ומפני זה הענין נאמר (דברים מ, כו) מי יתן והיה לבכם זה להם, כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה, אלא לבם מסור להם, עכ"ל.

ב

ועל מה שכתב הרמב"ם שכל אדם ראוי להיות חכם או סכל, הקשה בהגהות מיימוני, כי בגמרא (מג' טז:) אמרו וז"ל, דריש ר' חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה

על ההריון לילה שמו, ונוטל טפה ומעמידה לפני הקדוש ברוך הוא ואומר לפניו רבונו של עולם טפה זו מה תהא עליה, גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני, ע"כ. ודייקו בגמרא, ואילו רשע או צדיק לא קאמר, כדר' חנינא, דאמר ר' חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר (דברים י) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו', ע"כ. הרי לך מפורש בגמרא כי רק לגבי צדיק או רשע אין הקב"ה גוזר, אבל אם יהיה חכם או טיפש הקב"ה כן גוזר, ואילו הרמב"ם כתב שגם אם יהיה חכם או טיפש אין הקב"ה גוזר, אלא הבחירה נתונה ביד האדם אם להיות חכם או סכל, ואין לו מי שיכפהו, ולא גוזר עליו, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזו דרך שירצה.

ותירין בשם רבו, כי בגמרא דיברו לגבי תחילת ברייתו, שהקב"ה גוזר אם לעשות לו לב חכם או לעשות לו לב טיפש, והרמב"ם דיבר לגבי עתידו, אם יאחוז בדרך חכמה או בדרך סכלות, ועל זה כתב הרמב"ם שכל אדם ראוי להיות חכם או סכל, כלומר ראוי לאחוז בדרך חכמה או בדרך סכלות, כי גם מי שנגזר לעשות לו לב סכל, יכול לדבוק בדרך ה' ולעבדו ולעסוק בתורה כפי מדריגתו, ואין מי שיכפהו ולא גוזר עליו לסור מעבודת ה' ולאחוז בדרך סכלות, אלא שני הדרכים לפניו, והוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזו דרך שירצה, ע"כ. והביאו הכסף משנה והסכים לתירוץו.

ג

אך יש לשאול, כי הרמב"ם כתב שכל אדם ראוי להיות חכם או סכל, ולא כתב שכל אדם ראוי לאחוז בדרך חכמה או בדרך סכלות, ופשט הלשון מורה שיכול להיות חכם ממש או סכל ממש.

ובמרכבת המשנה כתב ליישב באופן אחר, כי אף שנגזר בתחילת ברייתו אם לעשות לו לב חכם או לב סכל, ביד האדם לשנות הגזירה, כי אף מי שנולד סכל, אם יתייגע בתורה ודאי יחכים, כמו שאמרו (מגילה ו) יגעתי ולא מצאתי אל תאמין. וכך מי שנולד חכם, אם יתשל בלימוד ישאר סכל, כמו שאמרו (ספ) לא יגעתי ומצאתי אל תאמין, ולפיכך כתב הרמב"ם שכל אדם ראוי להיות חכם או סכל, כי אף שנגזר אם בתחילת ברייתו יהיה חכם או סכל, עדיין שני הדרכים לפניו, והבחירה בידו אם להתייגע בתורה ולהחכים או ח"ו להיפך.

וראוי לסמוך לדבריו מה שאמרו בגמרא (מ"ד ע"ג), שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנניא, מה יעשה אדם ויחכם. אמר להן, ירבה בישיבה וימעט בסחורה, ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. מה יעשה אדם ויתעשר, אמר להן, (ירבה בסחורה ו)ישא ויתן באמונה ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו. וכתב המהרש"א (ח"א ס"ג ע"ב): וז"ל בקיצור, אלו הדברים הם תחת הגזירה שמלאך הממונה על ההריון אומר טפה זו מה תהא עליה, חכם או טפש עשיר או עני, אבל אמרו הכא, מה יעשה אדם ויחכם לשנות הגזירה שנגזרה עליו להיות טפש, ואמר שירבה בישיבה כו', כי בהשתדלות ועסק גדול על ידי סיוע דשמיא בתפלה ובזכיות אפשר לשנות הגזירה, וכך הוא הענין בעושר, עכ"ל.

ד

אמנם בפשט לשון הרמב"ם קשה לפרש כן, שהרי הרמב"ם כתב, כל אדם ואדם ראוי להיות חכם או סכל, ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו, ופשט לשונו הוא שכל אדם ראוי לשני הצדדים, ואין מי שיכפהו ולא גוזר עליו להיות כאחד מהם, ואילו לפי דברי מרכבת המשנה ודאי הקב"ה גוזר עליו להיות כאחד מהם, וודאי שהגזירה כופה אותו, אלא כונת הרמב"ם שאין מי שיכפהו ולא גוזר עליו שלא להתייגע הרבה בהשתדלות ועסק גדול ולשנות מה שהקב"ה גזר עליו, וזה דחוק בפשט לשון הרמב"ם, כי פשט לשונו מורה שאין מי שיכפהו ולא גוזר עליו לענין החכמה והסכלות, ולא לענין היגיעה.

ומהר"ח כסאר תירץ וז"ל, נראה לתרץ, דרבינו ז"ל מפרש ל"ה (בגמרא), לא שנגזר עליו שיהיה חכם או טפש מתחילת ברייתו, אלא בהנהגתו בדרך חברות עם החכמים יהיה חכם, או בהנהגתו בדרך טפשות עם הטפשים יהיה טפש, וזהו מאמרם שם טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש, בדרך שא"ל מה יהיה בסוף, ובזה הפירוש על דברי רבינו ז"ל על נכון לענין ד, עכ"ל.

כלומר, בגמרא אמרו שהמלאך שואל להקב"ה, טיפה זו מה תהא עליה, ואינו שואל כיצד לעשותה, ומשמע שאין השאלה לגבי העשייה בתחילת ברייתו, אלא השאלה מה יהיה עליה בעתיד. ואם כן מה שאמרו חכם או סכל, אין הכוונה אם בתחילת ברייתו יעשה לו לב חכם או לב סכל, אלא אם בעתיד יהיה חכם או סכל, כי בכל אופן שייברא, אם יהיה בחברת החכמים אז בדרך הטבע יהיה חכם, ואם

יהיה בחברת הטפשים אז בדרך הטבע יהיה טיפש, כמו שנאמר (משלי יג, ה) הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע (וכמבואר ברמב"ם דלהבן). ועל ענין זה שואל המלאך מה תהא עליה בעתיד, אם ימשך לחברת החכמים ויחכם או ימשך לחברת הטיפשים ויטפש, והקב"ה מודיעו.

ונמצא שלא אמרו בגמרא שיש גזירה על הדבר, ולפיכך כתב הרמב"ם שכל אדם ראוי להיות חכם או סכל ואין מי שכופהו ולא גוזר עליו, כי באמת אין שום גזירה על הדבר, וגם מי שנמשך לחברת הכסילים עדיין הבחירה בידו לילך לחברת החכמים, ורק הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזו דרך שירצה¹⁸⁶.

ה

אמנם לפי זה שהמלאך אינו שואל כדי שהקב"ה יגזור מה יהיה על הולד, אלא רק כדי לדעת מה יהיה בעתיד, צריך להבין לשם מה הוא צריך לדעת ענינים אלו. **ובאמת** אף למ"ד שהקב"ה כן גוזר, יש לשאול כן, שהרי גם ללא שאלת המלאך הקב"ה יגזור על הולד, ואם כן לשם מה המלאך שואל ומה איכפת לו בכך. וכבר עמד על זה בעל נתיבות המשפט (נחלת יעקב פרשת תזריע, אמת ליעקב תענית פרק ד ד"ה רבי אלעזר בן פדת), ותירץ בהקדים לשאול ממה שאמרו (שבת קנ"ו) כי מזל השעה שבו נולד התינוק גורם לו כמה מעלות או חסרונות, ואמרו שהנולד בנוגה יהיה עשיר, והנולד בכוכב יהיה חכם, ולכאורה דבר זה נסתר ממה שאמרו שהקב"ה גוזר אם יהיה חכם או טיפש, עשיר או עני. אמנם התשובה היא כי ודאי הכל בגזירת עליון, אלא שהמלאך הממונה מכוין את שעת הלידה שתהיה במזל המתאים לפי מה שגזר עליו הקב"ה בתחילה.

ולפי זה תירץ בעל נתיבות המשפט למה המלאך צריך לשאול להקב"ה, וז"ל, המלאך הוא מוכרח בדבר, כי הוא האמצעי הממונה מהבורא יתברך שמו למען דעת באיזה שעה להקליט הזרע ולהולידו, כי אמרו בשבת (קנ"ו) שמזל שעה גורם, ולפי מה שצריך להיות, אם עשיר או עני, אזי מקליטו ומולידו באותו שעה הראוי לזה, עכ"ל.

186) יש לשאול לפי זה איך אמרו צדיק ורשע לא קאמר, דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, הרי אם אין בדברי הקב"ה שום גזירה אלא הודעת העתיד, לכאורה ענין זה שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אינו סיבה שהקב"ה לא יודיע דבר זה למלאך, כמו שעצם ידיעת הקב"ה בדבר זה אינה סתירה לכך שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, כמבואר ברמב"ם ספ"ה מהל' תשובה. ובס"ד יתבאר להלן.

ובזה אתי שפיר גם כן לדעת הרמב"ם שאין הקב"ה גוזר אלא מודיע למלאך מה יהיה בעתיד, שהענין בזה שהקב"ה מודיע לו אם רצונו שיהיה חכם או טיפש, כדי שהמלאך יכוין להקליטו ולהולידו בשעה הראויה שימשך לחברת החכמים ויחכים, או בשעה הראויה שימשך לחברת הטפשים ויטפש.

ומכל מקום אין במזל השעה שום גזירה, וכמו שכתב הרמב"ם באיגרת תחית המתים וז"ל, אמרו (נדרים כג.) אין מזל לישראל, רצונם לומר, שתקונם והפסדם אינם לסבה טבעית ולא על מנהג המציאות, אלא נתלים בעבודה ובמרי, וזה אות יותר גדול מכל אות. וכבר בארנו שזה בדין צבור ובדין יחיד וכו', ומן המאמר המפורסם באומה (נדרים ס.) ראה אדם יסורים באים עליו יפשפש במעשיו. והוא הענין בעצמו הוא המכוון גם כן באמרו (נדרים יז, טז) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח ה', רצונו לומר, שעניניהם אינם נוהגים ענין מנהג שאר האומות, אבל יחדם השם בזה המופת הגדול שיהיו פעולותיהם תמיד נקשרות בתקון עניניהם או בהפסדם, עכ"ל.

ובן כתב הראב"ד (סוף פ"ה מהל' תשובה) וז"ל, הדבר ידוע שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא בכח המזלות, אלא שנתן בו השכל להיותו מחזיקו לצאת מתחת המזל, והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע, עכ"ל.

ולפיכך כתב הרמב"ם כי אף מי שנולד בשעה הראויה שימשך לחברת הטפשים, אין לו מי שיכפהו על כך ולא גוזר עליו, ולא מי שמושכו נגד דעתו ורצונו, אלא הבחירה בידו, והוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזו דרך שירצה.

ו

אך עדיין יש לשאול, מהו הענין שבשבילו הקב"ה רוצה שהמלאך יכוין להולידו בשעה הראויה שימשך לחברת הטפשים ויטפש. וגם על זה עמד בעל הנתיבות (סג) והקשה, למה לו להקב"ה לגזור עליו גזירות רעות להיות עני וחלש וטיפש על לא חמס עדיין בכפו, והיה לו להמתין ליתן לו כפי מה שראוי לו כפי מעשיו. ותירץ, כי כבר כתב בעל העקידה (ויקרא ע"ג סג) בשם הרמב"ם, שטבע הולד מושפע מכמה סיבות בעת הווייתו¹⁸⁷, והנה אם מחמת סיבות אלו יהיה חומרי ובעל תכונות

187) בספר עקידת יצחק לא פירט הסיבות, אמנם מקצת מהם ידועים, והם טבע אביו ואימו, טבע מאכליהם, טבע האקלים, וטבע הזמן.

רעות, כמעט ינטל ממנו כח הבחירה, ולפיכך הקב"ה גוזר עליו גזירות אלו, וז"ל בעל הנתיבות, מעמיד לו הענין הראוי לו שיהיה יכול להיות בעל בחירה, כגון דרך משל, אותו שהוא נצחן בטבעו, ואם יהיה לו גם כן עושר, יהיה בחירתו קשה מאוד, מאחר שיהיה ביכלתו לעשות מה שלבו חפץ, ולא יבצר מעמו מה שיזם לעשות וכו', ולזה אתי שפיר שהמלאך המעמיד הטפה לפני הקב"ה שיהיה הטפה ההוא מושגח מאתו יתברך מהותו וטבעו שמחייב לו הלידה, אם הוא חס ביותר, או אם טבעו מחייב לו להיות כעסן וכיוצא, ואז הוא יתברך גוזר עליו מה שיהיה, עשיר או עני, כדי שיהא ראוי לעמוד הבחירה בידו, ע"כ.

וזה אתי שפיר גם כן לדעת הרמב"ם שאין הקב"ה גוזר על האדם, אלא מודיע למלאך מה יהיה בעתיד, שהענין בזה שהקב"ה מודיע לו מה ראוי להיות עם הולד כדי שתהיה הבחירה בידו, ויש אדם שאם יהיה נמשך לאנשים חכמים ויחכם, יתחזקו איזה תכונות שהוטבעו בו בעת התהוותו וכמעט תינטל ממנו הבחירה, ולפיכך ראוי שיהיה נמשך אחר חברת הטפשים, כדי שתהיה הבחירה בידו, והקב"ה מודיע למלאך ענין זה כדי שיקליטו ויולידו בשעה הראויה לזה, אך אין בזה שום גזירה, ואינו נמשך בכפייה נגד דעתו ורצונו, אלא עדיין הבחירה בידו.

אמנם אם יבחר לילך אצל חכמים שאינם צדיקים ויחכם, ממילא יתחזקו תכונות שהוטבעו בו בעת התהוותו וכמעט תינטל ממנו הבחירה, וזה ממש היפך רצון ה', אלא מוטל עליו לבחור בטוב ולהתחבר לחכמים הצדיקים, כי בחברת החכמים הצדיקים יתוקנו חכמתו ותכונותיו באופן שוה.

ואין לשאול לפי זה, למה הקב"ה מורה למלאך שיהיה נמשך אחר הטפשים, ואינו מורה לו שיהיה נמשך לחכמים הצדיקים. לפי שאמרו בגמרא שהקב"ה לא אומר למלאך אם יהיה רשע או צדיק, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ולפי דעת הרמב"ם הפירוש הוא שאינו מורה למלאך להולידו בשעה שימשך לצדיקים או לרשעים, כי ענין זה מסור לגמרי לאדם, ולכן הוראת הקב"ה היא שיהיה נמשך לטפשים.

ועליו מוטל לבחור בטוב ולהתחבר לחכמים הצדיקים, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ז מהל' דעות ה"א) וז"ל, דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו

וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר (משלי יג, ט) הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו'.

עוד כתב (ספ ה"ב) וז"ל, מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר (דברים יג, ט) ובו תדבק, וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו, הדבק בחכמים ותלמידיהם. לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם, וישיא בתו לתלמיד חכם, ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים, ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם, ולהתחבר להן בכל מיני חבור, שנאמר (ספ יא, כג, ט) ולדבקה בו, וכן צוו חכמים ואמרו (אבות פ"א מ"ד) והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם, עכ"ל.

[ודע, כי הבוחר בטוב, ומקיים מצות ובו תדבק ומתחבר לחכמים הצדיקים כמבואר ברמב"ם, אין דביקותו בחכמים גרידא, אלא הוא דבק בה', כמו שכתב מהר"ח כסאר וז"ל, למדנו בזה שכשיזכה האדם לילך באלו הדרכים שציוו חז"ל, אזי הוא זוכה ליראת ה' הטהורה שקשורה בה האהבה, וזו היא הדבקות העצומה שבה נאמרו שני מקראות הללו שכתב רבינו ז"ל, עכ"ל.]

נמצא עד כאן כי מה שאמרו שהקב"ה אומר למלאך אם יהיה הולך חכם או סכל, אין בזה שום גזירה, אלא הודעה למלאך שיכוין שעת הלידה לשעה הראויה שיהיה נמשך לחברת החכמים או המפשים כדי שתהיה הבחירה שקולה בידו, ואף אחר שנולד בשעה הראויה להיות נמשך לאחד מהם אין הדבר עליו כגזירה כלל, ואינו נמשך בכפייה נגד דעתו ורצונו, אלא הבחירה בידו להתחבר לחכמים הצדיקים ולישב אצלם תמיד, ולהחכים בתורה וללמוד ממעשיהם הטובים ומידותיהם המתוקנות.

ז

ולבאר אופן ההתחברות לחכמים הצדיקים, ראוי להעתיק מדברי המפרשים, כתב רבינו יונה (משלי סג) וז"ל, הולך את חכמים יחכם, שהולך עמהם ונעשה כטפילה להם, ע"כ. וביתר ביאור כתב במחזור ויטרי (אבות פ"ד מט"ו) וז"ל, הולך את חכמים יחכם, מי שעושה עצמו טפל לחכמים יחכם, כאותה ששנינו (פסחים כג:) את בשרו את

הטפל לבשרו, ע"כ. ורבינו בחיי (פתיחה לפנשת וילך) כתב וז"ל, כתוב הולך את חכמים יחכם, והיה לו לומר יושב את חכמים, והזכיר הולך לבאר שילך תמיד אחריהם ושיעשה עצמו טפל להם, ועם זה יחכם. עוד כתב רבינו בחיי (פתיחה לפנשת לך לך) וז"ל, הולך את חכמים וכו', אומר הולך, שהולך אחריהם תמיד ומתחבר אליהם ועושה עצמו טפל להם, ונותן אותם עליו אלופים לראש, מי שיש לו מדה זאת אין ספק שיחכם, ע"כ.

והמלבי"ם (משלי טו) כתב וז"ל, אמר הולך את חכמים ורועה כסילים, שעם החכמים לא יהיה ריע להם תיכף, רק ילך אחריהם, ועם הכסילים יהיה ריע תיכף, שהחכמה קשה ללמוד, לא כן הכסילות, עכ"ל.

החיוב לפייס את חברו, שיעורו וטעמו, לדעת מרן השו"ע וסיעתו ולדעת הרמב"ם וסיעתו

במסכת יומא (פז), אמר רבי יצחק, כל המקניט את חברו אפילו בדברים, צריך לפייסו. אמר רב חסדא, וצריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם. אמר ר' יוסי בר חנינא, כל המבקש מטו מחברו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים. ודרשו לה מקראי עי"ש. וכך פסק הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ט) וז"ל, אפילו לא הקניט את חברו אלא בדברים, צריך לפייסו ולפגוע בו עד שימחול לו. לא רצה חברו למחול לו, מביא לו שורה של שלושה בני אדם מרעיו, ופוגעין בו ומבקשין ממנו. לא נתרצה להן, מביא לו שניה ושלישית. לא רצה, מניחו והולך לו, וזה שלא מחל הוא החוטא, עכ"ל.

וכתב המהרש"ל (ש"ס ב"ק פקח ח סי' מט.) שו"ת מהרש"ל סי' קא ד"ה ועכשיו) כי הדבר פשוט שאחר שהביא שלש שורות של שלשה בני אדם, אפילו אם חברו לא מחל לו, כבר יצא ידי שמים והקדוש ברוך הוא מוחל לו. וכן כתב הפרי חדש (סי' תר"ו אות א' ד"ה ומ"ט א"ט), והוכיח כן מלשון המשנה, דתנן (יומא פ"ח מ"ט), עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו. וממה שאמרו עד שירצה את חברו, ולא אמרו עד שיתרצה חברו, מוכח שאם ריצה את חברו כראוי, אף על פי שלא התרצה, יום הכפורים מכפר. והביא דבריו בכף החיים (שם סקכ"ב).

הרמ"א (שם סעי' א') הוסיף בשם המרדכי (יומא סוף סי' תשכ"ג) שאחר שהעמיד שלש שורות של שלשה בני אדם, יאמר לפני עשרה שביקש ממנו מחילה. והביאו השתילי זיתים, והוסיף (סק"ה) שצריך להעמידם לפניו (אז"ו בשם מהרי"ל).

ובדרכי משה (שם סק"ב) ובב"ח (שם סק"ג) ובביאור הגר"א (שם סעי' א' ד"ה מיחו יאמר) הביאו שהמרדכי הביא לשון מדרש תנחומא הישן (פגשת וירא סי' ט), וז"ל, אם הלך לרצות ולא קיבל, מה יעשה, אמר ר' שמואל בן נחמן יביא עשרה בני אדם ויעמידם שורה אחת, ויאמר לפניהם, אחי, קטטה היה ביני ובין פלוני זה, והלכתי לרצותו

ולא קיבל, מיד הקדוש ברוך הוא רואה שהשפיל עצמו לפניו, והוא מרחם עליו, שנאמר (איוב לג, כז) ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי, מה כתיב שם (פס' כח) פדה נפשו מעבור בשחת, וכתיב (משלי כח, יג) ומודה ועוזב ירוחם, ע"כ.

והענין בזה, כתבו האחרונים (שחילי זיתים סק"ה, משנ"ב סק"ו, כף החיים סק"ג סק"ד) כדי שלא יחשדוהו שלא פייס את חברו כראוי ולכך לא מחל לו, ולפיכך צריך לפרסם הדבר שלא מצידו נמנעה המחילה. ואחר שמצידו עשה הכל עד שגם השפיל עצמו כדי להסיר מעליו חשד זה, מיד הקב"ה מוחל לו כמפורש במדרש. והוסיף הכף החיים (סק"ד) וז"ל, ולפי זה משמע, היכא דליכא חשדא, כגון דליכא מי שידע מזה, דאין צריך שיאמר אחר כך לפני עשרה, עכ"ל. כלומר כשאין חשש לחשד, נמצא שאף בלא הודאה בפני עשרה כבר עשה מצידו כל המוטל עליו, ולפיכך הקב"ה מוחל לו¹⁸⁸.

נמצא עד כאן שכאשר עשה את כל המוטל עליו, אף אם חברו לא מחל לו הקב"ה מוחל לו.

ב

ולכאורה הטעם שאם פייס את חברו שלש פעמים אינו צריך לפייסו עוד, משום שהחיוב המוטל על האדם הוא לרצות את חברו, ולא שיתרצה חברו, כמו שדייק הפרי חדש מלשון המשנה, ולחיוב זה יש שיעור, והוא, כדרך שבני אדם מתרצים, וכיון שדרך בני אדם שאחר שלש פעמים ודאי מתרצים, אם יש איזה אדם שלא התרצה לא חייבה התורה לרצותו עוד.

אך לפי זה, ודאי אם ירצה להחמיר ולפייס עוד, רשאי. וכן משמע מלשון הטור (כ"ט ס' תכ"ו) שכתב וז"ל, ואם אינו מתפייס בג' פעמים אינו צריך לפייסו עוד. וכן משמע מלשון מרן בשו"ע (סג) שכתב וז"ל אם אינו מתפייס בג' פעמים אינו זקוק לו. ודייקו הפוסקים וז"ל (סק"ב) מגן אברהם (סק"ב) ביאור הגר"א (ד"ה מיהו) אליה רצה (סק"ב) וחיי אדם (וכלל קמ"ד סעי' ה) שאינו צריך לפייסו ואינו זקוק לו עוד, אבל אם ירצה להחמיר ולפייסו עוד,

188 בשו"ת רב פעלים (ח"ב אור"ח סי' סג) חולק על הטעם שהביאו האחרונים, וכתב וז"ל, מה שהצריכו אותו לומר בפני עשרה אנשים, הוא כדי שיבוש בהודאתו שמודה שחטא לחבירו וביקש ממנו מחילה, ועל ידי כך יהיה לו כפרה. שראיתי מקור דברי רמ"א ז"ל הנזכר, הוא במרדכי דיומא, שהביא זה ממדרש תנחומא וז"ל, ומה יעשה, אר"ש יביא עשרה בני אדם וכו', והקב"ה רואה שהשפיל עצמו ומרחם עליו וכו', נמצא הודאה זו תקנו לו חכמים כדי שיהיה לו השפלה בזה, ותועיל לו לכפרה, עכ"ל. ולפי דרכו, אף במקום שאין חשש שיחשדוהו צריך להודות בפני עשרה, כדי שיהיה לו השפלה בזה ותועיל לו לכפרה.

רשאי, אם אין שם בזיון תורה, וכך פסקו השתילי זיתים (סס סק"ד) והמשנה ברורה (ס"ק ה) והכף החיים (סקכ"א).

ג

אמנם הפרי חדש (סס) כתב כי מפשט לשון הגמרא משמע שאסור לבקש יותר משלש פעמים, לפי שאמרו, כל המבקש מטו מחברו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, ואם רשאי להחמיר ולפייס עוד, היה לגמרא לומר אינו צריך לבקש יותר, וכיון שאמרו אל יבקש יותר, פשט הלשון מורה שאסור לבקש יותר.

עוד הוכיח הב"ח (רי"ט סי' תר"ו) כי בגמרא (סס פ:) אמרו שרבי חנינא הקפיד על רב, ורב הלך לפייסו שלשה עשר ערבי יומי כפורים¹⁸⁹, והקשו בגמרא איך רב עשה כן, הרי אמרו כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים. ותירצו, רבו שאני. כלומר לגבי רבו אין שיעור, וצריך לפייסו עד שיתפייס, ע"כ. ומכך שהקשו על רב מוכח שאסור להחמיר ולפייס עוד, כי אם היה רשאי להחמיר מה הקשו עליו, הרי הוא רצה להחמיר על עצמו. וכתב הב"ח כי לדעת הטור והשו"ע צריך לומר שהיה לגמרא פשוט שרב עשה כן מצד הדין, ולפיכך הקשו כי מצד הדין לא צריך לפייס יותר משלש פעמים, ע"כ דבריו.

אמנם בלשון הגמרא אין משמעות שהקשו על רב כי סברו שעשה כן מצד הדין, ואם כן מפשטות הגמרא שהקשו על רב, נראה שאסור להחמיר ולפייס עוד, כמו שהתבאר.

עוד כתבו הב"ח והפרי חדש והנהר שלום (רי"ט סי' תר"ו) שכך מוכח מלשון הרמב"ם שכתב, לא רצה מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא, ע"כ. וממה שכתב מניחו והולך לו, מוכח שאסור לפייסו עוד, וכפשט לשון הגמרא שאמרו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, וכפשטות הקושיה שהקשו על רב. [נוכלשון הרמב"ם שכתב

189 בגמרא ביארו שרבי חנינא לא מחל לו, כי ראה בחלום שרב יהיה ראש ישיבה, וכיון שרבי חנינא היה ראש ישיבה בארץ ישראל, דאג שמא ימות, לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה, ולפיכך דחה את רב כדי שיברח לבבל ושם יהיה ראש ישיבה, ולא יצטרך רבי חנינא למות בשבילו.

מניחו והולך לו, כן כתבו הסמ"ג (עשין סי' עז) הארחות חיים (הל' ערכ יוס הכפורים אות י), המאירי (חיבור התשובה משיב נפש מאמר א סוף פי"א), ספר הבתים (שערי תשובה שער לאשון אות עו), ותניא רבתי (סי' עטו).]

ד

נמצא עד כאן, כי לפי פשטות הסוגיא, וכן דעת הרמב"ם וסייעתו, המפייס את חברו ג' פעמים ולא התפייס, אסור לו לפייסו עוד. וצריך לדעת מה האיסור בזה. **עוד** צריך להבין מה שכתב הרמב"ם, שאם לא רצה למחול גם בפעם השלישית, זה שלא מחל הוא החוטא, וצריך לדעת באיזה חטא הוא חוטא.

וכתב בעל פלא יועץ בספרו יעלזו חסידים (אות כג כל) כי הנה הרמב"ם שם (הל' י) הוסיף וכתב וז"ל, אסור לאדם שיהיה אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפיצה, ע"כ. וכיון שאסור להיות אכזרי ולא להתפייס, לכן זה שלא מחל הוא החוטא, כי הוא עובר על האיסור להיות אכזרי.

וכתב השפת אמת (יומא פז: ד"ה רב טאני), שלפי זה מבואר גם כן למה אסור לבקש מחילה יותר משלש פעמים, לפי שאחר שלש פעמים שלא מחל, יש חזקה שלא ימחול עוד, וכיון שיש חזקה שלא ימחול, אם יפייסו עוד ודאי יכשילו באיסור להיות אכזרי, ומשום כך אסור לפייס יותר משלש פעמים, כדי לא להכשילו.

ה

אמנם לכאורה קשה לומר שזה שלא מחל הוא החוטא כי עובר על האיסור להיות אכזרי, שהרי הרמב"ם לא כתב שאסור לאדם להיות אכזרי ולא להתפייס אחר שלש פעמים, אלא כתב וז"ל, אסור לאדם שיהיה אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל וכו', הרי לך כי על שעה שהחוטא מבקש ממנו למחול כתב הרמב"ם שאסור לו להיות אכזרי ולא למחול, ונמצא שכבר בפעם ראשונה אסור לו להיות אכזרי וצריך למחול, ואם לא מחל עבר על האיסור. [וכן הוא מפורש במאירי (ספ) שכתב וז"ל, וראוי לחבירו גם כן להיות נוח לו ולמחול לו, כמו שאמרו במסכת בבא קמא (כג) מנין שלא יהא המוחל אכזרי שנאמר וכו', ומכל מקום אם נעשה לו אכזרי ולא רצה למחול מביא שורה של שלשה בני אדם וכו', ע"כ. וכן כתב הארחות חיים (ספ)

וז"ל, ואסור לאדם להיות קשה, אלא יתפייס וכו', לא רצה למחול לו מביא שורה ג' בני אדם וכו', ע"כ. הרי לך שכתבו את האיסור להיות אכזרי אף לגבי הפעם ראשונה. ואילו מה שכתב הרמב"ם כי זה שלא מחל הוא החוטא, כתב כן רק על מי שלא מחל אחר שפייסוהו שלש פעמים, ואם כן לכאורה לא לחטא האכזריות כיון הרמב"ם, שהרי איסור זה שייך כבר בפעם ראשונה.

ועוד, כי פשט לשון הרמב"ם מוכיח כן, שהרי כתב וזה שלא מחל הוא החוטא, כלומר הוא חוטא ממש ועובר על איסור תורה, ואם כונתו לאיסור להיות אכזרי לא היה לו לומר שהוא חוטא, שהרי האיסור להיות אכזרי הוא חטא במידות, ואף שחטא במידות הוא חמור מאד¹⁹⁰, מכל מקום אינו חטא ממש, אלא הוא רק סיבה לחטאים רבים, ובעצם המידה רעה כל זמן שלא השתמש בה לעבור על ידה על איזה איסור, אי אפשר לומר שהוא חוטא ממש ועובר על איסור תורה. אלא כך היה לרמב"ם לומר, זה שלא מחל נקרא חוטא, וכמו שאמרו במדרש (כנה חוקת פי"ט סי' כג, ותנחומא ט"ז ססי"ט), מנין שאם סרח אדם לחבירו ואינו מוחל לו שנקרא חוטא, שנאמר (שמואל א' יב, כג) גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם, ע"כ, אמנם כיון שכתב שהוא חוטא ממש, פשט לשונו מורה שלא לאיסור האכזריות כונתו. [וכעין זה כתב בשו"ת אורים גדולים (הלקו אור לישיב פקעת קדושים ד"ה ואפשר להרמב"ם) שהרמב"ם דייק לשון שמואל שאמר (תענית יא.) שהיושב בתענית נקרא חוטא ולא אמר שהוא חוטא, עי"ש.]

ובאמת במדרש אמרו שנקרא חוטא משום האיסור להיות אכזרי, שהרי דיברו במי שלא מחל בפעם ראשונה, אבל הרמב"ם דיבר במי שלא מחל אחר ג' פעמים, ולכך לא כתב כלשון המדרש שנקרא חוטא, אלא כתב שהוא חוטא ממש, וחזרה השאלה באיזה חטא הוא חוטא.

*

והנה אף אם נאמר שלא לחטא האכזריות כיון הרמב"ם, לכאורה דברי השפת אמת בטעם האיסור לפייסו עוד, עדיין במקומם עומדים, כי זה ודאי שמי שאינו

190) כמו שכתב הרמב"ם (הלכות משוכה פרק ז הלכה ג) וז"ל, צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מהן, מן הכעס, ומן האיבה, ומן הקנאה, ומן התחרות, ומן ההתול, ומן רדיפת הממון והכבוד, ומרדיפת המאכלות, ומכיוצא בהן, מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העוונות קשים מאותן שיש בהן מעשה, שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש, וכן הוא אומר (ישעיהו נה, ז) יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו, עכ"ל.

מוחל הוא אכזרי, ואם כן אחר ג' פעמים שלא מחל יש חזקה שלא ימחול עוד, ולכן אסור לפייסו כדי שלא להכשילו באיסור אכזריות.

אך לכאורה יש לשאול, כי דבר זה תלוי במחלוקת אם יש איסור לפני עור במידות, כי בגמרא (קידושין 5ב) אמרו שרב הונא קרע שיראי בפני רבה בנו, כדי לנסותו אם יכעס וידבר לאביו שלא כהוגן, והקשו בגמרא הרי הוא מכשילו בכיבוד אב ועובר משום לפני עור לא תתן מכשול, ותירצו שרב הונא מחל על כבודו. וכתב בשו"ת תורה לשמה (סימן עט), כי אם יש איסור לפני עור על מידת הכעס, עדיין קשה על רב הונא איך לא חשש להכשילו באיסור כעס, אלא מגמרא זו מוכח שאין איסור לפני עור על מידת הכעס. והברכי יוסף (יו"ד סי' רמ א"ת יג) כתב כי זה פשוט שיש בזה איסור לפני עור, ועל כרחק צריך לומר שרב הונא הכיר את בנו וידע שלא ילכד בסוג הכעס שעליו אמרו שהוא שקול כעבודה זרה, ובא רק לבודקו שמא יכעס בשיעור כל שהוא ויאמר לו איזה דיבור שאינו ראוי לומר לאב, באופן שאין בו עון כעס, אלא רק הקלה במורא אב.

ולדעת התורה לשמה, הטעם שאין איסור לפני עור על כעס, משום שאיסור לפני עור נאמר רק לגבי איסורים הכתובים בתורה ולא לגבי מידות, ולפי זה הוא הדין לגבי מידת האכזריות, שלדעת התורה לשמה לא יהיה עליה איסור לפני עור, ונמצא כי מה שכתב השפת אמת שטעם האיסור לפייס יותר מג' פעמים הוא כדי שלא להכשילו באיסור אכזריות, זה משום שהוא סובר כהברכי יוסף שיש איסור לפני עור במידות, אבל לדעת התורה לשמה עדיין צריך ביאור מאיזה טעם יהיה אסור לפייס עוד.

וביותר יש לשאול, כי הנה המאירי (קידושין 5ט) למד מהנהגת רב הונא שכך ראוי לכל אב לעשות לבניו, וז"ל, ראוי להדריך את בניו בכך, ולעשות להם לפעמים דברים המכעיסים כדי לנסותם ולבחנם, ובלבד שימחלו האבות על כבודם עד שאם חס ושלום יהא הבן עובר על מצות כבוד לא יהא האב נמצא עובר על נתינת מכשול. וכן שתהא בחינתו בדברים שלא יעבור עליהם על בל תשחית, עכ"ל. ואם יש איסור לפני עור על כעס, איך כתב שראוי לכל אב לעשות לפעמים דברים המכעיסים את בניו כדי לנסותם, אלא ודאי שלדעתו אין בזה איסור לפני עור¹⁹¹.

191) ועיין אגרות ורשימות קהילות יעקב ח"ב בקונטרס אמרות משה שבסוף הספר בס' נח שם אסף דעות הפוסקים בזה.

והנה המאירי כתב כהרמב"ם שאחר ג' פעמים מניחו והולך לו, כנזכר לעיל, והוא עצמו סובר שאין איסור לפני עור במידות, ואם כן לדעתו ודאי האיסור לפי עור אינו משום לפני עור, וצריך לדעת מאיזה טעם יהיה אסור לפי עור.

ו

וכתב מהר"ח כסאר וז"ל, וזה שלא מחל הוא החוטא לפי שעובר על לא תשנא את אחיך בלבבך ועל ואהבת לרעך כמוך, עכ"ל.

בלומר, הסיבה שלא צריך לפי עור יותר משל פעמים, אינה משום מה שהתבאר לעיל שהתורה חייבה את האדם לעשות את המוטל עליו ולרצות את חברו, ולא חייבה אותו שיתרצה חברו, ולחייב זה יש שיעור, והוא של פעמים. אלא הסיבה היא משום שאחר של פעמים ודאי מתרכך לב האדם וסולח על צערו, ואם עדיין הוא מקפיד בהכרח שאין הקפדתו מצד הצער אלא מצד שנאה, שנעשה שונא לחברו, ומשום כך אינו מוכן להתפייס עימו, ולכן לא צריך לפייסו עוד, כי אין הקפדתו מצד הצער שנעשה לו אלא מצד שהוא שונא את חברו, ועל כך אין צריך לפייסו. ולכן זה שלא מחל אחר של פעמים הוא החוטא, לפי שעובר על לא תשנא את אחיך בלבבך, ועל ואהבת לרעך כמוך.

ולפי דברי מהר"ח כסאר מבואר גם כן למה לדעת הרמב"ם וסייעתו אחר של פעמים אסור לפייס עוד, לפי שאחר של פעמים שלא מחל, יש חזקה שלא יתפייס עוד מצד שנאתו אותו, ואם יפייס אותו הרי הוא מכשילו לעבור על לא תשנא את אחיך בלבבך ועל ואהבת לרעך כמוך.

חומר מדת האכזריות והדרך להינצל ממנה, וגודל מעלת המעביר על מידותיו וזכותו והדרך לזכות לזה

כתב הרמב"ם (שם ה"י) וז"ל, אסור לאדם שיהיה אכזרי ולא יתפייס, אלא יהיה נוח לרצות וקשה לכעוס, ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול, מוחל בלבב שלם ובנפש חפצה, ואפילו הצר לו הרבה וחטא לו הרבה, לא יקום ולא יטור, וזה דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון. אבל הגויים ערלי הלב אינן כן, אלא ועברתו שמרה נצח (עמוס ה, יא), וכך הוא אומר על הגבעונים, לפי שלא מחלו ולא נתפייסו, והגבעונים לא מבני ישראל המזה (שמואל ב כא, ב), עכ"ל.

מבואר ברמב"ם שהאיסור להיות אכזרי ולא להתפייס נלמד מכך שהכתוב מייחס מידה זו לגויים ערלי הלב. ויש לשאול, הרי במשנה (בבא קמא כג.) למדו ענין זה מאברהם אבינו שמחל לאבימלך כשהחזיר לו את שרה, וז"ל המשנה, מנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך וגו', ע"כ. ואם כן צריך להביין למה הוצרך הרמב"ם להביא ראיה אחרת לאיסור זה, ולא הביא הראיה שהביאו במשנה. וכתב מהר"ח כסאר שהרמב"ם רצה לבאר בזה את גודל חומרת האיסור להיות אכזרי, וז"ל, הוצרך רבינו ז"ל להביא ראיה לזה מן הגוים והגבעונים, לומר לך שכל מי שהולך במידת אכזריות הרי הוא בסוג אלו, ואינו בסוג ישראל, עכ"ל.

והוסיף מהר"ח כסאר וז"ל, ולפיכך כמה צריך אדם להתרחק ממנה, וכמו שהזהירו חז"ל על זה, לעולם יהא אדם רך בקנה ואל יהא קשה כארז, [כלומר כיון שההולך במידת אכזריות הרי הוא בסוג בעלי מידה זו ואינו בסוג ישראל, לכן כמה צריך להתרחק ממידה זו, וכמו שהזהירו חז"ל שיתרחק לקצה השני ויהיה רך כקנה, כדי שלא יגרר להיות קשה כארז וח"ו לא יהיה בסוג ישראל]. שבשביל זה אמרו (ראש השנה יז.) כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, [כלומר בשביל זה שכשהוא רך כקנה הרי הוא בסוג ישראל, מעבירין לו על כל פשעיו, כי מי שהוא בסוג ישראל נאמר עליו (תהלים קמח, יז) ישראל עם קרובו, ולכן

מעבירין לו על כל פשעיו, כי על כל פשעים תכסה אהבה¹⁹² [וזוכה לכמה טובות צפונות, וסמך לזה מה רב מזבך אשר צפנת ליראיך.

והמעם שכך היא דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון להיות מעבירים על מידותיהם, כתב מהר"ח כסאר וז"ל, שנותנין אל ליבם שכל מה שאירע להם תולין אותו בעוונם, ולפיכך אפילו הצר לו לא יבוא לידי לא יקום ולא יטור, שחושב בזה לכפרת עון, עכ"ל.

והרחיב לבאר ענין זה, על מה שכתב הרמב"ם (פ"ב מהל' לעות ה"ג) וז"ל, ודרך הצדיקים הן עלובין ואינן עולבין, שומעין חרפתם ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורים, עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, עכ"ל. והטעם שכך היא דרכם, כתב מהר"ח כסאר וז"ל, נותנין אל ליבם שכל מה שאירע להם הוא בשביל כפרת עון, וכמו שסיפרו חז"ל (מלכך דוד לבית פ"א מ"י) על גביר אחד שדיבר על חכם דברים רעים, והחכם לא השיב כלום, וכשבא החכם לביתו שלח לאותו גביר מנחה חשובה. וידע הבן מה שעשה הגביר לאביו, ואמר לאביו תימה עליך האם לא הספיק מה שדיבר עליך הגביר דברים לא טובים אלא עוד שולח לו מנחה. וכשפגש הגביר בחכם בדרך, אמר לו על מה זה המורה, והשיב לו החכם

192) כתב בעל פלא יועץ בספרו אלף המגן (פרשת וישלח ד"ה הל"ג) וז"ל, יש ארבעה טעמים על מה שאמרו המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. א', שהמעביר על מדותיו הוא מטעם כי אנשים אחים אנחנו, ועל כל פשעים תכסה אהבה, במידה שמודד מודדין לו, שישראל עם קרובו, ע"כ (ועיי' ש"ך הטעמים. ועי' עוד משנ"ב סי' תרו ס"ח ח ושה"ל"ס, ומקורו בשערי תשובה שער א' אות כה, ועי' עוד בחינוכי אגרות למהר"ל על הגמלו). כלומר, הטעם שמעביר על מידותיו, כי אומר על כל איש ישראל, אנשים אחים אנחנו, ומרבה אהבתו אליהם, ולפיכך מעביר על מידותיו, כי על כל פשעים תכסה אהבה. ובזה שמתנהג בהנהגת אנשים אחים אנחנו, גורם שהקב"ה מתנהג עימו בהנהגת ישראל עם קרובו, וממילא מעביר לו על כל פשעיו. ומהר"ח כסאר מפרש כי בזה שמכניס עצמו להיות בסוג ישראל, גורם שהקב"ה מתנהג עימו בהנהגת ישראל עם קרובו. ולא פירש כבעל פלא יועץ, כי הוא לא פירש שהטעם שמעביר על מידותיו, הוא מצד אנשים אחים אנחנו, אלא מטעם אחר, וכדלהלן.

וראוי להעתיק כאן מה שכתב המהר"ל (דקטות מהר"ל דקטת שנת הגדול ד"ה ואמר וכסאו מקייצין) וז"ל, הקישור והחיבור מבטל הדין, כי כל דין אינו רק על אחר, שהרי פסול לדין על קרובו, כיהקרב הוא כמו גופו וכו', כי כאשר יש קישור וחיבור עם השם יתברך אין קרוב יותר מזה, ואין כאן דין, רק נשיאת פנים, שהוא לפני משורת הדין, ולכך כתיב ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום, כאשר יש שלום בין הקב"ה לישראל, אז יש נשיאת פנים, והבן זה, עכ"ל.

ובביאור דברי הפלא יועץ שמעביר על מדותיו מטעם כי אנשים אחים אנחנו, ראוי להעתיק מה שכתב התומר דבורה (פ"א אות 7) בביאור מידת לשארית נחלתו, וז"ל, הנה הקב"ה מתנהג עם ישראל בדרך זה, לומר, מה אעשה לישראל והם קרובי, שאר בשר יש לי עמם, שהם בת זוג להקב"ה וקורא לה בתי, אחותי, אמי, כדפרשו ז"ל, וכתיב ישראל עם קרובו, ממש קורבה יש לו עמם, ובניו הם. והיינו לשארית נחלתו, לשון שאר בשר, וסוף סוף הם נחלתו. ומה אומר, אם אענישם הרי הכאב עלי וכו', כך האדם עם חברו, כל ישראל הם שאר בשר אלו עם אלו, מפני שהנשמות כלולות יחד, יש בזה חלק זה, ובזה חלק זה וכו', אם כן הם שאר זה עם זה, ולכך ראוי לאדם להיותו חפץ בטובתו של חברו, ועינו טובה על טובת חברו, וכבודו יהיה חביב עליו כשלו, שהרי הוא הוא ממש, ומטעם זה נצטוינו (ויקרא, יט) ואהבת לרעך כמוך. וראוי שירצה בכשרות חברו, ולא ידבר בגנותו כלל, ולא ירצה בו, כדרך שאין הקב"ה רוצה בגנותינו ולא בצערנו מטעם הקורבה.

ראויה לך המנחה שאתה הקלת מעלי העוונות שהיו עלי ואיך לא אתן לך מתנה, וכששמע הגביר נתבייש מהחכם.

והוסיף מהר"ח כסאר וז"ל, ולפיכך כמה צריך האדם ללמוד מוסר מזה, דמה תלמיד חכם דחושש על עצמו ושומע חרפתו ואינו משיב, כל שכן וכל שכן שאר בני אדם. כלומר ומה תלמיד חכם חושש על עצמו שיש לו עון ולכן שומע חרפתו ואינו משיב, כל שכן וכל שכן שאר בני אדם שצריכים לחשוש לכך, ולהיות שומעין חרפתם ולא להשיב.

ומי שזוכה למידה זו, כתב מהר"ח כסאר וז"ל, ושכרו גדול שעל זה נאמר (סופטים ה,כ) ואזהביו כצאת השמש בגבורתו, שהשם ברוך הוא יאיר פניו כמו השמש שעתיד הי' להוסיף על אורה, וכמו שתרגם יונתן בן עוזיאל ז"ל, עכ"ל. וז"ל תרגום יונתן בן עוזיאל, ורחמוהי צדיקיא יהון עתידין לאזהרא כזיהור יקריה על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כמיפק שמשא בגבורתיה, עכ"ל.

מעשה רב

בקשת מחילה בעצמו או על ידי שליח

איתא בירושלמי (יומא פ"ח ה"ז), שמואל אמר, הדין דחטא על חבריה (זה שחטא לחבירו), צריך למימר ליה סרחית עלך (צריך לומר לו חטאתי לך), ואין קבלה הא טבות (ואם קבלו הנה מה טוב), ואין לא, מייתי בני נש ומפייס ליה קדמיהון (ואם לאו, מביא בני אדם ומפייסו לפנייהם) דכתיב וכו', ע"כ. וכתב מהר"י בן חביב (בעין יעקב ע"ט), וז"ל, מכאן נראה, שהוא מנהג של טעות מה שנוהגין בזמננו, אם יחטא איש לאיש והקניטו בדברים, נכנס ביניהם אמצעי עושה שלום, ומדבר עם העלוב שירצה לקבל פיוס העולב, ואחר זאת ההקדמה, יבא העולב לבקש מחילה ממנו. ואין זאת כוונת שמואל, אלא שהעולב ילך מעצמו לפני העלוב, ויאמר סרחית עלך, ואם לא קיבלו, אז יביא אנשים עמו וחוזר לחלות פניו לפנייהם, שימחול לו, וכן יורה דקדוק לשון שמואל וכו', וזאת הבושה והבזיון הם לכפר עליו מאשר חטא לחברו, עכ"ל. והביאוהו להלכה הב"ח (או"ח סי' תכו ססק"ב), ושיירי כנסת הגדולה (טור ע"ט סק"ז), ואליה רבה (ע"ט סק"ח), ושל"ה (יומא פ"ק נ"ג מ"ה אות יח), ומטה משה (חלק חמישי אות תתמז).

ובספר מעיל שמואל הוכיח כן מלשון הטור (ע"ט), שכתב וז"ל, אפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו, וצריך לילך לו, ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור וילך לו פעם ב' וג', וכו', ע"כ. וממה שכתב צריך לפייסו, וצריך לילך לו, מוכח שלא סגי שיפייסו על ידי שליח אלא צריך שילך בעצמו.

אך היפה מראה (ירושלמי ע"ט) חולק על כל האחרונים הנ"ל וכתב שאין הכרח לומר שצריך לבקש בעצמו, אלא אף על ידי שליח שפיר דמי. והוסיף עוד, כי אם העלוב מחל מעצמו אין צריך לבקש ממנו מחילה כלל, כי אין צריך לבושה ובזיון כדי לכפר עליו, לפי שהכפרה תלויה בעלוב, ולכן אם העלוב מחל מעצמו, אין צריך לבקש ממנו מחילה כלל.

*

הפרי חדש (או"ח ע"ט) והפלא יועץ (ענך תשובה) הסכימו עם היפה מראה במה שכתב שאין הכרח לבקש מחילה בעצמו, ויכול לבקש על ידי שליח. אך חלקו עליו

במה שכתב שאם העלוב מחל מעצמו אין צריך לבקש ממנו מחילה. והפלא יועץ, ביאר ענין זה בהרחבה וז"ל, אם ציער חברו וחטא כנגדו, בין בגופו בין בממונו בין בכבודו, אינו נמחל לו עד שירצהו, ואף אם הנחבל ימחל מעצמו ויעביר על מדותיו, וכמנהג העולם שאומרים בכל לילה הריני מוחל וסולח וכו', לא סגי בהכי, דנהי דמועיל הרבה, אבל על כל פנים חיובא רמיא עליה דאיניש לעשות את מה שמוטל עליו ולרצות את חברו. תדע, דהא מייתי בש"ס (יומא פז.) עובדא דרב, דהוה מהדר וממצי נפשיה להווא טבחא בכל מעלי יומא דכפורי כי היכי דלשאל מניה מחילה, ותהוה ליה כפרה, שמע מינה דלא סגי כשימחול הנחבל מעצמו לחוד וכו', הנה כי כן, לא סגי בלי שאלת מחילה, ואם יקשה בעיניו להתביש עם חברו פנים אל פנים, יוכל לעשות על ידי שליח או על ידי כתב, עכ"ל.

והוסיף הפלא יועץ לבאר טעם הדבר בספרו יעלזו חסידים (אות כג כד), וז"ל, הענין הוא כך, שהחוטא לחברו ענוש יענש על שני דברים, אחד על שחטא לחבירו, וזאת שנית על שלא קיים מצות השבה ומצות שאלת מחילה שחייבתו תורה, כמו שלמדו רז"ל (בבא קמא כג.) מפסוק השב את אשת האיש ויתפלל בעדך, והמוחל לחברו אהני מיהא לפוטרו מהעונש הראשון, אבל העונש השני אין פוטר עד דיעביד כדמבעי למעבד, עכ"ל.

*

המטה אפרים (סי תכ"ו סעי' א) עשה בזה פשרה וכותיה פסק המשנה ברורה (ע"ס סק"ג) וז"ל, נכון שילך בעצמו אליו, ולא ישלח תחלה אמצעי שירצה לקבל פיוסים. ואם קשה עליו לילך בעצמו תחלה, או שיודע שיותר קרוב הפיוס על ידי איש אמצעי שיתווך ביניהם, יכול לעשות על ידי אמצעי, עכ"ל. אמנם השתילי זיתים (ע"ס סק"א) פסק כמהר"י בן חביב וסייעתו.

* * *

ובך סיפר אחד ממשפחת כה"ר שלום אפרים הכהן זצ"ל תלמיד מהר"ח כסאר זיע"א: בישיבת "בית כסאר" קיבל מהר"ח כסאר זיע"א את תפקיד ראש הישיבה בירושה מאבותיו, והנהיגה כמנהג אבותיו בלי שום שינוי, בין בני הישיבה היו אנשים שנסחפו אחר הכת הידועה ורצו לעשות שינויים, אך רבינו עמד בפניהם

כחומה בצורה, עד שלילה אחד בבוא רבינו למסור את שיעורו בחצות לילה, פתח את בית המדרש והנה הוא רואה שלקחו את כל הספרים וכל השטיחים ונשאר בית המדרש כחדר ריק רח"ל. וכשם שהגיב במות אשתו הראשונה, וכשם שהגיב במות ביתו, וכשם שהגיב כשלקחה ביתו השניה בנפשה עקב מות אימה ואחותה, וכשם שהגיב על כל יסוריו, כך הגיב בראותו את חורבן ישיבתו, מיד הסתובב והלך לישיבת בית אלשיך והתישב ללמוד... (מהר"י אלשיך זיע"א שהיה ראש הישיבה, בראותו את מהר"ח כסאר מיד התבטל אליו בתכלית ועזב את תפקידו ונעשה מהר"ח כסאר לראש הישיבה).

שני אנשים היו אחראים למעל, האחד לא השלים שנתו, ובתוך שבעת ימי האבל מת בנו בגיל תשע, והשני לקה במחלת הנפילה, לאחר הרבה שנים בהיות אותו אדם בארץ ישראל, שלח את כה"ר שלום אפרים הכהן לבקש מחילה בשמו ממהר"ח כסאר, והשיב לו בזה"ל, תמיד הוא שולח שליחים למה הוא לא בא בעצמו, ע"כ. וטעמו משום השתילי זיתים שפסק כמהר"י בן חביב וסייעתו.

הגיון לבי

ביאורי התפילה והפיוטים
לראש השנה

ערבית לראש השנה

אומרים כל הציבור בקול רם ובנעימה:

לְמַנְצַח עַל הַגְּתִית לְאָסָף: לַמְשׁוֹרֵר הַמְנַצֵּחַ עַל כְּלֵי נְגוּן שֶׁחִבְרוּ אִסָּף.
 הֲרַנְּנוּ לְאֱלֹהִים עֲזָנוּ, שִׁבְחוּ (כֹּפֶה) לֵה' שֶׁהוּא חוֹזְקֵנוּ.
 הָרִיעוּ לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב: תִּקְעוּ בְשׁוֹפָר בְּר"ה לְכַבּוֹד אֱלֹקֵי יַעֲקֹב.
 שְׂאוּ זְמֵרָה וְתַנּוּ תָּף, הֲרִימוּ קוֹלְכֶם בְּפֶה וְהַשְׁמִיעוּ קוֹל תוֹף.
 כְּגֹר נְעִים עִם נְבִלָּה: וְגַם בְּכִינּוֹר שִׁקּוּלוּ נְעִים וְיַחַד עִם נָבֶל.
 תִּקְעוּ בְּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר, תִּקְעוּ בְּתַחֲלִיל הַחֹדֶשׁ בְּשׁוֹפָר.
 בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגְנוּ: בְּמוֹעֵד הַקְּבוּעַ לְיוֹם חַגְנוּ שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה.
 כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא, כִּי חוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל לְתַקּוֹעַ בְּשׁוֹפָר.
 מוֹשֶׁפֶט לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב: שְׂאוּ יוֹם הַדִּין מֵאֵת אֱלֹקֵי יַעֲקֹב.
 עֲדוֹת בֵּיהוֹסֵף שָׁמוּ בְּר"ה שְׁמוֹ קִישׁוּט עֲדֵי זֶהָב עַל יוֹסֵף.
 בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם, כְּשִׁיצָא (מִבֵּית הָאֲסוּרִים) לְמִשׁוֹל עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם.
 שִׁפְתַּי לֹא יִדְעֵתִי אֲשַׁמְעֵנִי: הַשְׁפָּה הַמִּצְרִית שֶׁלֹא יָדַע לְמִדָּה מִפִּי מִגְּבִרְיָאֵל.
 הַסִּירוֹתַי מִסִּבְלָה שְׁכֹמוֹ, הַסִּרְתִּי אֶת מִשְׁאֵ הַשִּׁיעֵבוֹד מֵעַל כְּתָפֵי עִם יִשְׂרָאֵל, (שְׁבִר"ה בְּטִלָּה עֲבוּדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם).
 כְּפִיו מְדוּד תַּעֲבֹרְנָה: וְאֵת יְדֵיהֶם הַעֲבֵרְתִּי מִלְּבָשֶׁל בְּסִיר לְאֲדוֹנֵיהֶם.
 בְּצִרְחָה קָרָאתִי וְאֶחֱלָצָה, כְּשֶׁהֵייתִי בְּצִרְתִּי מִצְרַיִם בְּקִשְׁתִּי עֲזָרָה וְהִצַּלְתִּיךָ.
 אֲעִנְךָ בְּסִתְרֵי רַעַם, עֲנִיתִיךָ בְּקוֹל רַעַם בְּמָה שֶׁקָּרָאתִי בְּסִתְרֵי.
 אֲבַחֲנֶךָ עַל מִי מְרִיבָה סִלְחָה: ה' נִיסָה אֶת עִם יִשְׂרָאֵל בְּמִי מְרִיבָה (לְהוֹצִיא מִיָּם מִהַסִּלְע).
 שָׁמַע עַמִּי וְאֶעֱיֶדְךָ בָּךְ, שָׁמַע עַמִּי אֶת אֲשֶׁר אֲנִי מְתָרָה אוֹתְךָ.
 יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי: וְיִהְיֶה לְךָ טוֹב כְּשֶׁתִּשְׁמַע בְּקוֹלִי.
 לֹא יִהְיֶה בָּךְ אֵל זָר, לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אַחֵר חוּץ מִמֶּנִּי.
 וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל זָכָר: וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֱלֹהִים לְאֱלִילִים.
 אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעֲלֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כְּשֶׁתִּאֱמִין שְׁאֵנִי ה' הַמַּעֲלָה אוֹתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.

הַרְחֵב פִּיהַּ וְאַמְלֵאֵהוּ : תוכל לבקש כל רצונך.
 וְלֹא שָׁמַע עַמּוֹי קְוֹלִי, אבל עמי לא שמע לקולי.
 וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי: ולא רצה לשמוע לי.
 וְאַשְׁלַחֵהוּ בְּשָׂרֵירוֹת לָבָב, והגלתים משום שהלכו בחוזק לבם הרע.
 וְלָכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: והלכו בעצתם הרעה.
 לֹא עַמּוֹי שָׁמַע לִי, אם היו רוצים לשוב ולשמוע לי.
 וְיִשְׂרָאֵל בְּדַרְכּוֹ יִהְיֶה: והיו הולכים בדרך התורה.
 כְּמוֹעֵט אוֹיְבֵיהֶם אֶכְנִיעַ, כמעט זמן היתי מכניע את אויביהם.
 וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדַי: ועל צריהם אשוב לחזור ולהכותם.
 מִשְׁנֵאֵי יְהוָה יִכְחָשׁוּ לֹא, עד כדי ששונאי ה' מפחד העונש ישקרו ויאמרו שלא
 הרעו לישראל.
 וְיִהְיֶה עֲתָם לְעוֹלָם: וזמן הברכה לישראל לא יפסיק לעולם.
 וַיֹּאכִלֶהוּ מִחֶלֶב חֶטָּא, אבל כשילכו בדרכיו יאכילם מהמיטב של החיטים.
 וּמִצֹּר דְּבִשׁ אֲשַׁבֵּיעָה: ואשביע אותם דבש מהסלע, (דהיינו אף במקום של יובש יהיה להם שפע).

אחות קטנה

סימנך: אברהם חזן.

אחות קטנה, עם ישראל מקטינים עצמם ומבקשים מה' כאחות המבקשת מאחיה.
תפלותיה. עורכה ומסדרת את תפילותיה.
ועונה, תהלותיה. ומביעה תהלותיה.
אל נא רפא נא, למחלותיה. ובבקשה תרפא את עוונותיה.
תכלה שנה, וקללותיה: כמו שהשנה נגמרת עתה כך יגמרו הצרות.

בנעם מלים, לה תקראה. עם ישראל קורא לך במילים נאות.
ושיר והלולים, פי לה נאה. לך ראוי להלל ולשבת.
עד מה תעלים, עינה ותראה. עד מתי תהיה בהסתר פנים כלא רואה את אשר.
זרים אוכלים, נחלותיה. זרים גוזלים את רכושנו.
תכלה שנה, וקללותיה: כמו שהשנה נגמרת עתה כך יגמרו הצרות.

רעה את צאנה, תשוב להנהיג את עמך.
אריות זרו. אשר הגויים פיזרו.
ושפוך חרונה, ואת כעסך הגדול תתן.
באומרים ערו. על הגויים האומרים החריכו את ביהמ"ק.
וכנת ימינה, פרצו וארו. ומשענת ימינך (ביהמ"ק), הגויים פרצו ובזזו (לקטו פירותיה).
לא השאירו, עוללותיה. לא השאירו כלום.
תכלה שנה, וקללותיה: כמו שהשנה נגמרת עתה כך יגמרו הצרות.

עם ישראל מבקש רחמים בשעת צרה מהקב"ה כמו בת

מתי תעלה, בתך מבור. מתי תגאל את עמך מבור הגלות.
ומבית פלא, עליה תשבר. ותשבור את העול ששמו לה בבית כלאה.

וְתִפְּלֵא פִּלְא, בְּצֵאתָהּ פְּגִבּוֹר. ותעשה פלא כשתראה לעמים את כחך וגבורתך.
 לְהֵתֶם וּבְלָה, מִבְּלֹתֶיךָ. לגמור ולכלות את המכלים של עם ישראל.
 תִּבְלָה שָׁנָה, וְקָלְלֹתֶיךָ: כמו שהשנה נגמרת עתה כך יגמרו הצרות.

עם ישראל מבקש על מה שהגויים בזזו אותו

חֵילָה קִבְּעוּ, רכושה גנבו.
 הַגּוֹי בָּלָו. כל הגויים.
 וְמוֹבָה שָׁבְעוּ, ושבעו מהטוב שלנו.
 וּבְזָזוּ אִישׁ לֵו. ובזזו לעצמם.
 וְלָבָה קָרְעוּ, ולבם של ישראל נקרעו.
 וּבְבָלָ זֹאת. לא מומה נָעו, מִעֲגָלֹתֶיךָ: ובכ"ז לא הסירו דרכם מדרכך.
 תִּבְלָה שָׁנָה, וְקָלְלֹתֶיךָ: כמו שהשנה נגמרת עתה כך יגמרו הצרות.

זְמִירָה שָׁבַת, זמרתם של ישראל הפסיקה.
 וְחִשְׁקָה תִּגְבִּיר. אך מגבירים הם את חשקם.
 לְחַפֵּץ קִרְבַּת, דוֹדָה לַחֲפוּץ קִרְבַּת ה'.
 וְתַעֲבִיר. מִלֵּב דְּאֵבַת, נִפְשָׁה וְתָסִיר. ומסירים מלבם צערם ויגונם.
 לְבַקֵּשׁ אֶהְבַּת, וכל רצונם לבקש אהבת ה'.
 פְּלֹלֹתֶיךָ. כמו ביום מתן תורה (שהוא יום כלולות).
 תִּבְלָה שָׁנָה, וְקָלְלֹתֶיךָ: כמו שהשנה נגמרת עתה כך יגמרו הצרות.

נְחָה בְּנַחַת, נהל נא את עם ישראל בנחת.
 לְנֹה רִבְצָה. שיגיעו לארץ ישראל.
 רַב נְזַנְחַת, זמן רב היא נזנחת.
 מְדוּד חֲפָצָה. מדודה (הקב"ה) שכל כך חפצה בו.
 וְהִיא כְּפִרְחַת, עֲלֵתָה נָצְה. אף שיצאו לה כמה גואלים מדומים. (כמו נצני פרחים).

לא הבשילו, אשבלותיה. אבל באמת עדין לא הגיע זמנה ליגאל.
תבליה שנה, וקללותיה: כמו שהשנה נגמרת עתה כך יגמרו הצרות.

חזקו וגילו, עם ישראל אומרים זה לזה חזקו וגילו.
כי שוד גמר. כי הצער נגמר.
לצור הוחילו, לה' תצפו.
בריתו שמר. לכם שיקיים את הבטחתו לגאול את הבנים.
ותעלו, לציון ולכן תזכו שתעלו לציון.
ואמר. סלו סלו, מסלותיה. ויאמר שתעברו במסילות א"י בלי מפריעים.
תחל שנה וברכותיה. שהשנה הבאה עלינו לטובה תהיה רק מבורכת.

חוז תחוז

בליל שני מתחילים מכאן:

חז תחוז על בניה, לה שבים. תרחם על בניך ששבים אליך.
ובפחד לפניה, נצבים. ועומדים לפניך בפחד.
יראים. יראים. יראים. יראים. יראים. יראים. יראים. יראים. יראים. יראים.
כי על בן באו, נכאבים. ועל כן הם באים כאובים.
ועונים הציבור: כי על בן באו, נכאבים.

זכר תזכר רחמים, יום הדין. תזכור לנו רחמך ביום הדין.
הפר פעם וזעמים, ותסיר כעסך וזעמך.
עת תדין. ליראיה. ליראיה. ליראיה. בזמן הדין תזכור ליראיך.
ולחושבי, שמך ולדבקים בשמך.
המה יושבי, על מדין. את הצדיקים שחושבים כך תמיד ומנהיגים את העולם.
ועונים הציבור: המה יושבי, על מדין.

קָרַב לִי שְׁנַת גֹּאֵל, וּפְדֵנִי. קרב לנו שנת הגאולה.
 עַל מֵי מְנוּחֹת הָאֵל, תִּנְחַנֵּי. ותנהל אותנו על מי מנוחות.
 וזָכַר לִי. וזָכַר לִי. וזָכַר לִי. זְכוֹת אִישׁ תָּם, ותזכור לנו זכות יעקב.
 עַל לְבָבָהּ פְּחוּתָם, שִׁימֵנִי. שימנו על לבך כמו חותם.
 ועונים הציבור: עַל לְבָבָהּ פְּחוּתָם, שִׁימֵנִי.

אדון עולם

כתב ר' יהודה החסיד ורב האי גאון כל מי שמכוין ב"אדון עולם" ערב אני בדבר שתפילתו נשמעת ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין לו שטן ופגע רע בר"ה ויו"כ בתפילתו, ואויביו נופלים לפניו, ויש אומרים אף יצה"ר משלים אתו.

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מֶלֶךְ, ה' אדון העולם אשר כבר היה מלך.
 בְּמַרְם כָּל יַצִּיר נִבְרָא. קודם שנבראו יצורי עולם.
 לָעֵת נַעֲשֶׂה בְּחַפְצוֹ כָּל, בזמן שנתקן ונשלם ברצונו הכל.
 אֲזִי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא. אז נקרא שמו בפי כל הבריות מלך.
 וְאַחֲרֵי כֵּלָּוֶת הַכָּל, וגם באחרית הימים שיכלה הכל.
 לְבָדוּ יִמְלֹךְ נִוְרָא. ישאר לבדו במלכותו, ה' הנורא.
 וְהוּא הָיָה וְהוּא הָיָה, ה' היה הוה ויהיה.
 וְהוּא יְהִיָּה בְּתַפְאָרְתָּהּ. ויהיה בעתיד מלך בתפארת.
 וְהוּא אֶחָד וְאֵין שְׁנַי, והוא אחד ויחיד ובכל העולמות אין שני לו.
 לְהַמְשִׁילֹו וְלְהַחֲבִירָהּ. שנוכל להמשילו אליו ולעשותו לו כחבר.
 בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית, אין לו תחילה ואין לו סוף.
 וְלֹו הָעֵז וְהַמְשָׁרָהּ. ולו הכח והשררה.
 בְּלִי עֵרְךָ בְּלִי דְמוּיֹוֹן, אי אפשר להעריכו, ואין שום דבר שיכול לדמותו.
 בְּלִי שְׁנוּי וְתַמוּרָהּ. ואינו דבר שיכול להשתנות.

בְּלִי חֲבוּר בְּלִי פְרוּד, ה' אחד יחיד בלא הרכבה מכמה דברים, ואינו דבר
 שאפשר להפרידו לחלקים.
 גְּדוֹל כַּח וּגְבוּרָה. מלא כח וגבורה.
 וְהוּא אֱלֹהֵי יְחִי גוֹאֲלִי, וה' אלי וגואלי החי לנצח.
 וְצוּר חֲבֵלֵי בְיּוֹם צָרָה. וה' משען חזק להושיעני בצרתי.
 וְהוּא נְפִי וּמְנוּסִי, ה' הוא לי נס ודגל שאנוס אליו למצוא מחסה.
 מִנֵּת בּוֹסֵי בְיּוֹם אֶקְרָא. וביום שאקרא אליו הוא מגיש כוס ישועות לחלקי.
 וְהוּא רוּפָא וְהוּא מְרַפֵּא, והוא בעל הרפואות ומרפא החולים.
 וְהוּא צוּפֵה וְהוּא עוֹרֵה. והוא רואה הכל ועוזר לכל.
 בְּיָדוֹ אֶפְקִיד רוּחִי, אצלו אני מפקיד את נשמתי.
 בְּעֵת אִישָׁן וְאֶעִירָה. בזמן שאני ישן ובטוח אני שיחזירה לי כשאקום.
 וְעַם רוּחִי גּוֹיֹתַי, ויחד עם נשמתי אני מפקיד גם את גופי.
 אֲדַנֵּי לִי וְלֹא אֵירָא. ביודעי שה' לי לעזר לא אפחד.
 בְּמִקְדָּשׁוֹ תִּגַּל נַפְשִׁי, וכשיבנה את ביה"ק נפשי תשמח.
 מִשִּׁיחֵנוּ יִשְׁלַח מְהֵרָה. ויהי רצון שישלח מהר את משיח בן דוד.
 וְאִזְ נִשְׁוֹר בְּבֵית קְדוֹשֵׁי, ואז נשיר בביהמ"ק.
 אָמֵן אָמֵן שֵׁם הַנּוֹרָא. כן יהיה רצון שיהיה שמו נורא על בריותיו.

האדרת והאמונה

נהגו לאמרו קודם ברוך שאמר

הַאֲדָרַת וְהָאֱמוּנָה הַחַוּזָה וְשָׂרָק בּוֹ אִפְשָׁר לְהֵאֱמִין.

לְחַי עוֹלָמִים: לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַבִּינָה וְהַבְּרָכָה הַבִּינָה וְהַבְּרָכָה.

לְחַי עוֹלָמִים: לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַגְּאֻלָּה וְהַגְּדֻלָּה גְּאוֹת הַכְּבוֹד וְהַגְּדֻלּוֹת שִׁישְׂרָאֵל מִשְׂבָּחִים לַה'.

לְחַי עוֹלָמִים: לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַדַּעַת וְהַדְּבֹר הַדַּעַת וְכַח הַדִּיבּוּר.

לְחַי עוֹלָמִים: לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַהוֹד וְהַהֲדָר הַיּוֹפִי הַפְּנִימִי וְהַחִיצוֹנִי.

לְחַי עוֹלָמִים: לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַנֶּעַד וְהַנְּתִיקוֹת הַיְכוּלֹת לְהַבִּיעַ וְלִיַּעַד זְמַן, וְהַחַוּזָה.

לְחַי עוֹלָמִים: לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַנִּזְיוֹן וְהַזְהָר הָאוֹר וְהַהֲאָרָה לְעוֹלָם.

לְחַי עוֹלָמִים: לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַחֵיל וְהַחֶסֶן הַכַּחַשׁ וְהַחַוּזָה.

לְחַי עוֹלָמִים: לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַמְּכַסֵּה וְהַמְּהַר כֹּל חוֹקֵי הַבְּרִיאָה וְהַטְּהָרָה.

לְחַי עוֹלָמִים: לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַיְחֻד וְהַיְרָאָה יְחֻד ה', וְשָׂרָק מִמֶּנּוּ יֵשׁ לִירָא.

לְחַי עוֹלָמִים: לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַמְּכַבֵּד וְהַמְּכַבֵּד כְּתָר הַמְּלוּכָה וְהַכְּבוֹד.

לְחַי עוֹלָמִים: רְאוּיִים לַה' מִחַיִּיה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַלֵּקַח וְהַלְבֹּב הַלִּימוֹד וְהַלֵּב לַדַּעַת.

לְחַי עוֹלָמִים: לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַמְלִיכָה וְהַמְשִׁלָּה הַמְלוּכָה וְהַשְּׁלוֹן.

לְחַי עוֹלָמִים: לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַנְּוִי וְהַנְּצַח הַיּוֹפִי וְהַחַיִּים לַעוֹלָמִי עַד.

לְחַי עוֹלָמִים: לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַשְּׁגוּי וְהַשְּׁגָב הַגְּדוּלָה וְהַחֲזוֹק.

לְחַי עוֹלָמִים: לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַעוֹז וְהַעֲנִיָּה הַתּוֹקֵף עִם הַעֲנוּהָ.

לְחַי עוֹלָמִים: לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַפְּדוּת וְהַפְּאָר הַכַּחַט לְגֵאוֹל וְשֵׁרֵק לוֹ נֹאֵה לַפֶּאֱרוֹ.

לְחַי עוֹלָמִים: לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַצְּבִי וְהַצְּדִק הַיּוֹפִי וְהַיְכוּלָת לַעֲשׂוֹת צְדָקָה.

לְחַי עוֹלָמִים: לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַקְּרִיאָה וְהַקְּדֻשָּׁה מִי שֶׁהַמְּלָאכִים קוֹרְאִים זֶה לְזֶה לְהַקְדִּישׁוֹ.

לְחַי עוֹלָמִים: לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַרְוֵן וְהַרְוֵמֹת הַרְנָה וְהַרְוֵמֹת.

לְחַי עוֹלָמִים: אֹמְרִים לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַשִּׁיר וְהַשְּׁבַח הַשִּׁיר וְהַשְּׁבַח.

לְחַי עוֹלָמִים: לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

הַתְּהִלָּה וְהַתְּפִאָּרָה דְּבִרֵי הַתְּהִלָּה וְהַפֶּאֱרוֹ.

לְחַי עוֹלָמִים: לֵה' הַמַּחִייה כֹּל הָעוֹלָמוֹת.

פיוטים ליום ראשון

אלהי אל תדנני

המחבר: רבי יצחק בן לוי אבן מר שאול ז"ל
סימן: על סדר א"ב

אֱלֹהֵי אֵל תְּדִינֵנִי כְּמוֹעֵלִי, ה' אל תדון אותי כרשעתי.

וְאֵל תְּמַד וְאֵל תְּמַדּוּד וְתִשְׁלַם.

אֵלֵי חֲקִי אֵת הַמְּגִיעַ לִי.

כְּפָעֵלִי: עַל פִּי מַעֲשֵׂי.

בְּחַמְלַתְךָ בְּרַחֲמֶיךָ.

גְּמֹל עָלַי אֲפִילוּ שְׁלֵא מְגִיעַ לִי.

וְאַחִיָּה, אַחִיָּה עַל יְדֵי חֲסָדֶיךָ.

וְאֵל נָא תִשְׁלַם לִי גְמוּלָי: וְאֵל תַּעֲנִישֵׁנִי כְּפִי הַמְּגִיעַ לִי.

גְּאוֹן לִבִּי לֵךְ אֲשַׁפֵּיל גְאוֹתִי אֲשַׁפֵּיל לְפָנֶיךָ.

וְאַקְרַע, בְּמַכְאוּבֵי וְאַקְרַע בְּצַעֲרֵי עַל הָעוֹנוֹת.

לִבִּי לֵא מוֹעֵלִי: אֵת לִיבִי וְלֵא אֵת מַלְבוּשֵׁי.

דָּוָה לִבִּי בְּצַעֲרֵי לִבִּי.

אֲנִי נֶעֱצַב וְנֶעֱצַב, אֲנִי עוֹמֵד לְפָנֶיךָ, וְלִיבִי עֲצַב.

עָלַי פִּשְׁעֵי עַל פִּשְׁעֵי.

וְרַב רִשְׁעֵי וְרַב עוֹנוֹתֵי.

וְסִכְלָי: וְטִיפֹתֵי.

וְלֵא יִגְוֹן שִׁכּוֹר וְשִׁכּוֹר מְרֹב יִגְוֹן.

בְּלִי יוֹן בְּאֵין, ולא מיינ כאילו אינני.
אֲשׁוּרֵי מִנְתִּיבָה קָטָן וְרָגְלִי: דרכי נטתה מדרכך .

וְמָה אֶעֱנֶה מָה אֹמַר.
וְאֵן אֶפְנֶה לְעֹרְהָ: ומי יכול להיות לי למליץ.
בְּיוֹם מִשְׁפָּט בְּיוֹם הַדִּין.
לְמִי אָנוּם וּמִי לִי: לאן אברח ומי יעזור לי.

וְדוֹנוֹתֵי לְמוֹל פְּנֵי וְעֵינַי, עוֹנוֹתַי לנגד עיני תמיד.
כְּלָמָתַי לְעַמֹּתַי וְאֶצְלִי: והבושה מהם אני חש בתמידות.

חַטָּאֵי לֹא וְרִיחוֹן בָּם שְׂכַנִּי, אם היו מריחים שכני את חטאי.
אֲזִי בָּרַחוּ וְרָחֲקוּ מִגְּבוּלִי: היו בורחים ומתרחקים ממני.

מִמָּא לִבִּי בְּטוֹמַאת לִיבִי מִהֶעֱבִירוֹת.
אֲשֶׁר סוֹבֵב שְׁנֵטָה מִדְּרָכֵי ה'.
וְשׁוֹבֵב, וּמִרְד.
לְבָבִי בִּי עָלִי כֹל חַטָּא פְּלִילִי: ליבי מלא צער על כל חטאי שראוי להשפט עליהם.

יְדַעְתִּים מִתְּבוֹנֵן אֲנִי בְּעוֹנוֹתַי.
בְּעֵלְוֹתָם עַל לְבָבִי, כשעולים על ליבי.
רְאִיתִים עַל יְמִינִי גַם שְׂמוֹאֲלִי: ורואה עצמי מוקף בעוונות.

בְּקִישׁ גְּדָף כְּמוֹ קֵשׁ שַׁעַף בְּרוּחַ.
אֲנִי גְּרִדָּף אֲנִי מִרְגִּישׁ רְדוּף.
וְנִהְדָּף, וּדְחוּי.

וְלֹא נִכְנַע וְלֹא נִמְנַע עִמָּלְיָי: ולא הגעתי לכניעה, ולהפסקת רשעתי.

לָּךְ עֵינַי בְּתַחֲנוּנַי יְהוָה, אֲנִי נוֹשֵׂא אֵלֶיךָ עֵין בְּתַחֲנוּנִים.
בְּהִאֲנַחֵי שְׁמֹעַ שִׁיחִי וְקוֹלִי: שתשמע קול אֲנַחְתִּי.

מִזֵּנַת הַלְלָקִי וְצוּר חֲזָקִי וְחֹשֶׁקִי, מִקּוּר כּוּחִי וְלֶךְ תַּאוּתִי.
וּמִבְּטַחִי אַתָּה בִּטְחוּנִי.
וְגַם פָּחִי וְחֵילִי: וְכָל כּוּחִי וְחוּזְקִי מִמֶּךָ.

נִחַנֵּי נָא הַדְּרִיכֵנִי נָא.
בְּאַרְצַח הַנִּבְכּוֹנָה, בְּדֶרֶךְ הַנִּכּוֹנָה.
לְפָנֶיךָ וְהִכֵּן אֶת שְׁבִילִי: וְכוּיֵן אֶת דְּרָכִי אֵלֶיךָ.

סֶלַח חֹבֵי וְיִשָּׁר אֶת לְבָבִי, סֶלַח עוֹוֹנוֹתַי וְיִשָּׁר אֶת לִבִּי.
אֲשֶׁר תּוֹעֵה פָּמוֹ רֹעֵה אֱוִילָי: הַתּוֹעֵה בְּדִרְכּוֹ כִּמוֹ רֹעֵה טִיפֵשׁ.

לַעֲנֵה נַאֲקִי קִבֵּל צַעֲקוֹתַי.
דַּלְתֶיךָ בְּדַפְקִי, כֹּאשֶׁר אֲנִי דוֹפֵק עַל דַּלְתֵי תְּשׁוּבָה.
רְאֵה צוּרֵי רֵאָה צוּר עוֹלָמִים.
רְפֵא צִירֵי רִפָּא מִכְּאוּבֵי מַעֲבִירוֹת שְׁבִידֵי.
וְחֵילִי: פַּחְדִּי מִהַעֲתִיד שֶׁלֹּא אֶעֱבֹר עוֹד.

פְּדֵנִי מֵעֲוֹנַי תְּגַאֵל אוֹתִי מֵעוֹוֹנוֹתַי.
צוּר גְּאוּנִי, ה' מִקּוּר כּוּחִי.
אֱוִילוֹתַי אַתָּה הַנּוֹתֵן לָנוּ כַח.
בְּגִלוֹתַי בְּגִלוֹתָנוּ.

וְחִשְׁלִי: ואפילו ברגעים שהיו חלשים והיה קשה הסבל.

צָרִי עֲצָבִי רפואת עצבוני.

מְשׁוֹשׁ לָבִי בְּקֶרְבִי, אשר אתה שמחת ליבי.

וְשִׁמְחָתִי בְּאַנְחָתִי וְאַבְלִי: כשאני נאנח ואבל.

קְדוּרָנִית לָךְ אֵלֶּה שְׁחוֹחַ, בא אני לפניך קודר ושחוח.

בְּלִי כַח סְלִיחָתְךָ בְּשִׂאֲלִי: ובאפיסת כוחות אני מבקש סליחתך.

רְאֵה בִי זְכוּרָה יְהִי תוֹךְ לִבִּי, ראה ה' שאני זוכרך בליבי.

וּבְזַמְמִי בְּמוֹ יוֹמִי וְלַיְלִי: ומחשבתי כך יומם ולילה.

לְשַׁעֲנֵי נָא קבל תפילתי.

רְצֵנִי אֵל אֱמוּנָה, ברצון.

וְתִיטֵב לָךְ שתתקבל לפניך.

תְּשׁוּרַת מוֹהָלָי: בהקריבי לפניך תהילתי.

הַתְּנַהֲלֵנִי יְמֵי מוֹדַת צָבָאִי, תדריכני כל שנות חיי.

וְתַרְעֵנִי יְמֵי חֲלָדִי וְחֲדָלִי: ותנהיג אותי בין בזמן שאני חי ובין בזמן שאמות.

חֲמֹל עָלַי וְכַפֵּר מַעַלְלֵי, רחם עלי ומחל לעוונתי.

וְשׁוֹר שִׁירִי ותראה שירתי.

כְּשִׁיר מוֹשֵׁי וּמֹחֲלֵי: כשיר שהיו הלויים שרים על הדוכן.

וַעֲתָ תָבִיא וכאשר תביא.

יִצְוֶרְךָ בְּמִשְׁפָּט, את בריותך למשפט לפניך.

אֵלֶּהי אֵל תְּדַיְנֵנִי כְּמַעַלְלֵי: ה' אל תדון אותי כפי מעשי.

שואף כמו עבד

המחבר: רבי שלמה אבן גבירול ז"ל
סימן: שלמה

שואף כמו עבד, עם ישראל מתאוה לה' כמו עבד.

ישואף ליד רבו. אשר מתאוה למצא חן בעיני רבו.

חסדך פּרש עָלָיו. אנא ה' תקבל את תשובתו.

וקרע שטר חובו: את הדין והחטאים המחייבים אותו.

ועונים הציבור: שואף כמו עבד, ישואף ליד רבו.

לוי אִמִּירְתָּהּ. לולי החידוש העצום מאוד שיש אפשרות לחזור בתשובה, שאפילו הנביאים לא הבינו דבר זה.

שובו וּשְׁוֹבוּהָ. ועל ידי שתשובו אתם אני אשובה ואסלח לכם.

היה כָּרַב חוֹבָלָה. היה מצבו של האדם כמו רב חובל בסערה בלב ים.

נִכְנַע בְּמַצְבּוֹ: והסערה גדולה מכדי שיהיה אפשר לשלוט בה.

ועונים הציבור: שואף כמו עבד, ישואף ליד רבו.

מִשְׁעוֹל תְּשׁוּבָתָהּ. חתירה שחתרת תחת כסא הכבוד.

תִּפְתַּח לְעַבְדְּךָ קָם. תפתח אותה לעבד הרוצה וכמה לשוב.

מָרָם לְהַתְפַּלֵּל. שלפני תפילתו.

לָךְ יַעֲרֶךְ נִיבּוֹ: יסדר את מיליו.

ועונים הציבור: שואף כמו עבד, ישואף ליד רבו.

זֶה לִי בְּעֵת רוּאִי. אוי ואבוי לו כשראיתי.

שָׁבָה זְרוּקָה בִי. ששער שיבה נזרק בי.

לִבִּי בָּיַם חֲמָאוֹ. וחטאי המרובים כל כך.

ישָׁחָה בְּמֵי עֲצָבוֹ: שאפשר לשחות בהם כמו בים.

ועונים הציבור: **שואף כמו עבד, ושואף לַיַד רבו.**

נשמת מוחלָה. התשובה שאני עושה מתוך נשמתי המיחלת אליך.
תעיד עלי לבו. היא כל כך אמיתית שליבי מעיד.
לא יעשה עול. שלא יחזור לסורו.
מאחרי שובו: לאחר קבלת התשובה.

ועונים הציבור: **שואף כמו עבד, ושואף לַיַד רבו.**

שופט כל הארץ

המחבר: רבי שלמה אבן גבירול ז"ל
 סימן: שלמה חזק

שופט כל הארץ שופט כל באי עולם.
ואותה במשפט יעמיד. ועל ידי הדין מעמיד את העולם.
נא חיים וחסד בבקשה חיים וחסד.
על עם עני תצמיד. על עם ישראל תעניק.
ואת תפלת השחר ואת תפילת שחרית שהתפללנו לפניך.
במקום עולה תעמיד: כנגד קרבן עולת התמיד.
עולת הבקר אשר לעולת התמיד: קבל תפילת הבוקר שהיא כנגד קרבן התמיד
 ועונים הציבור: **עולת הבקר אשר לעולת התמיד:** קבל תפילת הבוקר שהיא כנגד קרבן התמיד

לבוש צדקה לבוש הפנימי, כאשר הקב"ה נפרע מהאדם ונראה כרעה אעפ"כ זה צדקה
 עברו.

ומעטה לבוש החיצון, שכאשר מקבל האדם דברים טובים ואף זו צדקה.
לך לבד היתרון. כל המעלות הם שלך לבדך.
אם אין בנו מעשים אם אין בנו זכויות.
וכרה ישני חברון. זכור האבות הקדושים הקבורים בחברון.

וְהֵם יַעֲלֹוּ לְזִכְרוֹן. לְפָנַי יְהוָה תִּמְיֵד: וזכרונם יעלה תמיד לפני ה'.

ועונים הציבור: עוֹלֵת הַבֶּקֶר אֲשֶׁר לְעוֹלֵת הַתְּמִיד: קבל תפילת הבוקר שהיא כנגד קרבן התמיד

מִטָּה בְּלִפְי חֶסֶד מטה דין שקול לטוב.

לְהַטּוֹת אִישׁ לְתַחֲיָה. בכדי שהאיש הנדון יחיה.

עֲמֹהָ הַטָּה לְחֶסֶד גם את דין עמך הטה לחסד.

גְּמֹל נָא עֲלָיו וְחָיָה. תעניק להם חיים.

כְּתוּב תָּו חַיִּים וְחָיָה. כתוב לעם ישראל סימן חיים.

עַל מִצְחוֹ תִּמְיֵד: שיהא רשום על מצחו תמיד.

ועונים הציבור: עוֹלֵת הַבֶּקֶר אֲשֶׁר לְעוֹלֵת הַתְּמִיד: קבל תפילת הבוקר שהיא כנגד קרבן התמיד

הַיְטִיבָה בְּרִצּוֹנָהּ אַנָּה תִּיטִיב בְּרִצּוֹנְךָ הַטּוֹב.

אֵת צִיּוֹן עִיר קְדֹשִׁי. את טובת ירושלים, עיר בית המקדש.

וְנָתַתָּ יָד וְשֵׁם בְּבֵיתֶךָ לְמִקְדָּשִׁי. זכות לשרת בבית המקדש לכהנים.

עֲרִיכַת נֵר הַכֶּנֶת הָעַם לְגֹאֲלוֹהָ.

לְבֶן יִשְׂרָאֵל לְמִשִּׁיחַ צְדָקָנוּ.

לְהַעֲלֹת נֵר תְּמִיד: ושתהיה גאולה שלימה לעולמי עד.

ועונים הציבור: עוֹלֵת הַבֶּקֶר אֲשֶׁר לְעוֹלֵת הַתְּמִיד: קבל תפילת הבוקר שהיא כנגד קרבן התמיד

חֲזַקוּ וַיֵּאֱמִין לְבַבְכֶּם חֲזַקוּ וַאֲמַצּוּ אַחֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל.

עֲמִי בְּאֵל וּמִנְעֹזוֹ. אחי בית ישראל בטחו בה' ובחוזקו.

עֲדַתְיֹו בִּי תִנְצְרוּ, מִצּוּוֹתַי כַּאֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ.

גַּם אֵת זֶה לְעַמַּת זֶה. תורה שבעל פה עם תורה שבכתב.

דַּרְשׁוּ יְהוָה וְעֲזֹוּ. בקשו ה' ואת כוחו הגדול.

בְּקִשׁוֹ פָּנָיו תִּמְיֵד: תתפללו אליו תמיד.

ועונים הציבור: עוֹלֵת הַבֶּקֶר אֲשֶׁר לְעוֹלֵת הַתְּמִיד: קבל תפילת הבוקר שהיא כנגד קרבן התמיד

בְּנֵי עֲבָדֶיךָ הַיּוֹם עִם יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם.

לְמִקְדָּשְׁךָ יְיָ אֱתִיו. באים לבתי הכנסת (שהם מקדש מעט).

זוֹכְרִים צְדָקַת אֲבוֹתָם, מזכירים זכות אבותינו הקדושים.

יְהוָה עֲלֵיהֶם יְחִיו. שבזכותם ה' יתן לנו לחיות.

אוֹתָם תִּזְכֹּר וְהָיוּ תִּזְכּוּר אוֹתָם לחיים.

נִגְדָה יְהוָה תִּמְיֵד: נגדך תמיד.

ועונים הציבור: עוֹלַת הַבֶּקֶר אֲשֶׁר לְעוֹלַת הַתְּמִיד: קבל תפילת הבוקר שהיא כנגד קרבן התמיד

יְדֵי רֵשִׁים

המחבר: רבי יהודה הלוי ז"ל

סימן: יהודה

יְדֵי רֵשִׁים, נְחֲלָשִׁים, אנו כעניים אשר ידיהם חלושה.

מִהַשִּׁיג יְדֵי כְפָרָם. מלהשיג כופר כדי לשלם תמורת עוונותיהם.

אֲבָל בְּרוּחָם, אבל על ידי רחשי ליבם.

וּמַר שִׁיחָם, ותפילתם מתוך צער.

יִקְדְּמוּ אֶת פְּנֵי יוֹצְרָם. יבקשו מיוצרם לכפר על עוונם.

עִם נִבְדָּל, הוֹלֵךְ נִדָּל, עמך ישראל הנבחר, הולך בלא כח.

וְשִׁיחוּ הוֹלֵךְ נָרָם. אך תפילתו הולכת וגוברת.

בְּהִנְעָדָם, בְּבֵית מוֹעֵדָם, כשמתכנסים בבתי כנסיות.

וּבְגִרְנָם רֹמְמוֹת אֵל: ומשמיעים תשבחות לאל.

לְהַקְדִּישׁ אֶת קְדוּשַׁת יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: להקדיש את ה' אלוקי ישראל

ועונים הציבור: לְהַקְדִּישׁ אֶת קְדוּשַׁת יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: להקדיש את ה' אלוקי ישראל

דָּלָא אִם סָף, הגם שהלך ואיננו.

דְּבִיר נְסָף, ההיכל ושערי המקדש.

וְאֵין אֶפֶסֶד וְתַרְפִּים. ואין בגדי כהן גדול.

וּפְרָכַת, וגם לא פרוכת.

וּמַעֲרָכַת, ומערכת לחם הפנים.

וְתַמְיָדִים וּמוֹסָפִים. וקרבן התמיד וקרבנות מוספים.

וְאֵין קַטְרֶת, וגם קטורת הסמים.

וּכְפֻרֶת, והכפורת שעל ארון העדות.

לְכַפֵּר עַל נִגְפִים. המכפרים על המגיפות.

קְדֻשַׁת אֵל, אך על פי כן יש קדושה משמים.

בְּיִשְׂרָאֵל, על עם ישראל.

לְהַדְמוֹת לְשָׂרָפִים. והם נדמים כמלאכים.

וּמַעֲנִים, ומתוך עניותם.

בְּבֵית שְׂבָיִם, בבית מאסרם.

לְהוֹדוֹת אֵל נְאֻסָפִים. נאספים להודות לה'.

וּמַחֲיֵל, אֵל חַיֵּל, מבית המדרש אל בית הכנסת.

וּלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ויבאו בני ישראל.

ועונים הציבור: לְהַקְדִישׁ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: להקדיש את ה' אלוקי ישראל

וְאֵל נוֹשֵׂא, וְצוֹר מַחֲסֶה, אֲזֵ הָיִית לָהֶם. וכשיצאו ממצרים היית להם למחסה.

עַל כְּרוֹבִים, והלכו יחד עם ארון הברית.

וּכּוֹכָבִים, ומזלות השמים.

הַקִּימוֹת דְּגֻלְיָהֶם. העמדת כל מחנות בני ישראל.

וּבְשִׁמָּה, מְמַרְוֶמָּה, גּוֹנְנֶת יְהוָה עֲלֵיהֶם. ובשמך הגדול הגנת עליהם משמים.

וּמִלְאָכִים, נְעַרְכִים, ושורות המלאכים.

שְׁמֹת נוֹשְׂאֵי כְלֵיהֶם. ליוו אותם.

רְאֵה עֲתָה, כִּי חָתָה, יַד מִלְּכָם וְחִילֵיהֶם. ואילו כעת נשברה יד מלכיהם וצבאותיהם.

וְזָר יִרְשָׁם, ובאו זרים וירשו נחלתם.

והורישם, וגרשו אותם.

הבנים אין לישראל: וארץ ישראל נשאה ללא בניה.

ועונים הציבור: להקדיש את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל: להקדיש את ה' אלוקי ישראל

ד'רש יקושה, אנא פנה לכנסת ישראל שנלכדה בחטאותיה.

דרור דורשה, ומבקשת לצאת לחופשי.

מזידונים ומאדונים. מרשעים ואדונים רעים.

אלותה, אתה הנותן כחה.

משה אותה, תוציא אותה.

ממים זידונים. שלא תטבע בים הצרות.

ואל יקל, ולא ייקל בעיניך.

בעת משקל, בעת שתשקול זכויות וחובות.

זכות אבות ראשונים. את זכות אבותינו.

ויפקד, דל שוקד, ותזכור לטובה אותנו העומדים כעניים המשתדלים.

לדבר לה תחנונים. ומתחננים לפיך.

דור אבותיו, את הדורות הקודמים.

וכל מתיו, וכל אנשי הדור.

חיה בקרב שנים. תקימם במהרה לתחייה.

להשקותם, ולהחיותם, על ידי שתחיה אותם.

היה כפול לישראל: בטל של תחיה.

ועונים הציבור: להקדיש את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל: להקדיש את ה' אלוקי ישראל

המברך, בכל מערה, המבורך בכל הקבוצות.

בין במטה בין במעלה. בין מאנשי העולם הזה, ובין אצל המלאכים.

אש ומים, ושמים, ואשר ברא שמים מאש ומים.

והארץ אשר תלה. ותלה ארץ על מכונה.

וְעִידוֹן עַל, אֲשֶׁר פִּעַל, שכל אלו מעידין.
 כִּי מִזֶּה רָם וּמִה נִפְלָא. על שה' מרומם ונפלא.
 וְעִבְדֵי, וְצִאן יָדִיו, שעם ישראל.
 לְדִינֵי עוֹמְדִים סָלָה. עומדים לדין.
 בְּיוֹם פְּקֻדוֹ, בְּנֵי חַלְדָּו, ובודק את מעשה אנשי הארץ.
 תִּקְפִּיץ פִּיהָ עוֹלָה. יהי רצון שיסתמו פי המקטרגים.
 וּבֹו יִצְדְּקוּ, וַיִּתְהַלְלוּ, ויזכרו לטובה ולתהילה.
 כָּל זֶרַע יִשְׂרָאֵל: כל בני ישראל.

ועונים הציבור: לְהַקְדִּישׁ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: להקדיש את ה' אלוקי ישראל

פיומים ליום שני

שפּל רוח

המחבר: רבי שלמה אבן גבירול ז"ל
סימן: שלמה

שְׁפֵל רֹחַ שְׁפֵל בְּרַךְ וְקוֹמָה. מתוך שפלות רוח, ומתוך כריעה וקידה.
אֶקְדָּמָה בְּרַב פֶּחַד וְאִימָה: אבוא להתפלל אליך מתוך אימה ופחד.
לְפָנֶיךָ אֲנִי נֹחֵשֵׁב בְּעֵינַי. שכן מולך אני חש.
כְּתוּלַעַת קָמָנָה בְּאֶדְמָה: רק כתולעת קטנה השורצת בעפר.
מִלֵּא עוֹלָם אֲשֶׁר אֵין קֵץ לְגִדְלוֹ. שכן איך אפשר שלמלך שכבודו מלא עולם.
הִכְמַנִּי יְהוָה וּבְמָה: מי אני שאהללך, ובמה אוכל להללך.
הַדְרָה לֵא יְבִילֹן מִלְּאֵבֵי רוּם. והרי אפי' מלאכי עליון לא ישיגו את גדולתך.
וְעַל אַחַת אֲנִי כְּמָה וְכָמָה: וכל שכן בריה כמוני.
הַטִּיבוֹת וְהַגְדִּלְתָּ חֲסָדִים. ומכל מקום על כל החסדים הגדולים שהגדלת עמו.
לָךְ תִּגְדִּילַל לְהוֹדוֹת כָּל נְשָׁמָה: כך באותה מידה צריך אנו להרבות להודות לשמך.

בקשה

ובה סדר שם הוי"ה ברוך הוא, דהיינו עשרה בתים המתחילים ביו"ד,
 וחמישה המתחילים בה"א, ושישה המתחילים בוא"ו, וחמישה המתחילים
 בה"א:

המחבר: רבי יהודה הלוי ז"ל

יו"ד

יהוה, יום לך אַעֲרֹךְ תַּחֲנֹת. ביום זה שאני מסדר בקשותי.
 שַׁעֲה קוֹלִי וְשׁוֹעֲתִי, יהוה: אֲנֵא קבל תפילותי ותחנוני.
 יהוה, יְדֹךְ תִּרְאֶה וְנִלְתָּ. הראה נא את כחך ואת
 גְּבוּרַתְךָ וְחַנּוּנִי, יהוה: גבורתך שיש בידך לחנני אף שאיני ראוי.
 יהוה, יְהַמֵּה לִּבִּי בְּקִרְבִּי. שכן לבי מלא צער.
 וְאֶתְעַטֵּף בְּצָרְתִּי, יהוה: על צרותי מעוונותי.
 יהוה, יַעֲלֶה זְכָרִי לְמוֹבָה. ולכן תזכרני.
 וְזָכַרְנִי וּפְקֹדֵנִי, יהוה: ותפקדני לטובה.
 יהוה, יִשְׁעֶךָ תָּמִיד אֶיֱחָל. ותמיד אצפה לישועתך.
 יְהִי חֶסֶדְךָ לְנַחֲמֵנִי, יהוה: ובחסדך תנחמני.
 יהוה, יוֹצְרֵי אֶתְהָ וְצוּרֵי. אתה יצרת אותי וממך כוחי.
 וּמִי זֶה בִּלְתֶּךָ עֲזָרִי, יהוה: ואין מבלעדך מי שיעזור לי.
 יהוה, יְהַמּוּ לִי רַחֲמֶיךָ. אֲנֵא תעורר רחמך עלי.
 וְאַל תִּפְּן לְחַטָּאתִי, יהוה: ואל תסתכל על חטאתי.
 יהוה, יִתְחַדֶּךָ רַעֲיוֹנִי. ה', כל מחשבתי רק אליך.
 וּנְפָשִׁי אֶמְרָה חֲלָקִי, יהוה: ובנפשו אני חש שאין לי חלק אלא בך.
 יהוה, יַעֲטֵף לִבִּי בְּחַיִּל. ולבי כבד עלי מרוב פחדני.

וְאֶשְׁפֶּה נְגִדָה נִפְשִׁי, יְהוָה: וּלְכֵן אֶתְחַנֵּן אֵלֶיךָ בְּלֵב וּנְפֶשׁ.
 יְהוָה, יְהִי שְׁמִיעַ בְּגִלְגַל שְׁמִי. וּלְמַעַן יַגְדֵּל שְׁמִי בְּעוֹלָם.
 וְקַח הַיּוֹם תַּפְלִיתִי, יְהוָה: תִּקְבַּל נָא תַפְּלוֹתַי.

ה"א

יְהוָה, הֲלֵן בְּיָדְךָ מַחְשְׁבוֹתַי. הֲרִי כָל מַחְשְׁבוֹתַי גְּלוּיּוֹת לְפָנֶיךָ.
 וְסוּד לִבִּי לָךְ נְגִלָה, יְהוָה: וְאֵף כָּל סוּדוֹתַי.
 יְהוָה, הֲעֲלִה מִרְפֵּא לְצִירִי. וְאֵנָּה תִרְפָּא לְכַאֲבִי.
 וְעֵינַיִךָ פָּקַח וּרְאֵה, יְהוָה: וּתְתֵן עֵינֶיךָ עָלַי לְטוֹבָה.
 יְהוָה, הֲעֲמִד רַגְלֵי בְּמוֹשׁוֹר. הַעֲמִידֵנִי בִּיצִיבוֹת.
 בְּמִקְהָלַיִם שְׁמִי אֹדְדֵה, יְהוָה: וְאוֹדֵה שְׁמִי בְּקָהֶל רַב.
 יְהוָה, הֲנִנִי אוֹחִיל לְיִשְׁעֶךָ. אֲנִי מִצְפָּה לִישׁוּעֶתְךָ.
 עֲדֵי תִבְיֵט וְגַם תִּפְנֶנָּה, יְהוָה: עַד שֶׁתִּפְנֶה אֵלַי לְטוֹבָה.
 יְהוָה, הֲטָ לְשׁוֹעֵי אָזְנְךָ. וְתִשְׁמַע תַּפְּלוֹתַי.
 חֲמֹל עָלַי וְתִקְשִׁיבָה, יְהוָה: וְתִקְשִׁיב בְּקִשְׁתִּי וְתִרְחַם עָלַי.

ו"א"י

יְהוָה, וְאֶלְחִי לָךְ אֶקְוֶה. לָךְ אֲנִי מִצְפָּה.
 וְלִבִּי יִשְׁעֶךָ יִתְאָז, יְהוָה: וּמִתְאוּהָ אֲנִי לִישׁוּעֶתְךָ.
 יְהוָה, וְעָרֹב עֲבָדְךָ לְטוֹבָתְךָ. וּתִפְנֶה אֵלַי לְטוֹבָה.
 וְאֵל תִּפֵּן לְחַטָּאתַי, יְהוָה: וְאֵל תִּפְנֶה אֵלַי לְעוֹנוֹתַי.
 יְהוָה, וְעֲדֵי מִתִּי אֶסִּיךָ. כִּמָּה זְמַן אֶהְיֶה כִּמוֹ אֶסִּיר.
 יְהִי נְאֻם בְּבוֹר פִּשְׁעוֹ, יְהוָה: שֶׁאֶסֹּר בְּתוֹךְ פִּשְׁעוֹ.
 יְהוָה, וְעֲדוּ לִבִּי סְעִיפִיו. כָּל מַחְשְׁבוֹתַי הִתְאַחֲדוּ.
 לְיַחַד לָךְ בְּצַרוֹתַי, יְהוָה: לְחֹשֶׁב רַק עָלֶיךָ בְּצַרוֹתַי.
 יְהוָה, וְאֲנִי בְךָ אֶעֱלֶזָה. וְרַק בְּךָ אֶגִּיעַ לְיַדִּי שְׂמִחָה.
 פָּדֵה דָל מִמְּגוּרוֹתַי, יְהוָה: עֲזֵי שֶׁתְּצִילֵנִי מִצַּרוֹת הַבָּאוֹת מִחַמַּת חֲטוּאתַי.

לְמוֹדֵד עֵז וְצוֹר מְחַסֶּה. שֶׁהוּא יֵהיֶה הַמְגֵן וְהַמְנַהֵג שְׁלִי.

הַבְּהִיר, וְאוֹר מְזַהֵר, ה' בְּכַבּוּדוֹ יִגְלֶה עֲלֵינוּ.

בְּאֵין מֶסֶד וְאֵין מְכַסֶּה: לֹא מַסְכִּים וּמַבְדִּילִים בְּנֵינוּ.

יִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא:

הַנְּדָר כְּבוֹדָךְ, אֵת הַיוֹפִי שֶׁל כְּבוֹדְךָ.

וְעֵז יְדָךְ, וְאֵת חוֹזְקְךָ וְחוֹסֵן יָדְךָ.

מִסְפָּרִים הַשָּׁמַיִם. הַשָּׁמַיִם מַסְפְּרִים כְּבוֹד אֱלֹהִים.

בְּעֵת עֲלֹתָם, בְּשַׁעַת עֲלוֹת הַשָּׁחַר.

וְעֵת פְּנוֹתָם, בְּשַׁעַת הַצְּהַרִּים שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ פּוֹנֶה.

וְעֵת שְׁחֹתָם אֲפִים. בְּשַׁעַת הָעֶרֶב, שֶׁבְּכָל זְמַן מַסְפְּרִים כְּבוֹדוֹ.

וּמִלְאָכִים, נְהַלְכִים, וְהַמְלָאכִים מִשְׁרַתִּי עֲלִיִן מֵהַלְכִים.

בְּתוֹךְ אֲבָנֵי אֵשׁ וּמַיִם. בְּשָׁמַיִם יֵשׁ שְׁלוֹם אֲפִילוֹ בֵּין כַּח הָאֵשׁ לְכַח הַמַּיִם.

וְעִידוּךָ, וְיִוְדוּךָ, יַעֲיִדוּ בְךָ, וְאֲפִילוֹ תֵהִיֶה הַוּדָאֵת בְּעַל דִּין.

בּוֹרָא נֵיב שְׁפָתַיִם. שֶׁאַתָּה בּוֹרָא אֵת הָאָדָם.

כִּי תִסְבַּל, שֶׁאַתָּה מְנַהֵג וְסוֹבֵל אֵת הָעוֹלָם.

וְלֹא תִבְלֵ, אֵין זֶה מְבַלָּה וּמַעֲיִיף אוֹתְךָ בְּמֵאוּמָה.

בְּלֵי זְרוּעַ וְיַדַּיִם. שֶׁאֵין לְךָ גּוֹף וְדַמּוֹת הַגּוֹף.

תְּחַיֶּינֵךְ, וְעֲלִיֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְעוֹלָם הַמְּלָאכִים.

וְתַחֲיֶינֵךְ חַיּוֹת הַקּוֹדֶשׁ.

וְהַפָּסָא: כֹּסֵא הַכְּבוֹד שְׁכוֹלֵם נְרָאִים נוֹשָׂאִים וְאֵינָם אֵלָא נִישָׂאִים.

יִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא:

וְמִי יִמְלֵל, וְמִי יִכּוֹל לֹמַר.

כְּבוֹד מְחֻזָּל, כְּבוֹד בּוֹרָא הָעוֹלָם.

שְׁחָקִים בְּאֵמוּנָתוֹ. וְהַשָּׁמַיִם.

חי עולם, אשר נעלם, ה' שרואה ואינו נראה.
 בגבהי רום מעונתו. אשר משכנו בשמים.
 וברצותו, בגן ביתו, כאשר מוצאים חן עם ישראל בעיני ה'.
 באהליו שם שכנתו. משכן בהם את שכינתו.
 ושם מראות, לנבואות, ואף מעמיד נביאים.
 להביט אל תמונתו. שהם רואים אותו אפילו.
 באין תבנית, ואין תכנית, שאין לו דמיון הגוף.
 ואין קץ לתבונתו. ואין גבול לחכמתו.
 רק מראיו, בעין נביאו,
 כמלך רם ומתנשא:
 ושתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא:

דבר גבורות, גבורות ה' וחסדיו שהם.
 בלי ספורות, בלי מספר וגבול.
 ומי יספר תהלותיו. ומי יכול להללו.
 אשרי איש, אשר יחיש, מאושר האדם אשר ימהר.
 להזכיר עז גבורותיו. לספר ולשבח בשמו ובגבורותיו.
 ויפמך, וישען ויבטח רק,
 באל תומך, בה' שהוא במאמרו התמידי מחזיק ותומך.
 עולם על גבולותיו. בעולמנו שלא יחרב.
 ויעריצו, ויכבדו ויהללו את שמו ברוך הוא.
 שוב ורצוא, שוב ושוב ללא מספר.
 ויצדיק דין פעלותיו. וגם יצדיק על עצמו את דינו של ה'.
 ויודה על, אשר פעל, ויודה על העבר.
 כי למענו עלילותיו. שה' עשה למענו ובשבילנו.
 וכי יש יום, לאל אים, כיון שיש יום לה' שבו הוא בוחן.

וְדִין עַל כָּל הַמַּעֲשִׂוֹת: ומעמיד לדין על כל המעשים.

יְשַׁתְּבַח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא:

וְיִשְׁתַּוְּנֶנּוּ, תעיינ במבט חד.

וְהִבּוֹנֵן, ותתכונן לימי הדין.

וְהִתְבּוֹנֵן בְּסוּדָה, והתבונן במעשיך של כל השנה.

וְהִבְטַתְּ, מָה אַתָּה, ותחשוב ותראה מי אתה.

וּמֵאֵין יִסוּדָה, ומהיכן נבראת.

וּמִי הִכִּינָה, מי ברא את גופך.

וּמִי הִבִּינָה, ומי טבע צורה לפניך.

וּכְחַ מִי יִנִּיחָה, ובאיזה כח יש לך ללכת.

וְהִבֵּט אֵל, גְּבוּרֹת אֵל, והתבונן בחסדי ה'.

וְהָעִירָה כְּבוֹדָה, ותודה לו על כל חסדיו.

חֲקֹר פְּעֻלּוֹ, תנסה להבין את דברי ומעשה ה'.

אֵה גְדֻלּוֹ, תְּשִׁימָה נִגְדָה, אך אל תתעה, דע לפני מי אתה עומד.

אֵל תִּדְרֹשׁ, הדרישה והחקירה אסור שתהיה.

בְּסוּף וּבְרֵאשׁ, מה היה בתחילת ובסוף הבריאה.

בְּמִפְלֵא, הנפלא ואינו מובן לשכלנו.

וּבְמִכְפָּה: והמכוסה ממנו כיון שהגוף והחומר מפריעים להבנת הדברים הדקים.

יְשַׁתְּבַח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא:

פיוטים לתקיעת שופר

עת שערי רצון

ביום הראשון נהגו לומר פיוט זה לפני תקיעת שופר, ואפילו בשבת.

המחבר: יש שכתבו שיסדוהו שלשה אחים ושמותם עבאש, יהודה, שמואל.
יש שכתבו שהוא ר' יהודה אבן עבאס בר' יהודה שמואל.
סימנך: עבאש, יהודה, שמואל.

עַת שְׁעָרֵי רְצוֹן לְהַפְתִּיחַ. בזמן ששערי רצון נפתחים.

יּוֹם אֱהִיָּה כְּפִי לְאֵל שׁוֹמֵחַ. ביום שאני שוטח כפי אל ה'.

אֲנִי זָכוֹר נָא לִי בְּיוֹם הַזִּכּוֹחַ. אנא ביום שאתה מביט ונוכח במעשינו ומוכיחנו זכור לנו את

עוֹקֵד וְהַנֶּעֱקָד וְהַמְזַבֵּחַ: אברהם ויצחק וגם את המזבח (שגם המזבח מעורר זכותן של ישראל)

ועונים הציבור: **עוֹקֵד וְהַנֶּעֱקָד וְהַמְזַבֵּחַ:** אברהם ויצחק וגם את המזבח

בְּאַחֲרִית נִפְחָה בְּסוֹף הַנְּעִשְׂרָה. הנסיון האחרון (העשירי) היה

הַבֵּן אֲשֶׁר נוֹלַד לָהּ מִשְׂרָה. והוא יצחק (לשלול את ישמעאל שנולד לו מהגר).

אִם נִפְשָׁה בּוֹ עַד מָאֵד נִקְשְׂרָה. אפי' שנפשך נקשרה ביצחק.

קוֹם הַעֲלֵהוּ לִי לְעוֹלָה בְּרָה. קום עלה לי לעולה זכה.

עַל הַר אֲשֶׁר כָּבוֹד לָהּ זוֹרַח: על ההר אשר ראיתם עליו ענן כבוד קשור.

ועונים הציבור: **עוֹקֵד וְהַנֶּעֱקָד וְהַמְזַבֵּחַ:** אברהם ויצחק וגם את המזבח

אָמַר לְיִשְׂרָאֵל בִּי חֲמוּדָה יִצְחָק. אמר אברהם לשרה כי בנך אהובך יצחק.

גִּדְלָה וְלֹא לָמַד עֲבוֹדַת שְׁחָק. גדל ולא למד עבודת שחוק.

אֵלָּה וְאוֹרְהוּ אֲשֶׁר לוֹ אֵל חָק. אלך להורות לו את אשר ה' לימד.

אֲמָרָה לְכָתוּב אֲדוֹן אֲבָל אֵל תִּרְחָק. אמרה שרה לך אדוני אבל אל תרחק (בכדי שאני לא

אתגעגע).

עָנָה יְהוֹיָכָן בְּאֵל בּוֹמֵחַ: אָמַר לֵה אֲבֵרָהֶם אֵל תְּדַאֲגִי וּתְבַטְחִי בְּה'.

ועונים הציבור: עֹקֵד וְהַנֶּעֱקָד וְהַמְזַבֵּחַ: אֲבֵרָהֶם וַיִּצְחַק וְגַם אֶת הַמְזַבֵּחַ

שָׁחַר וְהַשָּׁמַיִם לְהֵלֶךְ בְּבִקְרָה. בעלות השחר נעמד לצאת לדרך.

וַיִּשְׁנֵי נְעָרָיו מִמֹּתֵי הַשִּׁקָּר. ויצא עם שני אנשיו ישמעאל ואליעזר מאנשי השקר (שלא באו מאנשי אמונת אברהם).

יּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נִגְעוּ אֶל חֶקֶר. ביום שלישי הגיעו למקום חפצם.

וַיֵּרָא דְמוֹת כְּבוֹד וְהוֹד וַיִּקְרָה. וראה אברהם ענן קשור על ההר.

עָמַד וְהַתְּבוּנָה לְהַמְשִׁיחַ: עמד והתכונן להיות נבחר.

ועונים הציבור: עֹקֵד וְהַנֶּעֱקָד וְהַמְזַבֵּחַ: אֲבֵרָהֶם וַיִּצְחַק וְגַם אֶת הַמְזַבֵּחַ

וַיִּדְעוּ נְעָרָיו כִּי קָרָאֵם לְאִמּוֹר. אברהם הזמין והודיע את הנערים.

אוֹר הַרְאִיתֶם צֵיץ בְּרֵאשׁ הַר הַמּוֹר. האם אתם רואים את הענן קשור על ההר.

וַיֵּאמְרוּ לֹא נִחְזָה רַק מִהַמּוֹר. ואמרו שהם רואים רק חפירה באדמה. (שבתחילה היתה בקעה, ואמר אברהם אין כבודו של מלך בכך, ורמז הקב"ה להרים סביבותיו ונתקבצו ונעשו הר).

עָנָה שְׁבוּ פֹה עִם מְשׁוּלָיִים לְחִמּוֹר. אמר להם א"כ תשארו פה. וכמו שחמור אינו רואה גם אתם אינכם רואים.

וַאֲנִי וְהַנֶּעֱרָר לְהִשְׁתַּמֵּחַ: ואני ויצחק נלך להתפלל לה'.

ועונים הציבור: עֹקֵד וְהַנֶּעֱקָד וְהַמְזַבֵּחַ: אֲבֵרָהֶם וַיִּצְחַק וְגַם אֶת הַמְזַבֵּחַ

הֲזָלְכּוּ שְׁנֵיהֶם לַעֲשׂוֹת בְּמִלְאָכָה. אברהם ויצחק הלכו לבנות את המזבח.

וַיַּעֲנֶה יִצְחָק לְאָבִיו בְּכָה. יצחק שאל את אביו.

אָבִי רֵאָה אִשׁ וַעֲצִי מַעֲרָבָה. אבא הכל מוכן להקרבה.

אֵיחָ אֲדוֹנִי, שֶׁהָ אִשְׁרָ בְּהַלְכָּה. והיכן שה הראוי להקרבה.

הַיּוֹם בְּיוֹם זֶה דָּתָהּ שׁוֹכְחָ: האם שכחת את חוקי הקרבן.

ועונים הציבור: עֹקֵד וְהַנֶּעֱקָד וְהַמְזַבֵּחַ: אֲבֵרָהֶם וַיִּצְחַק וְגַם אֶת הַמְזַבֵּחַ

וַיַּעֲנֵה אֱבֹי בְּאֵל חַי מְחַסֵּת. ויענה אברהם אנו בוטחים בה'.
 כִּי הוּא אֲשֶׁר יִרְאֶה לְעוֹלָה הַשָּׁה. ה' יבחר להביא שיה לעולה.
 דַּע כֹּל אֲשֶׁר יִחְפֹּץ אֱלֹהִים יַעֲשֶׂה. דע שאם אין שיה הקב"ה יכול לקחת לקרבן כל אשר
 יחפוץ. (רמז לו שיתכן שהוא יהיה הקרבן).
 נִבְנָה בְּנֵי הַיּוֹם לְפָנָיו כְּפֶאֱ. היום נמליך את ה' בעולם. (אברהם בנה את המזבח כנגד כסא הכבוד).
 אִזּוּ יֵאמֹר זָבַח וְהַזְבִּיחַ: אז נתגדלו יצחק ואברהם.

ועונים הציבור: עוֹקֵד וְהַנְּעִקֵד וְהַמְזַבֵּחַ: אברהם ויצחק וגם את המזבח

דָּפְקוּ בְּשַׁעֲרֵי רַחֲמִים לְפָתַח. עוררו המלאכים רחמים בשמים.
 הַבֵּן לְהַזְבִּיחַ וְאֵב לְזָבַח. כיצד אב יזבח את בנו.
 קָוִים לְאֵל וּבְרַחֲמָיו לְבָטַח. מקוים לה' ובוטחים בו למנוע שחיתת הבן.
 קָוִי וְהוֹדָה יִחְלִיפוּ כַחַם. הבוטחים בה' יתחדש כוחם.
 דַּרְשׁוּ בְּנִחְלָת אֵל לְהַסְתַּפַּח: בקשו שישאיר ה' שארית ונחלה לאברהם ויצחק.
 ועונים הציבור: עוֹקֵד וְהַנְּעִקֵד וְהַמְזַבֵּחַ: אברהם ויצחק וגם את המזבח

הַכִּין עֵצִי עוֹלָה בְּאוֹן וְחָיִל. הכין עצי עולה בכח ובעוצמה. (על אף שהשטן היה מנסה למונעם).
 וַיַּעֲקֵד יִצְחָק בְּעַקְדוֹ אֵיל. וקשר את יצחק קשירה חזקה כקשירת קרבן.
 וַיְהִי מְאוֹר יוֹמָם בְּעֵינָם לְיֵל. אפי' שהיה אור, ראו כמו לילה.
 וְהַמּוֹן דְּמַעְיוֹ נוֹזְלִים בְּחָיִל. ועיניו מורידות דמעות רבות.
 עֵינַי בְּמַר בּוֹכָה עַל שְׁחִיטַת יִצְחָק.
 וְלֵב שְׂמִיחַ: ואעפ"כ הלב שמח על קיום מצות השי"ת.

ועונים הציבור: עוֹקֵד וְהַנְּעִקֵד וְהַמְזַבֵּחַ: אברהם ויצחק וגם את המזבח

שִׁיחוּ לְאִמּוֹ כִּי שִׁשׁוּנָה פָּנָה. אמרו לשרה כי בנה ששון לבה ה'לך.
 הַבֵּן אֲשֶׁר יִלְדָה לְתַשְׁעִים שָׁנָה. יצחק אשר ילדה לתשעים שנה.

הִיָּה לְאֵשׁ וּלְמַאֲכָלֶת מְנַה. נשחט ונשרף באש המזבח.
 אָנָּה אֲבַקֵּשׁ לָּהּ מִנְחָם אָנָּה. כיצד אנחם אם שמשכלת בן שנולד אחר תשעים שנה.
 צַר לִי לֵאמֹם תִּבְכְּהוּ וְתִתִּיפַח: צר לראות אם זו בוכה ומתייפחת.
 ועונים הציבור: עוֹקֵד וְהִנְעִקְד וְהַמְזַבַּח: אברהם ויצחק וגם את המזבח

מִמַּאֲכָלֶת יְהִמָּה מִדְּבָרֵי. יצחק פונה לאביו העומד עליו עם מאכלת.
 נֹא חֲדָדָה אָבִי וְאֵת מֵאֲפָרֵי. חֲזַק חֲדַד אָבִי אֵת הַסְּכִינַת וְחַזַּק אֵת הַקְּשָׁרִים.
 וְעַתָּה יִקְדֵּךְ וְיִקְדֵּךְ בְּבִשְׂרֵי. ולאחר שתכלה האש את בשרי.
 קַח עִמָּךְ הַנֶּשֶׂאֶר מֵאֲפָרֵי. קח את האפר הנשאר.
 וְאִמְזֹר לְשָׂרָה זֶה לְיִצְחָק רֵיחַ: ותתן אותו לאמי שיהיה לה זכר.
 ועונים הציבור: עוֹקֵד וְהִנְעִקְד וְהַמְזַבַּח: אברהם ויצחק וגם את המזבח

וְיִהְיֶה כֹּל מִלְּאֲכֵי מִרְפָּבָה. ואז כל המלאכים נרעשו.
 אֹפֶן וְשָׂרָף שׁוֹאֲלִים בְּנִדְבָה. מלאכי מרום מבקשים מה'.
 מִתְחַנְנִים לֵאמֹר בְּעַד שָׂרָף צָבָא. מתחננים בעד יצחק מאבות האומה.
 אָנָּה תִּנְהַךְ פְּדִיּוֹם וְכִפָּר הַבָּהּ. אנא החלף את יצחק בזבח אחר.
 אֵל נֹא יְהִי עוֹלָם בְּלִי יְרַח: שלא ישאר העולם בלי יצחק (שנמשל לירח).
 ועונים הציבור: עוֹקֵד וְהִנְעִקְד וְהַמְזַבַּח: אברהם ויצחק וגם את המזבח

אָמַר לְאַבְרָהָם אֲדוֹן שָׁמַיִם. הקב"ה אמר לאברהם.
 אֵל תִּשְׁלַחְהוּ יָדְךָ אֶל שְׂלִישׁ אֲוֵרָיִם. אל תשחט את יצחק שהוא משלוש אורות (אברהם יצחק ויעקב).

שׁוּבוּ לְשָׁלוֹם מִלְּאֲכֵי מִחְנִים. אלו מלאכי שלום שהיו עם יעקב במחנים.
 יוֹם זֶה זְכוּת לְבָנֵי יְרוּשָׁלַיִם. יום זה זכות לעם ישראל.
 בּוֹ שְׂעָרֵי רַחֲמִים אָנִי פּוֹתַח: שכשיתקעו בשופר אזכור להם עקידת יצחק.
 ועונים הציבור: עוֹקֵד וְהִנְעִקְד וְהַמְזַבַּח: אברהם ויצחק וגם את המזבח

אנחנו מבקשים מה' שיזכור לנו את הברית והשבועה שנשבע לאברהם על ידי תקיעת שופר.

לְבְרִיתְךָ שׁוֹכֵן זְבוּל וְשִׁבְעָה. שׁוֹכֵן שָׁמַיִם זְכוֹר בְּרִית וּשְׁבֻעָה.

זָכְרָה לְעֵדָה סוֹעֶרָה וְנִגְוָעָה. לעדה המסכנה והמוכה.

וְשִׁמְעֵנִי תִקְוֵה תוֹקֵעָה בְּתַרְוֵעָה וּקְבַל בְּרִצּוֹן אֶת תִּקְוַתְנוּ.

(בשבת: וְשִׁמְעֵנִי תִפְלָה זָכְרָה לְתַרְוֵעָה).

וְאָמַר לְצִיּוֹן בֵּא זְמַן הַיְשׁוּעָה. שבתשרי עתידין ליגאל.

יְנֹן וְאַלְיָה אֲנִי שׁוֹלֵחַ: משיח בן דוד ואליהו הנביא אני שולח לכם

ועונים הציבור: יְנֹן וְאַלְיָה אֲנִי שׁוֹלֵחַ: משיח בן דוד ואליהו הנביא אני שולח לכם

ואומרים מזמור מ"ז שבע פעמים:

לְמַנְצַח לְבָנֵי קִרְחַן מְזֻמָּר: למשורר המנצח לבני קורח מזמור.

כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כָף כָּל הָעַמִּים סִפְקוּ כַפִּים בְּשִׂמְחָה.

הֲרִיעוּ לְאֱלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה: הרימו קולכם לה' בקול רינה.

כִּי יִהְיֶה עֲלִיּוֹן גּוֹרָא כְּשִׁידְעוּ שֶׁה' עֲלִיּוֹן וְנֹרָא.

מִלֶּךְ גְּדוֹלַעַל כָּל הָאָרֶץ: ומולך על כל הארץ.

יְדַבֵּר עַמִּים תַּחֲתֵינוּ יִנְהַג אֶת הָעַמִּים שִׁיחִיו כְּפֹפִים לְנוּ.

וְלֵאמֹים תַּחַת רַגְלֵינוּ: ואת אומות העולם יכניע תחת שלטוננו.

וּבַחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתְנוּ יַחֲזִיר לָנוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהַב סֵלָה: את ביהמ"ק אשר אהוב על העולם.

עֲלֵה אֱלֹהִים בְּתַרְוֵעָה אִז יתעלה ה' כשיריעו

יהוה בקול שופר: לה' בקול שופר.

זָמְרוּ אֱלֹהִים זָמְרוּ לַה' שְׁנוּדַע בְּמַעֲשָׁיו.

זָמְרוּ לְמִלְכֵנוּ זָמְרוּ: זמרו למלכנו בשכון כבודו עמנו.
כִּי מֶלֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֱלֹהִים כִּי ה' מֶלֶךְ עַל כָּל הָעוֹלָם.
זָמְרוּ מִשְׁפִּיל: זמרו לו בחכמה ודעת.
מֶלֶךְ אֱלֹהִים עַל גּוֹיִם מֶלֶךְ ה' עַל כָּל הָעַמִּים.
אֱלֹהִים יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא קְדֹשׁ: ה' יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא קֹדֶשׁוֹ לְשֹׁט.
נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עִם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם גְּדוּלֵי אוֹמוֹת הָעוֹלָם נֶאֱסָפוּ אֵל עַם אֱלֹקֵי אַבְרָהָם.
כִּי לְאֱלֹהִים מִגִּנֵּי אָרֶץ מֵאֲדָנֶעֱלָה: ויאמרו כי לאלוקים כח ההגנה על הארץ ובכך מאוד
יתרום שמו.

פירוש

י"ג

מדות

כל הזכויות שמורות
למפעל ארחות ההלכה

הערות והארות בטל.
052-7156287

י"ג מדות של רחמים

אמר רב יהודה ברית כרותה לשלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם שנאמר (שמות ל"ה, י) הנה אנכי כרת ברית. (גמרא ר"ה י"ג, ב').

וכתב רבינו בחיי (שמות ס) וז"ל: וצריך אתה לדעת כי כל המביין שלש עשרה מדות ויודע פירושו ועיקרו ומתפלל בהם בכוונה אין תפילתו חוזרת ריקם אלא אם כן היו בידו עבירות שמעכבות זה, ע"כ.

ואסור להזכיר י"ג מדות שלא בכוונה. (ברכי יוסף אור"ח סי' תקפ"א סק"ד בשם מהר"ש שער אריה בחילוקיו כ"י, והובא בשע"ת סק"א).

ביאור הי"ג מדות¹⁹³

יהנה מדת רחמים קודם שיחטא (ר"ה יז' ע"ב וכו"ה ברכ"י שמות ל"ה, ו), אף על פי שגלוי לפניו שיחטא (רל"ט ר"ה פ"א וע"ע שם, אבודרהם ב' חכמי לרפת, הרל"ס הובא בשפת"ח). או לסייעו שלא יחטא (תורה תמימה שם אות ה').

יהנה מדת רחמים אחר שיחטא וישוב (ר"ה ס).

אל אף זו מדת רחמים, וכך הוא אומר (תהלים כ"ב ב') אלי אלי למה עזבתני ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתי במכילתא. (רכ"י), וזו מדת רחמים גדולה יותר, שכמה מדרגות יש במידת הרחמים (הרל"ס הובא בשפת"ח), כי מדת ה' נותן לאדם טובות כפי הצריך לו, ומדת א"ל נותן לאדם טובות מרובות וחסדים גדולים יותר. (גור אריה).

193 באופן המנין של י"ג מדות נחלקו בזה הראשונים והגאונים, שדעת הגאונים שהמנין הוא כך: א, ה' ה', ב, אל. ג, רחום. ד, וחנון. ה, ארך אפיים. ו, ורב חסד. ז, ואמת. ח, נוצר חסד. ט, לאלפים. י, נושא עון. יא, ופשע. יב, וחטאה. יג, ונקמה. והראשונים (מוס' והרל"ט שם, וכינוי יונה הביאו האבודרהם יע"ש). כתבו שכך הוא המנין: א, ה'. ב, ה'. ג, אל. ד, רחום. ה, וחנון. ו, ארך אפיים. ז, ורב חסד. ח, ואמת. ט, נוצר חסד לאלפים. י, נושא עון. יא, ופשע. יב, וחטאה. יג, ונקמה. ודעת האריז"ל והגר"א עפ"י הזוה"ק: א, אל. ב, רחום. ג, וחנון. ד-ה, ארך אפיים. ו, ורב חסד. ז, ואמת. ח, נוצר חסד. ט, לאלפים. י, נושא עון. יא, ופשע. יב, וחטאה. יג, ונקמה. ובשיטות אלו יש נפק"מ לענין פירושי המדות, והביאור שלפנינו הוא לפי דרך תוס' והרא"ש שהסכימו בו רוב הראשונים שם.

רְחוּם עַל הַחַיִּיבִים לְהַקֵּל עֲנָשָׁם בְּקִרְאָם אֵלָיו (ספורנו), וְכֵן שׁוֹמְרֵם שֶׁלֹּא יִפְלוּ (אֲבֹן עֲזָרָה).

וְחַנּוּן זֶה מִתְּנַת חַנּוּם (רש"י דברים ג' כ"ג), כְּדֹאמְרִינֵן בְּבִרְכוֹת (ו' א') וְחַנּוּתִי אֵת אֲשֶׁר אֲחֹן אֶע"פ שֶׁאֵינוֹ הַגּוֹן (פ"י הַיְבִי"א שְׁמוֹת ל"ד ו', שְׁפָתַי כִּהֵן שֶׁס ט'), עוֹשֶׂה חֵן וְגוֹמֵל טוֹב לְשׁוֹאֲלִים אִף עַל פִּי שֶׁאֵינֶם רְאוּיִם לוֹ (ספורנו). וְלֹהוֹשִׁיעַ מִי שֶׁנִּפְּלָה וְלֹא יוֹכֵל קוּם (אב"ע).

אֲרֶךְ אַפַּיִם מֵאֲרִיךְ אִפּוֹ וְאֵינוֹ מִמָּהֵר לְיִפְרַע, שֶׁמֵּא יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה (רש"י), לְצַדִּיקִים וְלִרְשָׁעִים (עֲיֹבֵדִין כ"ב א').

וְרַב חֶסֶד כְּמוֹ גְדוֹלַת חֶסֶד (פִּירוּשֵׁי סִידוֹר הַתְּפִלָּה לְרוֹקַח, קמ) מִטָּה כֹּלֶפִי חֶסֶד (ר"ה טס), שֶׁיַּעֲשֶׂה טוֹב בְּלֹא חֵיבוֹב (רוֹקַח טס), לְצַרִּיכִים חֶסֶד, שֶׁאֵינֵן לָהֶם זְכוּיוֹת כֹּל כֵּךְ (רש"י).

וְאָמַת שִׁיתְקִיִּים הַחֶסֶד (רוֹקַח טס), וְכֵן לְשֵׁלֶם שֶׁכֵּר טוֹב לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ (רש"י).

נִצֵּר חֶסֶד שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה לְפָנָיו (רש"י).

לְאֱלֹפִים לְשֵׁנֵי אֱלֹפִים דּוֹרוֹת (רש"י).

נִשְׂא עוֹן אֵלֹה הַזְּדוֹנוֹת (יוֹמָא ל"ו ב', ורש"י).

וּפְשָׁע אֵלֹה הַמְרָדִים, שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לְהַכְעִיס (טס, ורש"י), אוֹ מֵה שֶׁמֵּרַד בְּפִרְהָסִיא (רוֹקַח טס).

וְחַטָּאָה אֵלֹה הַשְּׁגָגוֹת (יוֹמָא טס).

וְנִקְהָ לְשֵׁבִים, (יוֹמָא טס, ורוֹקַח טס), וְהַחִילוּק בֵּין מִדָּה זֹאת לְמִדַּת ה' אַחֲרֵי שֶׁיַּחֲטֵא' כִּי מִדַּת ה' נֹתֵנָת לְאָדָם טוֹבוֹת כִּפֵּי שֶׁקֵּבֵל קוֹדֵם שֶׁיַּחֲטֵא, וּמִדַּת ה' שֶׁמֵּנִקְהוּ מִן הַחֲטָא וּמִן הָעוֹנָשׁ, (גוֹר אֲרִיָּה), וְיִתְלַבְּנוּ וְיִתְנַקּוּ כְּתָמֵי הַנֶּפֶשׁ (כִּיקָאֲנֵטִי).

דניאל בן אורה ושמריה
להצלחה ברוחניות וגשמיות

להצלחת מיטל בת מלכה
ברוחניות וגשמיות
ונחת מהילדים

להצלחת הילדים
מאיר, יובל, יואב ומוריה
בני מיטל

יהודה בן רות ויקותיאל
לרפואה שלמה וזיווג הגון

מרים בת רות
לרפואה שלמה וחזרה בתשובה

סיגלית בת רות
לרפואה שלמה וחזרה בתשובה וזיווג הגון

תמיר בן רות
לרפואה שלמה וחזרה בתשובה

זאב בן גבריאלה

לחזרה בתשובה

ארז בן אסתר

לפרנסה טובה

והצלחה ברוחניות וגשמיות

לאה בת חוה

להצלחה ונחת מהילדים

שרית בת אילנה

לזיווג הגון ופרנסה טובה

לרפואת

הרב **עזרא** בן זכריה שליט"א

בנימין בן אסתר

לזיווג הגון ופרנסה טובה

